

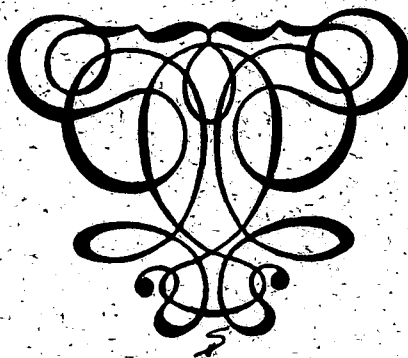
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK · STATISTIK · EKONOMI

NY FÖLJD UTGIVEN AV

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

C. G. Melander, Statsrevision och pyriksdags teori. — Klas Bökk, Agrar och industriell konjunktur. — Översikter och meddelanden: Statsreformen i Frankrike. Av R. Simonsson. — Partiorganisationen och valjarna i Förenta Staterna. Av C. G. Widell. — Nationernas förbunds 15:de församling. Av O. Johansson. — Landstingsmannavalen 1934. Av F. Öman. — Internationella statistiska institutets 22:a session i London 1934. Av B. Nyström. — Ansökningar om understöd från J. H. Palmes fond. — Tidskriftsoversikt. Av B. G. Cederström. — Litteraturgranskningar: Sigfrid Andgren, Konung och Ständer 1809—12. Anm. av E. Thermanius. — Nils Herlitz, Svensk självstyrelse. Anm. av E. Thermanius. — G. A. Walz, Völkerrecht und Staatliches Recht. Anm. av C. A. Reuterskiöld. — Fredrik Lagerroth, J. E. Nilsson och Ragnar Olsson, Frihetstidens maktägande ständer 1719—1772. Anm. av C. A. Hessler. — Engelsk demokrati under granskning. Av Åke Thulstrup.

ÅRG. 37

1934

HÄFT. 5

LUND -- STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION -- LUND

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer av detta häfte kostar kr. 3:50.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT kommer att under nästkommande år liksom hittills innehålla dels vetenskapliga uppsatser i politik — ordet taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avsedd att hålla läsaren å jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämväl annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur. Tidskriften vill framträda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom den angivna ramen.

Tidskriftens redaktion handhaves, under överinseende av Fahlbeckska Stiftelsens kollegium (professorerna FR. LAGERROTH, R. MALMGREN, S. WICKSELL, E. SOMMARIN, L. WEIBULL, G. CARLSSON och M. P. NILSSON), närmast av professor MALMGREN som redaktionssekreterare och ansvarig utgivare, under medverkan av professor SOMMARIN (nationalökonomi), professor WICKSELL (statistik), professor A. BRUSEWITZ, Uppsala (litteraturgranskningar: politik) och docent EDV. THERMÆNIUS (översikter och meddelanden: politik).

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året, omfattande tillsammans minst 20 ark. Prenumerationspriset är 10 kr. pr. år.

Prenumeration kan ske antingen genom bokhandel eller direkt hos »Statsvetenskaplig Tidskrifts Expedition, Lund» (ej hos redaktionen).

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i december 1934.

FAHLBECKSKA STIFTELSEN.

Av Skrifter utgivna av Fahlbeckska Stiftelsen har utkommit:

- I. SVEN HELANDER: Marx och Hegel. 1920. Pris kr. 4:—.
- II. CURT WEIBULL: Lübeck och Skånemarknaden. Studier i Lübecks pundtullsböcker och pundtullskvitton 1368—1369 och 1398—1400. 1922. Pris kr. 3: 50.
- III. HALVAR G. F. SUNDBERG: Bidrag till frågan om besluts verkställbarhet enligt kommunallagarna. 1924. Pris kr. 3:—.
- IV. ISRAEL MYRBERG: Om tjänstemäns oavsättlighet. 1925. Pris kr. 5:—.
- V. ERIK LINDAHL: Arbetsdagens förkortning. 1925. Pris kr. 1:—.
- VI. HERBERT TINGSTEN: Konstitutionella fullmaktslagar i modern parlamentarism. 1926. Pris kr. 4: 50.
- VII. CURT ROHTLIEB: Johan Fischerström. 1926. Pris kr. 1: 50.
- VIII. BIRGER WEDBERG: Nådefrågor historiskt belysta. 1926. Pris kr. 2: 75.
- IX. FREDRIK LAGERROTH: Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling. Ett systemskifte inom svensk statshushållning. 1927. Pris kr. 8:—.
- X. GEORG ANDRÉN: Huvudströmningar i tysk statsvetenskap från tyska rikets grundläggning till 1900-talets början och deras förberedelse i 1800-talets tidigare politiska tänkande. 1928. Pris kr. 12:—.
- XI. FREDRIK LAGERROTH: Statsreglering och finansförvaltning i Sverige till och med frihetstidens ingång. 1928. Pris kr. 10:—.
- XII. GUNNAR BOMGREN: Sekretä utskottet 1723—1756. 1928. Pris kr. 4: 50.
- XIII. GUSTAF OLSSON: Den indiska författningskrisen. 1929. Pris kr. 10:—.
- XIV. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens mål. 1929. Pris kr. 3:— Slutsåld.
- XV. HERBERT TINGSTEN: Regeringsmaktens expansion under och efter världskriget. Studier över konstitutionell fullmaktslagstiftning. 1930. Pris kr. 7:—.
- XVI. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens medel. 1930. Pris kr. 6:—.
- XVII. Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala genom AXEL BRUSEWITZ. 1930. Pris kr. 12:—.
- XVIII. F. J. LINDERS: Bidrag till kännedomen om den kommunala beskattningen och vissa därmed sammanhängande ekonomiska och demografiska förhållanden i Sveriges landskommuner under åren 1918—1928. 1933. Pris kr. 6:—.
- XIX. JOHAN ÅKERMAN: Konjunkturteoretiska problem. 1934. Pris kr. 4:—.
- XX. S. D. WICKSELL: Befolkningsrörelsen i Sveriges härader, tingslag och städer 1911—1925 samt i Sveriges bygder 1901—1925. 1934. Pris kr. 5:—.
- XXI. KARL ARVID EDIN: Undersökning av abortförekomsten i Sverige under senare år. Verkställd på uppdrag av medicinalstyrelsen. 1934. Pris kr. 2: 25.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

NY FÖLJD

UTGIVEN AV

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

TRETTIOSJUNDE ÅRGÅNGEN

(NY FÖLJD 16:DE ÅRG.)

1934

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION, LUND

REDAKTION:
FAHLBECKSKA STIFTELSENS KOLLEGIUM

REDAKTIONSSSEKRETERARE OCH ANSVARIG UTGIVARE:
ROBERT MALMGREN

LUND
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI
1934

två lagtima riksdagar skulle kunna hållas under ett och samma år». Stadgandena »skulle stå i uppenbar motsägelse mot varandra, om flere än en lagtima riksdag kunde varje år hållas». Sundin säger, (Om svensk konungs rätt att upplösa riksdag, s. 88), att R.O. § 2 och R.O. § 72 »angiva oförtydligt otänkbarheten av två lagtima riksdagar under samma år». Även Kjellén hävdar i sin motion om nyriksdagsteorien vid sommarriksdagen 1914 (F.K. n:r 82), s. 6, »grundlagarnas uppenbara förutsättning, att året endast skall hava en lagtima riksdag, nämligen den som sammanträder normalt den (15) januari». Till »särskild bekräftelse» citeras R.O. § 72. Dock medger han strax efteråt, att detta är »en omväg, som icke leder direkt till målet»: den raka vägen anser han ligga i R.O. § 5. Och s. 9 säger han, på tal om vilka grundlagsrum som äro för nyriksdagsteorien besvärande, att han »funnit R.O. § 72 på samma sida (som § 5) men först i andra hand», varefter han gör det i sammanhanget något egendomliga tillägget: »icke omöjlig att lösa i praxis, enligt 1887 års prejudikat att välja revisorer blott en gång om året». Således håller ej Kjellén så styvt på, att R.O. § 72 är ett farligt motargument mot nyriksdagsteorien. Och följaktligen anmälde han icke reservation mot att man även under 1914 års vaderiksdag låt bero vid det före upplösningen skedda valet.¹

Varenius har i sin undervisning hävdad, att nyriksdagsteorien nödvändiggör nytt val. Även Brusewitz, vilken i motsats mot Varenius är nyriksdagsteoretiker, framhåller å föreläsningar, att man i praxis gjort den »avvikelsen» från teorien ifråga, att man ej nyvalt revisorer. Jfr slutet av hans Verdandi-tidningsartikel (n:r 280) i ämnet, varest det dels heter, att vid majriksdagen 1887 utbildade sig en bestämd, »under *överbäggande* inflytande av nyriksdagsteorien stående praxis», och dels strax dessförinnan omnämnes, att »val av justitieombudsman förrättades, under det tidigare gjort val av statsrevisorer *fick bestå*». Jfr vidare nedan om Naumanns dubbeltydiga användning av här senast kursiverade ord. Kjellén

¹ Ej heller någon annan opponerade sig denna gång, vadan det numera härvidlag kan talas om obestridd praxis.

Då man i senare förekomna resonemanger om möjliga stöd för fortsättnings-teorien citerat R.O. § 72 såsom argument för att grundlagarne förutsätta endast en lagtima riksdag om året, så hade ju praxis att ej nyvälja revisorer kunnat anföras såsom ett fall, där teorien ifråga slagit igenom, men så har icke skett.

STATSREVISION OCH NYRIKSDAGSTEORI

AV JUR. D:R C. G. MELANDER, STOCKHOLM

Ett av de grundlagsbud, som man under striden om lagtima vaderiksdags natur av ny eller fortsatt riksdag pläгат åberopa till stöd för fortsättningsteorien, är riksdagsordningens § 72. Det skall här göras till föremål för undersökning.

Paragrafens första stycke lydde ursprungligen: »Å varje lagtima riksdag förordnas revisorer till ett antal av tolv för vart år, vilka till halva antalet av vardera kammaren utses, att enligt regeringsformen och särskild instruktion granska statsverkets, riksbankens och riksgäldskontorets tillstånd, styrelse och förvaltning. Varje revision skall omfatta ett års avslutade räkenskaper. Revisionsförrättningen tager årligen sin början den 15 augusti eller, om helgdag då inträffar, dagen därefter och skall inom två månaders tid vara fullbordad.» 1885 ändrades orden »tager årligen sin början den 15 augusti» till »tager sin början å dag, som i instruktionen bestämes». 1921 strökos orden »för vart år» och ändrades »ett års avslutade räkenskaper» till »ett räkenskapsår». 1925 förlängdes revisionstiden till tre månader.

Även må lagrummets tredje stycke anföras, såsom ägande betydelse för tolkningsfrågan, ehuru det verkligen ej blivit av fortsättningsteoretici för deras syfte åberopat:

»De anmärkningar, som revisorererna finna sig befogade att i sin berättelse till riksdagen framställa, skola, sedan förklaringar däröver inkommit, av näst följande lagtima riksdag överlämnas till vederbörande utskotts granskning och vidare behandling.»

De ord, som man stöder sig på, äro följande: »å varje lagtima riksdag» jämförda med »för vart år» samt »ett års avslutade räkenskaper». Dessa skulle enligt t. ex. Lindahls i F.K. 1887 den 15 juni (prot. 10: 24) uttalade mening »ådagalägga, att grundlagens stiftare icke tänkt sig möjligheten, att den skulle kunna uppfattas så, att

LITTERATURGRANSKNINGAR

	Sid.
AHNLUND, NILS, Ståndsriksdagens utdanning 1592—1672. (Sveriges Riksdag. Förra avd. Band III.) Anm. av <i>Georg Landberg</i>	364
ANDGREN, SIGFRID, Konung och Ständer 1809—12. En studie i maktdelningslärans tillämpning. Akad. avhandl. Anm. av <i>Edvard Thormøienius</i>	440
BRUSEWITZ, AXEL, Studier över riksdagen och utrikespolitiken. II. Nordiska utrikesnämnder i komparativ belysning. Anm. av <i>Knud Berlin</i>	263
CANNAN, EDWIN, Economic scares. Anm. av <i>Johan Åkerman</i>	371
CLARK, JOHN MAURICE, Strategic factors in business cycles. Anm. av <i>Johan Åkerman</i>	371
CRIPPS m. fl., Problems of a Socialist Government. Anm. av <i>Åke Thulstrup</i>	466
FAHLBECK, ERIK, Ståndsriksdagens sista skede 1809—1866. (Sveriges Riksdag. Förra avd. Band VIII.) Anm. av <i>Gunnar Heckscher</i>	185
HECKSCHER, GUNNAR, Konung och statsråd i 1809 års författning. Regeringsmaktens inre gestaltning under det nya statsskicket första halvsekel. Akad. avh. Anm. av <i>Gunnar Hesselén</i>	77
HERLITZ, NILS, Svensk självstyrelse. Anm. av <i>Edvard Thormøienius</i>	456
HOBSON, J. A., Democracy. Anm. av <i>Åke Thulstrup</i>	466
HOLMBERG, NILS, Medelklassen och proletariatet. Studier rörande 1840—41 års riksdag och dess förutsättningar i svenskt samhällsliv. Anm. av <i>Gunnar Heckscher</i>	269
ISLES, K. S., Wages policy and the price level. Anm. av <i>Johan Åkerman</i> ..	371
JOHANSSON, ALF, Lönutvecklingen och arbetslösheten. Akad. avh. Anm. av <i>Johan Åkerman</i>	371
KIRK, JOHN H., Agriculture and the trade cycle, their mutual relations with special referéce to the period 1926—1931. Anm. av <i>Johan Åkerman</i> ..	371
LACHAPPELLE, G., Les régimes électoraux. Anm. av <i>Bror Gösta Cederström</i> ..	278
LAGERROTH, FREDRIK, NILSSON, J. E., och OLSSON, RAGNAR, Frihetstidens maktägande ständer 1719—1772. (Sveriges Riksdag. Förra avd. Band V—VI.) Anm. av <i>Carl Arvid Hessler</i>	462
LASKI, HAROLD, Democracy in Crisis. Anm. av <i>Åke Thulstrup</i>	466
MORGENSTERN, OSCAR, Die Grenzen der Wirtschaftspolitik. Anm. av <i>Johan Åkerman</i>	371
MUIR, RAMSAY, How Britain is governed. Anm. av <i>Ragnvald Lundström</i>	191
NORRMAN, S., Mantalsskrivning. Handbok. Anm. av <i>C. A. Reuterskiöld</i>	370
RICE, STUART A., Quantitative methods in politics. Anm. av <i>Herbert Tingsten</i> ..	91
RITALA, A. M., Statistische Mittlere Fehler. Anm. av <i>S. D. Wicksell</i>	379
RÖPKE, WILHELM, Konjunktur och kriser. Anm. av <i>Johan Åkerman</i>	371
SCHIFF, ERICH, Kapitalbildung und Kapitalaufzehrung im Konjunkturverlauf. Anm. av <i>Johan Åkerman</i>	371
SELLON, HUGH, Democracy and Dictatorship. Anm. av <i>Åke Thulstrup</i>	466
SPRAGUE, O. M. W., Recovery and common sence. Anm. av <i>Johan Åkerman</i> ..	371
WALZ, G. A., Völkerrecht und Staatliches Recht. Anm. av <i>C. A. Reuterskiöld</i> ..	460
WESTERGAARD, HAARALD, Hvor glider vi hen? Anm. av <i>Johan Åkerman</i>	371
Berättelse över Fahlbeckska Stiftelsens verksamhet år 1933	94

Statsvetenskaplig litteratur. Bibliografisk översikt utarb. av B. G. CEDERSTRÖM.

INNEHÅLL

UPPSATSER

	Sid.
BÖÖK, KLAS, Agrar och industriell konjunktur	396
FRYKHOLM, LARS, Carl Schmitts statslära	207
MELANDER, C. G., Statsrevision och nyriksdagsteori	381
RADHE, STIG, Åldersfördelning av röstberättigade och röstande vid andra- kammarnalet 1932	99
SKOTTSBERG, BRITA, Den svenska diskussionen om parlamentarismen i sam- band med rösträttsfrågan 1904—1907	1, 130
THERMÆNIUS, EDVARD, Den engelska fasciströrelsen	323
WADSTEIN, ELIS, Eriksgatans ursprungliga ändamål och betydelse	195
WIDSTAM, TURE, Industriella konjunkturer, skördar och omflyttning	17
WÅHLSTRAND, ARNE, Kring tillkomsten av Karl Staaffs första ministär	285

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

ANDERSSON, ARVID, Den svenska ministärens sammansättning 1905—1932 ..	241
ANDGREN, SIGFRID, Ett förslag till omgruppering av 1809 års regeringsform	230
ANGER, FILIP, Statistiska föreningens sammanträden	68, 357
CEDERSTRÖM, BROR GÖSTA, Tidskriftsöversikt	179, 258, 360, 436
ENGDAHL, P., Den nya tyska regimens första år	52
FAHLBECK, ERIK, Ett nyupptäckt Järta-dokument från 1809—10 års riksdag	153
HESSLÉN, GUNNAR, Kontrasignationsvägran enligt RF § 38 och ett försök till dess tillämpande	156
— —, Författareskapet till det s. k. korsbergerska memorialet	237
HOLM, SUNE, Konstitutionella och kommunala frågor vid 1934 års lagtima riksdag	249
HÅSTAD, ELIS, Ny fullmaktslagstiftning i Schweiz	61
JOHANSSON, OTTO, Nationernas förbunds 15:de församling	418
LINDERS, F. J., Internationella statistiska institutets 21:a kongress	71
NYSTRÖM, BERTIL, Internationella statistiska institutets 22:a session i London 1934	429
SIMONSSON, RAGNAR, Statsreformen i Frankrike	342, 411
THERMÆNIUS, EDVARD, Det engelska parlamentets historia	353
WICKSELL, S. D., Statistiska Sällskapet i Uppsala	179
WIDELL, C. G., Partiorganisationen och väljarna i Förenta Staterna	414
ÅKERMAN, JOHAN, Ekonomisk statistik och ekonomisk teori	163
ÖMAN, IVAR, Landstingsmannavalen 1934	426
Ansökningar om understöd från J. H. Palmes fond	436

kallar i sin motion, s. 2, underlåtenheten att nyvälja revisorer en »rest av fortsättningsprincipen». Se ock F.K. 1914 B 43:66.

Hagman uttalar i sin Handbok s. 482 med en argumentation, som nedan skall citeras, den riktiga tanken, att »revisorer tillsättas å lagtima vaderiksdag endast i det fall, att den ordinarie, den (15) januari börjande lagtima riksdagen icke medhunnit att förordna sådana». Men s. 290 citerar han § 72 i ett sammanhang, som i och för sig nödvändigt resulterar i en hans åsikt, att revisorer alltid böra utses vid dylik riksdag. Jfr Reuterskiöld, Riksdagen s. 91.

Rydin (Sv. riksdagen II:2, s. 408) står oförbehållsamt på den sidan, som anser, att val av revisorer vid *den nya riksdagen* kan komma ifråga endast för den händelse, att den upplösta riksdagen ej medhunnit valets företagande. Naumann däremot, ehuru i allmänhet mera klar nyriksdagsteoretiker än Rydin, är dock på förevarande punkt den oklare. Anledningen härtill är, att han, (2 uppl.) III, s. 418, egentligen talar om tvenne ting ungefär samtidigt. Sedan han angående J.O. sagt, att om denne före upplösningen blivit vald och erhållit fullmakt samt alltså »detta ärende är bragt till slut och blir bestående», så går han över till frågan om vaderiksdagen icke skall, trots detta, på nytt anställa val av J.O. Denna fråga bejakas, och resultatet utsträcker till »andre funktionärer, som vid varje lagtima riksdag (R.O. § 71, enligt vid arbetets utkommande gällande lydelse) skola väljas». Sedan säges det: »Vad särskilt beträffar statsrevisorer så, därest dessa innan upplösningen äro valde samt fullmakter för dem vederbörligen justerade och utfärdade, är jämväl detta ärende bragt till slut, och valet består, fastän icke revisionsförrättningen tar sin början förr än den 15 augusti samma år, då möjligen den nya riksdagen redan kan hava sammankommit». Orden »vad särskilt beträffar» måste ju tydas därhän, att han i fortsättningen vill giva ett särskilt kraftigt exempel på riktigheten av sin strax förut uttalade mening angående den fråga, som där är å bane, nämligen frågan om nyval eller ej vid vaderiksdag. Detta så mycket mer, som innehållet i hans § 71 i förevarande hänseende är identiskt med innehållet i den av honom ävenledes citerade § 72, som också talar om »varje lagtima riksdag». Dock är man möjligen berättigad att i slutorden av hans anförda yttrande se ett erkännande därav, att vaderiksdag ej skall

nyvälja revisorer, ehuru väl detta innebär ett undantag från hans förut så generellt ang. riksdagsfunktionärer hävdade resultat.

Av vad som hände 1887 och av då förekommande meningsutbyte angående förhållandet mellan de olika riksdagsfunktionärerna i förevarande hänseende hade Naumann haft anledning att tydligare framställa saken åtminstone i den uppsats i sin tidskrift samma år, s. 669 ff., varest han redogör för den praxis, som förekommit, och på slutet triumferande anför som *resultat*: »Kamrarne hava i avseende på proceduren vid 1887 års bägge lagtima riksdagar beslutat tillämpning av grundlagens föreskrifter efter den tolkning, som i arbetet Sveriges statsförfattningsrätt, tredje bandet, är framställd». Men i stället avtrycker han utan vidare vad där står och ger till råga på allt en skev framställning av praxis (s. 677). Det heter nämligen: »Utskott tillsattes, fullmäktige i riksbanken och suppleanter, fullmäktige i riksgäldskontoret och suppleanter, justitieombudsman och suppleant blevo i laga ordning utsedde ...». Således intet omnämmande av, att fullmäktige ej hunnit väljas vid januari-riksdagen, och intet ord om det faktiskt förelupna spörsmålet angående nytt revisorsval.

I de Geers ännu otryckta kommentar till åtskilliga paragrafer i nya riksdagsordningen (*R.A.*) säges § 72 enligt den därstädes utförligt försvarade nyriksdagsteorien egentligen påfordra en dubbel revision för det året.

Som vi sett använda fortsättningsteoriens målsmän R.O. § 72 huvudsakligen på det sätt, att de — under jämförelse med förutgående § 2 — framhålla lagrummets begynnelseord, jämte de därstädes före 1921 befintliga »för vart år», såsom stöd för en av dem antagen »grundlagarnes förutsättning», att varje år endast kan hava en lagtima riksdag. Och i trots av paragrafens här citerade trenne ord lancerar man på det hållet såsom en konsekvens av motsidans teori, att den nya riksdagen skall nyvälja revisorer. Därvid har man märkligt nog fått åtskilligt instämmande även från sistnämnda håll.

Jag kommer nu till motbevisningen.

Mot jämställandet av justitieombudsman och revisorer invände vice talmannen i F.K. den 2 juli 1887 (prot. 25: 32): »Revisorerne

äro valde för att fullgöra ett visst uppdrag. Och kammaren eller riksdagen saknar därför allt skäl att företaga nytt val av revisorer, då detta uppdrag icke blivit fullgjort. Riksdagen saknar enligt min övertygelse all anledning att återkalla det revisorerne för bestämda göromål meddelade uppdrag.»¹ Detta viktiga motskäl citeras av Sundin s. 86 utan ett spår av försök till vederläggning — något vartill han dock är förpliktad på grund av sitt skarpa åberopande av § 72 två sidor senare.² Emellertid bör argumentet fullständigas sålunda, att det här är fråga om ett uppdrag av viss, så att säga enhetlig beskaffenhet, som skall fullgöras inom en viss bestämd tidrymd (jfr nedan), och, som vidare — detta är kanske det viktigaste — ej är avsett att taga sin början förr än rätt lång tid efter valet. Att då vid lagtima vaderiksdag nyvälja revisorer innan uppdragets fullgörande ens är påbörjat, ännu mindre slutfört, så att ej riksdagen hunnit se något prov på den duglighet, som den förutsatt hos sina uppdragstagare — därtill måste tydligtvis från någon annan synpunkt tvingande skäl förefinnas för att man skall kunna säga detta vara grundlagens verkliga mening.

Det kan här vara lämpligt att erinra om, att revisorerne ej behöva vara riksdagsmän, till förekommande av att man till äventyrs i resonemanget söker inskjuta en jämförelse med utskottens medlemmar. Instruktionen för riksdagens revisorer av stats-, banko- och riksgäldsverken har i § 2 några ord, som synas utgå från en oriktig förutsättning härvidlag: det talas nämligen om »den av revisorerne, som bevisat de flesta riksdagarna». Men man kan möjligen tolka dem såsom ett uttalande om vad som är önskligt! Jfr motion i A.K. 1922 nr 195, s. 2.

Jag återtager frågan om beskaffenheten av revisorerne uppdrag. Därvidlag må återgivas det ovan åberopade uttalandet av Rydin: »Vad slutligen angår revisorerne stadgas, att de skola å varje lagtima riksdag förordnas med åliggande att begynna sin förrättning på en viss bestämd dag, nämligen den (15 augusti) *samma* år de

¹ Tilläggas kan, att även artikelförfattaren K. J. B. likställt revisorerne med justitieombudsmannen (och fullmäktige), men de Geer ingick dock vid vederläggningen av honom, i F.K. den 15 juni 1887 (10:42), ej på frågan om revisorsvalet.

² Ej heller anföras Rydins och Naumanns yttranden.

blivit valde, och likaledes fullgöra en granskning, som omfattar avslutade räkenskaper för en bestämd tid. Som desse äro förordnade för ett värv, som är bestämt till sin begynnelse tid och omfattar granskning av räkenskaper för ett givet år, äga de i och med sitt förordnande rätt och plikt att företaga granskningen. Den nya riksdagen äger ej tillintetgöra deras lagligen givna förordnande.» Vad jag ovan tillåtit mig kalla ett uppdrag av viss enhetlig beskaffenhet preciserar Rydin med orden »granskning av räkenskaper för ett givet år», därvid syftande å den förut gällande lydelsen i R.O. § 72: »Varje revision skall omfatta ett års avslutade räkenskaper» — slutorden såsom förut nämnt numera ersatta med »ett räkenskapsår».¹ Ett par av våra fortsättningsteoretici citera emellertid denna passus såsom stöd för sin åsikt, därvid indragande den i tankegången om grundlagarnas förutsättning av endast en lagtima riksdag varje år. Men egendomligt nog utan att medtaga även R.O. § 73 (före 1925) i sin bevisföring: »På samma gång ... som ... revisorer ... av riksdagen utses tillsättas jämväl suppleanter ... nämligen ... för varje års revisorer sex».

Vad beträffar tidpunkten för revisionsförrättningens början så var denna i N.R.O. ursprungligen bestämd att årligen begynna den 15 augusti, alltså samma år revisorerna blivit valda. Detta datum var övertaget från G.R.O. § 68, enligt dennas vid riksdagen 1856

¹ I överensstämmelse därmed heter det nu i Instr. § 12 a): »de för räkenskapsår avslutade — —».

I budgetårskommitténs motivering för sina i början av 1920 föreslagna och året därpå genomförda grundlagsändringar, i och för möjliggörande av budgetårets omläggning, finner man om här förevarande ändring bl. a. följande (Kungl. Maj:ts prop. 1920 nr 254 s. 8, avtryckt i det senare avgivna huvudbetänkandet den 30 november 1920, s. 16 f.): »Ett års avslutade räkenskaper' har ursprungligen åsyftat ett kalenderårs räkenskaper. — — — punkten synes böra omformuleras till 'varje revision skall omfatta ett räkenskapsår'. Att räkenskaperna böra vara avslutade är självfallet och framgår för övrigt med full tydlighet av instruktionen för riksdagens revisorer § 12 a)».

Innebörden av termen »avslutade räkenskaper» finner man dels av en jämförelse med Instr. § 16, dels av en återblick på stadgandets historia. Jfr Rydin II: 1, ss. 327, 339 f.; K.U:s utl. 13:1922, s. 8 ff.; Hagman, Handbok s. 485 f.; Rexius, Studier rörande striden om finansmakten etc. s. 25 f.; Hagman, Statsrevisionen s. 65 (G.R.O. § 68 före ändringen 1856—58: »— — — varje revision må kunna omfatta tvenne års avslutade räkenskaper». Jfr den 1823 i K.U:s mem. 8 föreslagna lydelsen: »— — — böra emellan riksdagarne varje år sammanträda, för att granska de sist avslutade årsräkenskaperna — —»).

—58 ändrade lydelse, varigenom man fick årliga revisioner. I samband med den 1885 vidtagna förändringen, genom vilken tidsbestämmelsen uteslöts ur grundlagen, förordnades i en kungörelse den 29 maj samma år, att revisorerna först år 1886 skulle sammanträda den 1 oktober. 1887 antog riksdagen ett tilläggsstadgande till § 1 i instruktionerna för sina revisorer, som gjorde detta datum till regel. Det insattes sedermera i 1893 års instruktion, men har 1925 blivit ändrat till den 16 september (på grund av ändring i R.O. § 72, om revisionstidens utsträckande till tre månader). För tiden före 1885 skulle man rent av kunna tänka sig, att en upplösning strax innan de fyra månadernas utgång med därefter så sent som möjligt följande sammanträde av vaderiksdagen omöjliggjorde nytt val av revisorer: på grund därav, att dessa då måste sammankomma redan den 15 augusti, vadan man här finge ett direkt skäl av faktisk art emot den påstådda konsekvensen av nyriksdagsteorien.

Om de för det statsrättsliga huvudspörsmålet såsom särskilt viktiga ansedda, före 1921 i R.O. § 72 befintliga orden »för vart år» yttrar budgetårskommittén å nyss citerade ställe följande:

»Till en början bör uttrycket i första punkten 'för vart år' ändras. Att utbyta 'år' emot 'statsregleringsår' är emellertid här icke lämpligt, då enligt kommitténs uppfattning riksbankens räkenskapsår icke behöver och ej heller synes böra sammanfalla med statsregleringsåret. Med 'år' torde ej heller hava avsetts det år, som skall granskas, utan *det år, då valet sker* (kurs. av mig). Så måste i varje fall ordet hava tolkats före år 1886, då dessförinnan samma statsrevisorer granskade dels riksbankens och riksgäldskontorets räkenskaper för det sistförflutna året, dels ock statsverkets räkenskaper för året före det nästförflutna. För att ej tvekan om innebörden av ordet 'år' skall uppkomma, synes det lämpligaste vara att uttrycket 'för vart år' utgår,¹ vilket kan ske utan att någon lucka i grundlagen uppstår.»

Kommittén yttrar sig rätt osäkert. Den framkastade möjligheten, att orden åsyfta »det år, som skall granskas», borde kommittén ha underkänt redan till följd av den senare meningen i paragrafen:

¹ Detta föreslogs redan på 90-talet ett par gånger, först av K.U. 1892 utl. 15 s. 10. Samtidigt ville man då — som det synes med rätta — ur R.O. § 73 borttaga »för varje års». Härom vidare nedan.

»Varje revision skall omfatta ett års avslutade räkenskaper». Men det finnes en tredje möjlighet, vartill man får idén, om man undersöker det representationsförslag, som innehöll den verkliga förebilden till R.O. § 72, nämligen 1848 års kungliga förslag § 141 (representationskommitténs förslag 1847, § 146):

»Å varje lagtima riksdag» — vilken skulle sammanträda vart tredje år — »förordnar riksförsamlingen revisorer till ett antal av tolv för vart år¹ . . . Varje revision skall omfatta ett års avslutade räkenskaper. Revisionsförrättningen tager årligen sin början . . .»²

Det är här, som man har att söka ursprunget till R.O. § 72 med dess nu omtvistade ord (jfr Florén, Tillkomsten av 1866 års R.O., ss. 120, 122), ehuru det som nämnt förefinnes den betydande skilligheten, att, sådana förslag hade lagtima riksdag endast vart tredje år — och detta är av stor vikt för nu ifrågavarande tolkningsfråga. Enligt förslaget skulle nämligen alltså tre uppsättningar revisorer väljas på en gång. Men ej blott detta, utan även den omständigheten, att riksförsamlingen borde sammankomma första helgfria dag i november, under det att revisionsförrättningen skulle taga sin början motsvarande dag i september, avvisar kategoriskt för detta förslags vidkommande den tänkta innebörden »för vart år, då valet sker» och anger i stället betydelsen »för vart år, då revision sker», vilket härvidlag i realiteten blir = »för vart års revisionsförrättning».³

Bestämmandet av hur ofta valet skall ske är alltså här utan gensägelse förlagt uteslutande till orden »å varje lagtima riksdag», under det att orden »för vart år» medverka endast till att angiva det antal, som på sålunda bestämd tidpunkt skall väljas.

Tilläggas kan, att konungen enligt detta förslag ej hade någon rätt att före 4 månader upplösa lagtima riksdag med förordnande om nyval, vadan någon svårighet i fråga om förhållandet mellan lagtima vaderiksdag och revisorsval här ej förelåg.

¹ Jfr Ekholmska förslaget 1845 (vid K. U:s mem. 26, s. 40): »Valen ske särskilt för vardera av de revisioner, som före den nästföljande lagtima riksdag skola förrättas».

² Jfr K.U:s eget reservationsvis vid samma riksdag framlagda förslag till ny R.O., § 127: mem. 12 s. 38.

³ Vartill man sedan finner den närmare bestämningen i orden »Varje revision skall omfatta ett års avslutade räkenskaper».

Om jag så återgår till R.O. § 72, så framställer sig helt naturligt det spørsmålet, varför ej klausulen »för vart år» här ströks samtidigt med att ändring skedde i förutsättningen, att det skulle vara lagtima riksdag endast vart tredje år. Ty i och med att orden »varje lagtima riksdag» faktiskt kommo att betyda (minst) *årligen* så var ju antalet revisorer, som vid varje val skulle väljas, uttömmande angivet genom siffran »tolv». Ja, ser man frågan ur den gamla, subjektiva lagtolkningssynpunkten, så kan ej tillbakahållas en förmodan, att saken helt enkelt berodde på ett förbiseende, enär orden »för vart år» för den, som ej fått syn på spørsmålet om »ny eller fortsatt riksdag» och dess olika konsekvenser — vilket efter allt att döma 1866 års grundlagsstiftare ej hade — enligt det här redan sagda måste tyckas överflödiga. Men rent objektivt sett är det för dem, som hylla nyriksdagsteorien såsom av andra lagrum bevisad, ej omöjligt att i förevarande 1866 från föregångsförslaget kvarblivna bestämmelse om tolv revisorer »för vart år» se icke blott icke ett stöd för fortsättningsteorien utan i stället en bekräftelse just av förstnämnda åsikt. På så sätt, att den av fortsättningsteoretici såsom för nyriksdagsteorien ödesdiger framhållna »konsekvensen» — tvenne revisorsval om året — uteslutes ej blott av revisorsuppdragets egen beskaffenhet, såsom ovan framhållits, utan även av den här till undersökning föreliggande klausulen. Ty då i denna för undvikande av ett antagande om pleonasm, varom strax nedan, måste bibehållas den betydelse av »för varje års revisionsförrättning», som den hade i ursprungsförslaget, så får man därmed ett klart skäl att avvisa tanken på nytt revisorsval vid vaderiksdagen, om sådant redan vid den upplösta riksdagen blivit företaget. Lika klart som att vaderiksdagen måste väljas, om så ej förut skett.

Emellertid hävdar nu fortsättningsteorien, i likhet med budgetårskommittén, att orden avse »det år, då valet sker», och inlägger alltså däri betydelsen av en direkt tidsbestämning, av samma art som det föregående »å varje lagtima riksdag», stärkande den bakom § 72 förment liggande förutsättningen av endast en lagtima riksdag om året och alltså kraftigt motbevisande nyriksdagsteorien. Härtill svaras, att klausulen »för vart år» med denna tolkning just från fortsättningsteoriens ståndpunkt innebär en ren pleonasm i förhållande till begynnelseorden »Å varje lagtima riksdag», vilka

teorien ifråga måste erkänna innehålla en alldeles tillräcklig tidsuppgift beträffande valet. Nyriksdagsteorien däremot behöver, som antytt blivit, ej medgiva någon pleonasm. För den kunna orden i § 72, i och med övertagande av föregångsförslagets betydelse, få innebörden av en supplementär tidsbestämning — vilken de förut saknat! — trädande i funktion i det fall, att en lagtima riksdag före sin upplösning hunnit välja revisorer.¹

För övrigt skulle man kunna tänka sig även ett annat sätt att vederlägga fortsättningsteoriens på översättningen »det år, då valet sker» stödda tal om en grundlagens här till synes komnien förutsättning av endast en lagtima riksdag om året. Jag har ovan utan gensaga återgivit Rydins II: 2, s. 408 gjorda, av honom till och med kursiverade uttalande, att revisorerna skola begynna sin förrättning på en viss bestämd dag *samma år* de blivit valda. Och vidare har jag påpekat den under en viss epok tänkbara möjligheten av att, sedan den upplösta januari-riksdagen ej hunnit välja revisorer, dessa ej heller av vaderiksdagen hinna väljas i tid för att kunna sammanträda på bestämt datum. Det måste ju nämnas, att härunder ligger ett antagande om en grundlagens rationella avsikt härvidlag — att nämligen revisorer ej böra väljas så långt i förväg som över ett år före förrättningens början, då ju sådant *numera* ej är nödvändigt — vilket antagande verkligen synes sakna stödet av ett direkt påbud, vare sig i grundlag eller instruktion. Det skulle då till äventyrs vara i slutet av R.O. § 72: »... av näst följande

¹ Denna tanke var ej främmande ens för det förslag till R.O. § 72, som 1890 frambars inom A.K. (motion 228), varest i paragrafens mitt fanns inskjuten följande passus: »Revisorerna förordnas för vart år och utses för vardera revisionen till halva antalet av vardera kammaren», ty med »vardera revisionen» avsågs här en projekterad tudelning av samma års revisionsförrättning: efter statsverk och riksdagsverk. Tvärtom kan man säga, att förslaget genom sitt framskjutande av orden »för vart år» gav ännu större möjlighet för den av mig hävdade tolkningen.

Med min argumentation i texten jfr Hagman, Handbok s. 482, varest säges angående det i R.O. § 72 om revisorsval använda uttrycket »varje lagtima riksdag», att det »måste, i synnerhet om avseende fästes å de följande orden »för vart år», så tolkas, att revisorer tillsätts å lagtima vaderiksdag endast i det fall, att den ordinarie, den 15 januari började lagtima riksdagen icke medhunnit att förordna sådana». Så hänvisar han till Rydin II: 2 s. 408, där det visserligen icke direkt talas om uttrycket »för vart år», men varest den av mig föreslagna tolkningen nog kan tänkas ligga bakom.

lagtima riksdag överlämnas till vederbörande utskotts' granskning och vidare behandling». Men som vi nedan få se är ej heller detta absolut tvingande. Och det skäl, som man skulle vara hågad att söka i Instr. § 9 («Uppkommer, sedan lagtima riksdag är avslutad och innan revisorerna sammanträtt, hinder för revisor att deltaga i revisionen . . .»), försvagas i § 10 («Om revision äger rum under pågående riksdag . . .»). — Vidare uteslöts visserligen före 1885 års ändring genom § 72, första stycket in fine, och efter sagda ändring genom samma ställe jämfört med Instr. § 1 den möjligheten, att en revision delvis sträcker sig in på nästkommande år. Men intet hindrar, att detta förhållande gestaltas annorlunda — numera genom ändring enbart i instruktionen. Och om så skett medan ännu orden »för vart år» kvarstodo i § 72, så hade redan därigenom ovannämnda tydning av denna klausul blivit oegentlig. Däremot ej den av mig föreslagna, ty för dylikt fall behövdes ju endast ett påpekande av att »det år, då revision sker» ej nödvändigtvis sammanfaller med kalenderåret. Sålunda, »varje revisionsårs förrättning» blir för mig den reella innebörden.

Då jag nu övergår till att säga några ord om sista stycket i R.O. § 72, som också är av ett visst intresse för min undersökning, så må till en början erinras om det redan avhandlade faktum, att hela det ifrågavarande grundlagsstadgandet återgår på 1848 års kungl. representationsförslag § 141,¹ som hade lagtima riksdagssammanträde vart tredje år. Enär förslaget årliga revision skulle börja första helgfria dag i september och vara fullbordad inom 2 månader samt dagen för »riksförsamlingens» sammanträdande var satt till första helgfria dag i november, så kunde förklaringar över revisorernas anmärkningar vid deras tredje förrättning ej hinna inkomma till riksdagens begynnelse, och ordet »nästföljande» kunde därför här icke hänföra sig direkt till »sedan förklaringar däröver inkommit» utan måste avse berättelsens avgivande. Sannolikt är, att liksom man vid avskrivandet av bestämmelsens första stycke för de Geers årliga och snabbupplösningsbara lagtima riks-

¹ I G.R.O. § 68 fanns ingen motsvarighet till tredje stycket. Jfr Florén, Tillkomsten av 1866 års R.O., s. 120. — På 90-talet föreslogs flera gånger det riktigare ordet »berättelser», första gången 1892: K.U:s utl. 15 s. 11.

dag ej synes ha tagit i betraktande möjligen uppstående tolkningsfrågor så skedde även tredje styckets avskrivande tämligen automatiskt (man blott ändrade »å» till »av»).

Det går givetvis ej för sig att klandra nu gällande lydelse så, att man på grund av uttrycket »till riksdagen» kräver ett utbyte av orden »av näst följande lagtima riksdag överlämnas» till »av densamma överlämnas». »Berättelse till riksdagen» betyder helt enkelt »riksdagsberättelse».¹

I föregångsförslaget var saken om möjligt ännu tydligare. Dels därför, att här skulle berättelser över flera revisionsförrättningar avgivas innan riksdagen sammankom, dels därför, att här skildes mellan »riksförsamlingen», i betydelse av riksdagen såsom myndighet eller statsorgan, och riksdag, i betydelse av själva sammankomsten (»å nästföljande»).

En fråga, som däremot kan göras, är den redan antydda: till vilken händelse refererar sig uttrycket »näst följande»? Enklast vore att taga sikte på tidpunkten för berättelsernas avgivande, men man kan också, med en strängt ordagrann tolkning, förbinda orden med »sedan förklaringar däröver inkommit». Alternativet har, som vi strax få se, en viss betydelse vid bedömandet på denna punkt av de olika teorierna om vaderiksdags natur.

Före år 1886 skulle revisorerna sammanträda den 15 augusti, och efter 2 månaders förrättning skulle berättelse avgivas. Förklaringstiden häröver var i 1867 års instruktion för revisorerna av statsverket ursprungligen satt till 3 månader, och på detta sätt skulle då ärendet vara moget för riksdagens behandling precis vid dennas sammanträdande den 15 januari. Och ännu bättre blev det 1869, då förklaringstiden förkortades till 2 månader.

Som ovan nämnt gjordes häri den ändring, att revisionen från och med 1886 skulle sammanträda den 1 oktober. Tiden för förklaringsavgivande blev nu alltså 1 december—31 januari. Redan härigenom öppnades möjlighet för komplikationer i händelse av en snabb riksdagsupplösning. Och som man ser av Fredholms motion n:r 51 i A.K. 1898 samt statsutskottets utlåtande (88) däröver blev i praxis denna möjlighet förstora. Sedan handlingarna i början av februari

¹ Satsen försvagas ej genom ett antagande av att det vid tidpunkten för berättelsens avgivande finnes en förpuppad lagtima. Tvärtom.

överlämnats till riksgäldskontoret brukade tryckningen taga ett par veckor. Revisionsberättelsens avlämnande till riksdagen blev allt mer framflyttat: från den 19 februari åren 1889 och 1890 till den 27 februari 1897. Den framställning från riksdagen, som 1898 gjordes, föranledde Kungl. Maj:t att — genom cirkulär $\frac{3}{12}$ samma år — sätta förklaringstidens slut till den 20 januari. Slutligen bestämdes — genom cirkulär $\frac{3}{12}$ 1920 — i anledning av statsrevisorernas hemställan om förkortning av tiden, att denna skulle av Kungl. Maj:t komma att för varje särskilt fall bestämmas. 1925 stadgades, i samband med den då till 3 månader förlängda revisionstiden, att revisorerna skulle sammanträda den 16 september. Förklaringstiden började alltså först i mitten av december. Och eftersom riksdagens sammanträde efter 1918 kommer redan den 10 januari har möjligheten till svårigheter åter förstorats.¹

Man kunde nu ifrågasätta följande resonemang från fortsättningsteoriens sida.

I händelse av hastig upplösning för nyval blir det med nyriksdagsteori omöjligt att uppfylla grundlagens bud om anmärkningarnas överlämnande till vederbörande utskott av den på berättelsernas avgivande nästföljande lagtima riksdag. Enligt fortsättningsteorien däremot går det mycket bra, enär denna betraktar vaderiksdagen såsom endast fortsättning på januari-riksdagen och följaktligen utrustad med egenskap av »näst följande lagtima riksdag». Visserligen, men om man hänför »näst följande» till »sedan förklaringar inkommit», vilket måste erkännas vara minst lika möjligt, så blir tvärtom fortsättningsteorien lidande. Ty med denna finge man då vänta till nästa januari-riksdag!

Av det sagda framgår utan vidare orimligheten i Hagmans yttrande, Handbok s. 487, att med näst följande lagtima riksdag »ej kan avses vaderiksdag». I senare upplagor har satsen strukits och endast de densamma föregående orden behållits: »Börjad d. 15 januari eller dagen därefter». Sedda i och för sig kunna dessa anses innebära ett godtagande av fortsättningsteorien, vilket emellertid icke överensstämmer med förf:s tidigare framställning.

¹ I den motion 1922, som föranledde revisionstidens förlängning, yttrades, att förklaringarnas försenande ej borde tillmätas större betydelse, helst de redan då icke kunde föreligga förr än några dagar efter riksdagens början (K.U:s utl. 13 s. 4).

Till sist må erinras om vissa olikheter i instruktion och riksgäldsreglemente: där talas om överlämnande till »näst *sammanträdande* riksdag» av berättelser och förklaringar: det kursiverade ordet står i bättre överensstämmelse med fortsättningsteoriens tankegång om »senare sammanträde».

Vid 1887 års första lagtima riksdag hade revisionsberättelsen om riksgäldskontoret hunnit bliva slutbehandlad. Detsamma var fallet med statsutskottets utlåtande (6) i anledning av riksdagens år 1886 församlade revisorers berättelse angående statsverkets tillstånd under år 1884. Men icke desto mindre hänvisade man vid årets senare riksdag, den 12 maj, denna berättelse på nytt till utskottsbehandling. I sitt nya utlåtande (10) den 20 maj erinrar utskottet om det anmärkta förhållandet: i de punkter, där det första utlåtandet av båda kamrarna blivit antingen bifallet eller lagt till handlingarna, påkallades ej nu någon utskottets åtgärd. I en punkt hade fattats skiljaktiga beslut, omöjliga att sammanjämka. I en åter hade beslutad skrivelse icke hunnit avgå till Kungl. Maj:t, vadan utskottet hemställer därom.

Nu bör något närmare talas om R.O. § 73, vars före 1925 gällande lydelse redan blivit citerad. Som jag antytt kunde man ha väntat, att fortsättningsteoriens målsmän åberopat även dessa ord: »På samma gång ... tillsättas ... suppleanter ... för varje års revisorer ...». Men även denna bestämmelse kan sägas gå i stil med den ovan försvarade åsikten, att nyriksdagsteorien ej nödvändiggör omval vid vaderiksdag. Ännu tydligare var detta i ett förslag av Bergius m. fl., åren 1892 och 1893, till ny lydelse av § 73: »På lika sätt, som fullmäktige och revisorer ... utses, tillsättas *årligen* jämväl suppleanter ...».¹

¹ K.U:s utl. 15 s. 13, resp. 21 s. 20. — I största korthet må proponeras en jämförelse mellan ett par förslag av Ljungman från åren 1893—1899, motioner i A.K. nr 7 resp. 244.

Första gången föreslogs i R.O. § 71 följande här avsevärda uttryck: »Riksdagen skall varje år — välja fullmäktige — — —.» — — — intill dess val av fullmäktige under lagtima riksdagen å andra året därefter försiggått». I §§ 72 och 73 ströks orden »för vart år» och »för varje års revisorer».

1899 däremot hette det (§ 70): »å lagtima riksmöte», och i §§ 72 och 73 återinsattes nyssnämnda båda uttryck.

Som framgår av den första kursiveringen var Ljungman 1893 fortsättnings-

Den 1925. i § 73 vidtagna ändringen innehöll, att begynnelseorden »På samma gång och på lika sätt» kommo att gälla endast fullmäktiges suppleanter. I fråga om revisorerna däremot gav man nu i ett särskilt stycke följande bestämmelse: »För varje enligt § 72 utsedd revisor väljes en suppleant . . .». Genom strykningen av »för varje års» synes man hava erinrat sig den konsekvens av borttagandet ur § 72 av »för vart år», som konstitutionsutskottet drog redan 1892.

Slutligen kan jag ej underlåta ett påpekande av att mina ovan utvecklade åsikter på ett par punkter vinna bekräftelse även av instruktionen för riksdagens revisorer vid riksbankens avdelningskontor i orterna (: den, gällande är av d. ¹⁸/₂ 1916, med här relevant ändring 1925). I dess § 1 heter det: »Revisorerna, valda och förordnade vid varje lagtima riksdag, sammanträda årligen första helgfria dag i mars månad». Och skall arbetet vara färdigt inom viss mycket kort tid. Klart är, att orden »vid varje lagtima riksdag» här ej tvinga nyriksdagsteoretikern att dekretera omval vid vaderiksdagen: uppdraget är då sannolikt till och med slutfört. Av intresse är också § 6: »De för varje år utsedda revisorer kunna ock sedermera, när som helst under årets lopp, anställa revision». Kommentären härtill ligger i min föregående framställning.

teoretiker, men 1899 hade han bytt åsikt, vilket man finner av hans förslag till ändring i R.O. § 3: »nytt lagtima möte». Och nu visar det sig, att han i överensstämmelse därmed finner de här undersökta orden i § 72 och § 73 nödvändiga: som en nyriksdagsteoriens säkerhetsvakt mot omval vid vaderiksdag, när januari-riksdagen hunnit fullgöra sin valplikt!

AGRAR OCH INDUSTRIELL KONJUNKTUR

AV FIL. KAND. KLAS BÖÖK, LUND

1. »INDUSTRIALISERINGSINDEX» FÖR SVERIGE.

För att i siffror åskådliggöra näringslivets utveckling inom ett folkhushåll från en övervägande agrar till en allt mera industriell inriktning brukar vanligen industribefolkningens och jordbruksbefolkningens procentuella andelar av totalbefolkningen vid olika tidpunkter angivas. På grundval av dessa båda uppgifter kan en »industrialiseringsindex»¹ konstrueras på så sätt att industribefolkningen sättes i relation till summan av industriens och jordbrukets befolkningar; denna index skulle i de extrema fallen, 0 och 100, visa, att icke några av landets produktiva krafter voro inriktade på industrien, resp. jordbruket; siffran 50 skulle betyda, att en lika stor del av befolkningen var sysselsatt inom industrien som inom jordbruket. En sådan index är för Sveriges del uträknad för folkräkningsåren från 1870 till 1920 i tabell 1, kolumn 3, samt återgives på figur 1, den undre kurvan. Uppgifterna från folkräkningen 1930 äro tyvärr ännu ej tillgängliga. En blick på diagrammet visar, att befolkningens vandring från jordbruk till industri varit mest utpräglad under 80- och 90-talen, och sedan sekelskiftet visat en tendens att minskas.

En mera direkt bild av industriens överhandtagande över jordbruket erhålles, om beräkningarna grundas på industri- och jordbruksproduktionens storlek i stället för på befolkningens fördelning mellan industri och jordbruk. Då näringsstatistiken före 1913 emellertid är betydligt mera bristfällig än befolkningsstatistiken, är det förenat med vissa vanskligheter att uppställa pålitliga och konti-

¹ F. C. Mills i *Journal of the American Statistical Association*, Vol. XXI, 1926, sid. 449, föreslår en »index of industrialization», baserad antingen på befolkningens yrkesfördelning eller på handelns volym och penningens omloppshastighet såsom uttryck för bytets omfattning.

nuerliga sifferserier för värdet av industriens och jordbrukets produkter under det sista halvsekle. Uppgifter på fabrikernas tillverkningsvärde finnas sedan 1836,¹ men från och med 1896 ha medtagits vissa industrigrenar, såsom kvarnar, bagerier, sågverk, vilka förut varit uteslutna, och därför äro siffrorna före och efter detta år ej jämförbara. För att avhjälpa denna brist ha värdesummorna före 1896 här höjts på grundval av 1896 års siffra, uträknad enligt den nya metoden, i förhållande till samma års siffra, uträknad efter den gamla metoden. Förfarandet är naturligtvis långt ifrån invändningsfritt, men torde giva tillräcklig noggrannhet för ifrågavarande ändamål. I övrigt bör anmärkas, å ena sidan att dubbelräkningar av obestämd och obestämbär storlek förekomma på grund av att mellanprodukter, som ytterligare förädlas inom landet, medtagits två eller flera gånger, å andra sidan att mejerier och bergverk ej inräknats. Vad jordbruksproduktionen angår, äro uppgifterna på skördens värde tillgängliga endast sedan 1882.² Siffror för tillverkningsvärdet av smör och ost kunna ej erhållas ur statistiken före 1913; eljest borde dessa ävensom slakteriproduktionens värdesiffror lagts till skördens värdesiffror, varigenom kreatursfodret ingått som mellanprodukt och dubbelräknats. Nu måste uppgifterna på produktionsresultatet inom jordbruket anses för låga i förhållande till de inom industrien, och följaktligen är den index, som uträknats på grundval av dessa båda tal i analogi med den på befolkningsfördelningen baserade indexen, sannolikt för hög. Man får sålunda vara försiktig med att draga några slutsatser med ledning av dessa indextals absoluta höjd; deras relativa höjd, förändringen från år till år, bör däremot ganska väl avspegla utvecklingen.

Vid en blick på denna industrialiseringsindex enligt värdeförändringarna (tabell 1, kolumn 6, och särskilt figur 1, den övre kurvan)³ får man en mycket mera markerad och differentierad bild av industrialiseringens framåtskridande än vid betraktandet av indexen enligt befolkningsrörelsen. 90-talet framstår som den tidrymd,

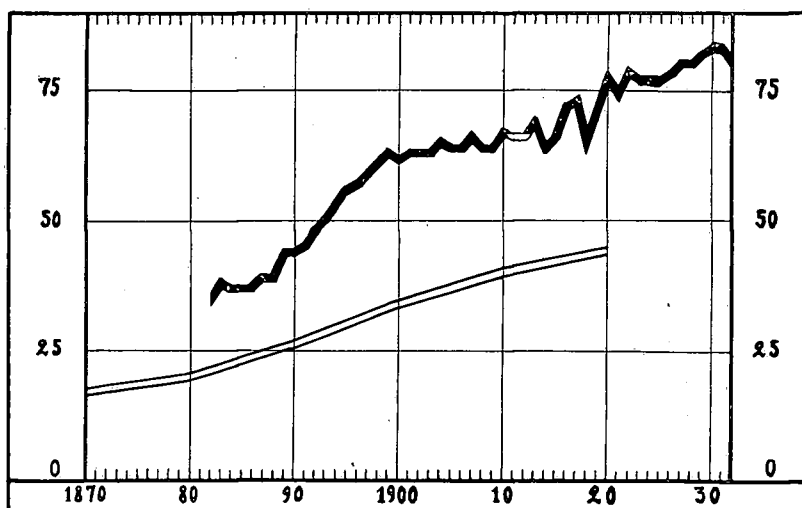
¹ Statistiska meddelanden, Ser. A, Band III: 1, sid. 30 ff. och Statistisk årsbok.

² Tull- och traktatkommitténs utredningar och betänkanden, V, sid. 34 ff. och Statistisk årsbok.

³ Tabell 1 giver siffrorna endast för vart tionde år; diagrammet grundar sig däremot på årssiffror.

Tabell 1.

År	1.	2.	3.	4.	5.	6.
	Bef. inom industri o. bergsbruk ¹	Bef. inom jordbruk m. binäringar ¹	Industr.-index enligt bef.-rörelsen	Fabrikernas tillverkn.-värde	Skördens värde	Industr.-index enligt värdeförändr.
	%	%	$\frac{(1) \cdot 100}{(1) + (2)}$	milj. kr.	milj. kr.	$\frac{(4) \cdot 100}{(4) + (5)}$
1870	14,6	72,4	17	.	.	.
1880 ²	17,4	67,9	20	282 ³	535	35
1890	21,7	62,1	26	409 ³	524	44
1900	27,8	55,1	34	1044	632	62
1910	32,0	48,8	40	1603	787	67
1920	35,0	44,0	44	6730	1991	77
1930	.	.	.	4553	949	83

Figur 1.

Den fyllda kurvan visar förhållandet mellan industriens tillverkningsvärde och summan av industriens och jordbrukets produktionsvärden.

Den ofyllda kurvan visar förhållandet mellan industriens och summan av industriens och jordbrukets relativa befolkningar.

¹ Efter utportionering av de båda grupperna husligt arbete och f. d. yrkesutövare på övriga grupper.

² För kolumn 4—6 år 1882.

³ De ursprungliga siffrorna ha höjts med ett procenttal, som erhållits genom en jämförelse mellan värdesiffrorna för år 1896, uträknade med det gamla och

under vilken industrialiseringsprocessen nådde sitt maximum; det stadium, då industri och jordbruk vägde lika med avseende på produktionens värde, passerades under denna tid. Söker man gå bakom siffrorna och finna förklaringen till den starka ökningen i industriproduktionen, kan man peka på ett flertal industrigrenars uppsving under senare delen av 80- och hela 90-talet. Framställningen av järn ökades starkt tack vare att de fosforrika malmerna kunde utnyttjas,¹ grunden till den elektriska industriens utveckling lades under denna period, sockerindustrin, beklädnadsindustrin och skofabriken växte sig stora, delvis tack vare skyddstullarnas införande under 90-talets första år, samtidigt som verkstadsindustriens frammarsch begynte. Den industriella revolutionen, vars början i England man brukar datera till 1700-talets sista decennier, och vars verkningar i Sverige mera påtagligt visade sig på 1860-talet, nådde sin högsta grad av intensitet i vårt land under det sista årtiondet av förra århundradet, ett trettiotal år senare än i England och på kontinenten.

En jämförelse mellan industrialiseringsindexen enligt befolkningsrörelsen och den enligt värdeförändringarna mellan 1890 och 1900 visar, att den förra steg med 30 %, under det att den senare ökades med 41 %. Detta sammanhänger tydligen med den stegrade produktivitet pr arbetsenhet, som kom arbetskraften till del vid dess överflyttning från jordbruk till industri. Förhållandet synes emellertid ej hava blivit bestående, ty under nästa tioårsperiod steg den förra indexen med 18 %, men den senare med blott 8 %. Efter en period, då sysselsättningen inom industrien medförde en betydligt ökad effektivitet hos arbetskraften, följde sålunda en period, då dels det på industriell produktion inriktade arbetet blev relativt mindre lönande, dels arbetet inom jordbruket mera lönande. Industriproduktionens värde ökades 1890—1900 med 156 % mot blott 54 % 1900—1910, medan stegringen av jordbruksprodukternas värde var 21 % under det förra, men 25 % under det senare skedet. Vid med det nya omfånget, och som ansetts motsvara tillverkningsvärdet för de industrigrenar — kvarnar, bagerier, sågverk m. fl. — vilka ej medtagits i statistiken före nämnda år.

¹ Ökningen i järnframställningen inverkar endast indirekt på här begagnade siffror, då som nämnts bergverken ej äro medtagna i statistiken över fabrikenas tillverkningsvärde.

bedömandet av dessa siffror måste emellertid beaktas, att den svenska industristatistiken ej som t. ex. den amerikanska blott räknar med »the value added by manufacture», utan angiver totalvärdet av de produkter, som tillverkas inom de olika företagen. Den stora skillnaden i produktvärdet mellan de båda decennierna kan sålunda till en del vara beroende på olikheter i industriens strukturella utveckling. Om nämligen den tidigare perioden utmärktes av, att en större del av de råvaror och halvfabrikat, som tidigare exporterats, övergick till att bearbetas och ytterligare förädlas inom landet än under den senare perioden, så skulle detta kunna bidra till att förklara den anmärkningsvärda differensen. Att detta verkligen varit förhållandet, synes sannolikt, men betydelsen och omfattningen härav kan endast utredas efter mera omfattande statistiska undersökningar.

Sammanställes industrialiseringsindexen enligt värdeförändringarna med partiprisnivån (enligt Karl Åmarks indextal), vilken åtminstone under tidigare skeden kan anses tämligen väl representera den allmänna konjunkturutvecklingen, så faller den bristande överensstämmelsen mellan industrialiseringsprocessens fortgång och prisnivåns rörelser genast i ögonen. Den senare var fallande i stort sett från 1873 fram till 1887, från vilket år en stegring följde, vilken emellertid redan efter fyra år övergick till förnyat fall. Den punkt, som nåddes 1895, brukar karakteriseras som en sekulär omslagspunkt, och den inträffade i de ledande industriländerna ungefär samtidigt som eller något tidigare än i Sverige. Från detta år och fram till fredskrisen var prisnivån sekulärt sett stigande. Industrialiseringsindexen följer prisnivåns uppgång efter 1887, men fortsätter därefter i hastig takt rörelsen uppåt till sin kulminationspunkt år 1899 utan att taga intryck av nedgången i prisnivån under 90-talets tidigare del och utan att återspegla 1895 års sekulära omslag, som eljest ingalunda är ett till prisnivån lokaliserat fenomen, utan kan urskiljas i de flesta ekonomiskt-statistiska serier, som avse denna tid. Avsakningen i industrialiseringsprocessen från och med sekelskiftet är ett fenomen, som i den mån det icke är att hänföra till ovan antydda, strukturella förändringar i tillverkningsproceduren såtillvida är märkligt som det inträffar samtidigt med att prisnivån har en tydligt markerad sekulärt stigande tendens. Depressionen under

1900-talets första år, liksom det följande uppsvinget, vilket avslutades med 1907 års kris, har synbarligen ej något inflytande på industrialiseringens fortgång. Det här begagnade materialet tyder sålunda på, att för Sveriges del något direkt påvisbart samband mellan den sekulära och konjunkturrella utvecklingen å ena sidan och industrialiseringsprocessen å den andra ej finnes under tiden 1880—1910.

Perioden 1910—1920 uppvisar en relativt ungefär lika stor ökning i indexen enligt befolkningsrörelsen som i den enligt värdeförändringarna. De rubbningar i näringslivet, särskilt den synnerligen ojämna prisutvecklingen för vegetabiliska och animaliska livsmedel samt industriens produkter, vilka uppstodo under världskriget och varade ännu 1920, göra emellertid värdeuppgifterna för åren 1914—20 mycket litet sägande. Indexen enligt värdeförändringarna visar också under dessa år fluktuationer, som ej hava någon motsvarighet vare sig tidigare eller senare.

2. AGRAR OCH INDUSTRIELL KONJUNKTUR EFTER 1920.

Vill man närmare studera förhållandet mellan jordbrukets och industriens utveckling, har man först att välja en lämplig utgångspunkt i tiden. Den faktor, som obevekligt lägger en gräns bakåt, är tillgången på tillförlitligt statistiskt material av årsfrekvens. Jordbruksproduktionens volym uttryckes dels av de allmänna skördesiffrorna, dels av skörden, omräknad i skördeenheter; båda uppgifterna kunna erhållas i varje fall från 1865. Siffror för skördens värde finnas som nämnts sedan 1882, för den industriella produktionens värde om än bristfälligt sedan 1836. De två viktiga sifferserierna produktionsvolymen och sysselsättningen inom industrien sträcka sig däremot ej så långt tillbaka i tiden. Den förstnämnda är möjlig att erhålla först efter näringsstatistikens organisation 1913. Beträffande den sistnämnda publiceras arbetslöshetsstatistik regelbundet sedan 1911 och uppgifter över arbetstillgången sedan 1907. Att utgå från år 1913 vore emellertid på grund av ovan påtalade förhållanden under och omedelbart efter världskriget olämpligt. Har man ej för avsikt att speciellt undersöka den i mycket abnorma utvecklingen under krigsåren, så bör

man välja något av 1920-talets första år som »ny bas». De följande sifferserierna börja med år 1920; man måste emellertid ha i minnet, att detta år var ett krisår, under vilket prisnivåns definitiva omslag nedåt inträffade.

Av de sex sifferserier, vilka lagts till grund för följande diagram, avse två skördens volym, två den industriella produktionens storlek och de återstående två värdet av skörden och av industriproduktionen (tabell 2 och figur 2). De båda förstnämnda visa en ganska utpräglad parallellism i sina rörelser. Den allmänna skördesiffran utgör medeltalet av omdömen i olika delar av landet beträffande skörden, varvid siffran 3 betecknar medelgod skörd, och är sålunda i viss mån subjektivt färgad.¹ Skörden i skördeenheter är däremot ett fullt objektiva tal, i det skördens fodervärde mätes med fodervärdet av ett kg. korn som enhet. Dessa båda uppgifter visa i tio av de tretton fallen en likriktad rörelse. I ett fall 1921/22, visar skördesiffran en stegring och skörden i skördeenheter en nedgång, medan i två fall, 1922/23 och 1929/30, förhållandet är det motsatta.² Denna bristande överensstämmelse finner sin förklaring i vissa förhållanden, som på ett olika sätt påverka de båda skördeuppgifterna. För det första registreras en stegring i skörden, framkallad av en ökning av den besådda arealen, givetvis av siffran för skörden i skördeenheter, men lämnar däremot den allmänna skördesiffran oberörd. Vidare mäter den förstnämnda uppgiften endast kvantiteten och lämnar kvaliteten fullständigt ur räkningen, medan den sistnämnda tager hänsyn till såväl kvantitet som kvalitet. Detta förhållande synes sålunda vara den huvudsakliga grunden till avvikelserna år 1923, vilket år gav en riklig, men i kvalitetshänseende mindre god skörd. Slutligen måste den personliga bedömningsfaktor, på vilken skördesiffrorna till en del bero, göra dessa mottag-

¹ J. Åkerman har påpekat (Ekonomisk statistik och ekonomisk teori, Statsv. Tidskr. 1934, h. 2, sid. 169), att dessa skördesiffror innehålla en automatisk utrensning av de sekulära förändringarna. Høijer uttrycker samma sak: »jämförelsen mellan den allmänna skördesiffran och totalavkastningen visar, huru starkt anspråken på en medelgod skörd stegrats» (Sverges jordbruk, Sthlm 1932, sid. 95). Denna karaktär av löpande medeltal ha även de nedan nämnda poängsiffrorna över arbetstillgången.

² Konstans under en period har betraktats som stegring, om föregående period uppvisat fall, och vice versa.

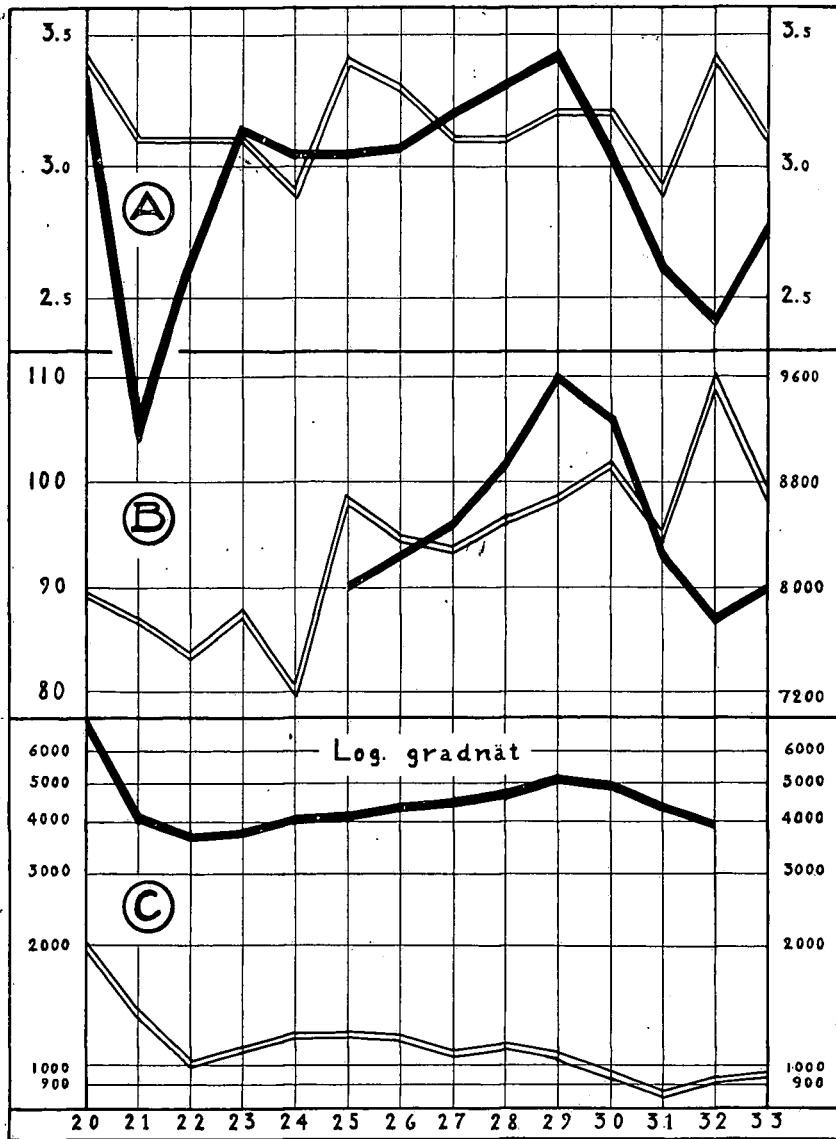
Tabell 2.

År.	Arbets- tillgången inom industrien	Allmän skörde- siffra	Industriell produk- tionsindex	Skörd i skörde- enheter	Salutill- verkningens värde milj. kr.	Skördens värde milj. kr.
1920	3,30	3,4	.	7941	6990	1991
1921	1,98	3,1	.	7753	4119	1345
1922	2,63	3,1	.	7475	3715	998
1923	3,14	3,1	.	7810	3820	1102
1924	3,04	2,9	.	7204	4085	1196
1925	3,04	3,4	90	8667	4198	1206
1926	3,06	3,3	93	8382	4409	1172
1927	3,19	3,1	96	8291	4501	1081
1928	3,31	3,1	104	8521	4714	1127
1929	3,42	3,2	110	8682	5143	1059
1930	3,05	3,2	106	8945	4939	949
1931	2,61	2,9	93	8371	4356	851
1932	2,41	3,4	87	9599	3974	920
1933	2,75	3,1	90	8709	.	945

liga för inflytelser från den allmänna uppfattningen om och stämningen beträffande den väntade ekonomiska utvecklingen.

De av Socialstyrelsen konstruerade poängsiffrorna över arbetstillgången grunda sig på arbetsgivarnas uppskattningar av läget på arbetsmarknaden, vilkas medeltal uttryckes enligt samma skala som skördesiffrorna, så att 3 anger medelgod arbetstillgång. Av beräkningarna över den industriella produktionens storlek lämnas här Svensk Finanstidnings månatliga produktionsindex obeaktad, då den huvudsakligen medtager vissa särskilda konjunktur känsliga produktions- och exportvaror och därför snarast är att betrakta som en specialindex. De båda övriga, Kommerskollegiums årssiffror och årsmedeltalet av Sveriges Industriförbunds månadssiffror för totalproduktionen, äro av mera allmän karaktär. Den förra anger den industriella produktionens volym genom att »de för det avsedda året redovisade produktvärdena omräknas efter de i 1913 års industristatistik för motsvarande tillverkningar upptagna priserna». ¹ I den senare däremot är prisrörelsernas inverkan fullständigt borteliminerad, i det att primärmaterialet är fabrikenas produktion, i ton eller styck eller någon annan lämplig enhet, och »varje företag betraktas som en produktionsenhet, vars specialindex be-

¹ Kommersiella meddelanden 1934, h. 2.

Figur 2.

- A. Fyllda kurvan: Industriell sysselsättningsindex.
 Ofyllda kurvan: Jordbrukets skördeindex.
- B. Fyllda kurvan: Industriell produktionsindex, skala till vänster.
 Ofyllda kurvan: Jordbrukets skörd i miljoner skördeenheter, skala till höger.
- C. Fyllda kurvan: Industriella produktionens värde i miljoner kronor.
 Ofyllda kurvan: Skördens värde i miljoner kronor.

räknas på grundval av ett visst basår. Det vägda medeltalet av specialindices ger då den sökta indexserien.»¹

Dessa båda produktionsindices jämföras i följande sammanställning sinsemellan² och med uppgifterna över arbetstillgången, varvid i alla tre serierna 1925 satts lika med 100:

	Arbetstill- gången inom industrien	Industriför- bundets totalindex	Kommers- kollegiums produktions- index
1925	100	100	100
1926	101	103	110
1927	105	107	113
1928	109	116	120
1929	113	122	135
1930	100	118	134
1931	86	103	129
1932	79	97	121
1933	90	100	

Sifferserierna över produktionens storlek ligga genomgående på en högre nivå än uppgifterna över arbetstillgången; särskilt gäller detta Kommerskollegiums index från och med 1929. Förklaringen till detta förhållande torde vara, att en större kvantitet av en vara på grund av allt högre grad av rationalisering inom tillverkningsproceduren kunnat framställas med relativt mindre uppbåd av arbetskraft. Att Kommerskollegiums beräkning visar en så obetydlig nedgång efter toppåret 1929 i jämförelse med de båda övriga serierna sammanhänger med, att i denna beräkning ingå de betydligt mindre konjunktürkänsliga livsmedelsindustrier, såsom kvarnrörelser, mejerier och slakterier, vilka strängt taget stå närmare jordbruket än industrien. De största avvikelserna i de tre serierna inträffa 1926 och 1930. 1926 visar en stegring från föregående år på 1 % för arbetstillgången, 3 % för Industriförbundets index och 10 % för Kommerskollegiums index, medan fallet år 1930 är resp. 12 %, 3 % och mindre än 1 %. Obetydligheten av tillbakagången i sistnämnda index under 1930 får sannolikt till en del tillskrivas den rikliga skörden, särskilt av vete, detta år. Eftersom Industriförbundets produktionsindex sålunda bäst synes återspegla den rent

¹ J. Åkerman: Industriförbundets produktionsindex, Sthlm 1932, sid. 12.

² Närmare härom i Det ekonomiska läget, utg. av Sveriges Industriförbund, 1932, nr 3, sid. 56 ff.

industriella produktionens volym, har den valts att begagnas här, trots att den ej sträcker sig längre tillbaka i tiden än från och med 1925.

Värdeuppgifterna för salutillverkningen inom industrien och jordbrukets skörd äro inpassade i diagrammet efter en logaritmisk skala. Med en aritmetisk skala hade jordbrukskurvan, som ligger betydligt närmare noll-linjen än industrikurvan, givit intryck av en alltför stor konstans i förhållande till denna senare. Nu giva relativt lika stora ändringar i de båda seriernas data lika stora utslag i diagrammet.

Allt efter den roll, som den agrara produktionen får spela vid förklaringen av konjunkturväxlingarna, kan man uppdelat konjunkturteorierna huvudsakligen i tvenne grupper.¹ Inom den ena av dessa, vanligen kallad den agrara i motsats till den andra, den industriella tesen, betraktas jordbruket som den mer eller mindre oberoende, styrande faktorn. Full enighet råder emellertid ej om, huruvida orsakssammanhanget är sådant att de dåliga skördarna framkalla en stegring i priset på lantbruksprodukter, som sedan sprider sig till övriga varor och medför industriellt uppsving, medan de goda skördarna följas av överspekulation och kris, eller sådant att rikliga skördar leda till goda tider även för industrien och missväxt till industriell kris och depression. De ledande av hithörande teorier följa emellertid numera vanligen den senare av dessa tanke-linjer, och framställningen av sambandet mellan jordbruket och industrien under konjunkturcykelns olika skeden från denna synpunkt kan i korthet sammanfattas på följande sätt: En allmän uppsvingrörelse kommer till stånd såsom en följd av särskilt stora skördar, parade med en förhållandevis svag industriell produktion, orsakande stigande pris för industriprodukterna relativt till jordbruksprodukterna, på framtiden inriktad spekulation och en livlig företagsamhet inom industrien. Under uppsvinget ökas såväl den agrara som den industriella produktionen, men ej i lika hastig takt, i det att jordbruket ej förmår följa industriens snabba expansion.

¹ En översiktlig, kritisk framställning av de olika teorierna av betydelse på detta område återfinnes i J. Åkerman: Om det ekonomiska livets rytmik, Sthlm 1928, sid. 100—141.

Följden blir, att industriprodukternas priser falla tillbaka i förhållande till jordbruksprodukternas priser, och krisen skulle sålunda närmast vara resultatet av industriell överproduktion och agrar underproduktion. Den följande nedgångsperioden kännetecknas av en avtagande agrar och industriell produktion.

Den agrara tesen grundar sig huvudsakligen på och illustreras vanligen med siffror över världsproduktion och världsskördar, och dess ovan skisserade schema över konjunkturcykelns förlopp kan följaktligen endast äga tillämpning på hela världen, betraktad som en ekonomisk enhet, eller på ett slutet samhällssystem, som ej påverkas av övriga länders konjunkturutveckling. Praktiskt taget från fredskrisens övervinnande 1921 och fram till den internationella boomens början i slutet av år 1927 gingo emellertid de olika länderna var sin väg vad beträffar den ekonomiska utvecklingen; det internationella konjunktursammanhanget var under denna period av valutastabiliserings- och skadeståndsproblem så gott som fullständigt avbrutet. Därför torde det vara berättigat att ställa frågan om den agrara tesen, synes överensstämma med den faktiska utvecklingen i Sverige under denna tid. Först skall emellertid det allmänna konjunkturförloppet under 1920-talet i sina yttre drag något beröras.

Såväl den agrara som den industriella produktionen stod under tiden närmast efter fredskrisen under intryck av det våldsamma priset. Depressionens botten nåddes 1921, varefter följde en långsam återhämtning, som emellertid var betydligt mera markerad för industrien än för jordbruket, vilket främst berodde på massa- och pappersindustriernas gynnsamma avsettningsmöjligheter. Början av år 1923 utmärktes av omfattande arbetskonflikter, orsakade av de på grund av priset nödvändiggjorda lönesänkningarna och inom järn- och stålindustrien av vissa arbetstidsbestämmelser, om vilka det visade sig särskilt svårt att nå en uppgörelse. Anmärkningsvärd är den exceptionellt stora utvandringen detta år till Förenta staterna, sannolikt till stor del beroende på stridigheterna på arbetsmarknaden och stimulerad av de goda tider, som rådde där. De närmast följande åren kännetecknades av en ovanlig stabilitet inom näringslivet; konjunkturerna voro stigande, men någon egentlig uppsvingrörelse ville ej komma till stånd. Produktionskurvan

gjorde under sin uppåtstående rörelse en halvhalt år 1924 och fortsatte därefter under 1925 och 1926 sin väg med en viss tvekan. Först 1927 registrerade den en deciderad uppsvingrörelse, vilken efter ett kort avbrott under första delen av år 1928, förorsakat av svåra konflikter och arbetsinställelser främst inom trä-, pappersmasse-, gruv- och sockerindustrierna, i allt hastigare takt fortsatte fram till hösten 1929.

Enligt den agrara tesen skulle vi nu vänta särskilt goda skördar såsom inledning till den industriella uppsvingsperioden, alltså år 1926 eller 1927, därefter fortsatt stegring i den agrara produktionen år 1928 och slutligen 1929 en minskning i densamma, givande upphov till allmän tillbakagång och depression. De båda sista momenten kunna vi emellertid som nämnts här ej pröva, då konjunktur-rörelsen i Sverige under ifrågavarande år så gott som fullständigt behärskades av den internationella, främst den amerikanska och engelska, utvecklingen. 1927 års uppsving var emellertid ett huvudsakligen till Sverige lokaliserat fenomen: U. S. A. genomlevde under detta år en lätt depression, som övervanns först mot årets slut, och England befann sig efter den svåra kolstrejken 1926 ännu knappast på konjunkturkurvans uppåtstigande gren. Betrakta vi diagrammen (figur 2), skola vi finna, att skörden av år 1926 liksom av år 1927 såväl till sin kvantitet som till sitt värde var betydligt mindre än närmast föregående år. Ej heller prisrörelserna visa någon överensstämmelse med den agrara tesen, i det att under 1927 vegetabiliska livsmedel visade en stigande tendens, medan flertalet industriella råvaror och fabrikat föllo i pris.

Motståndarna till den agrara tesen i dess absoluta form, till vilka flertalet moderna konjunkturteoretiker få räknas, medgiva, att före industrialismens överhandtagande jordbrukets produktion var den faktor, som framför alla andra ledde och bestämde konjunktur-rörelserna. De framhålla emellertid, att allt eftersom jordbrukets relativa andel inom näringslivet blivit mindre och industriens större har den agrara produktionen fått vika tillbaka för den industriella såsom konjunkturreglerande faktor, och att i vår egen tid den industriella produktionen framträder såsom ledande den agrara inom konjunkturcykeln. Detta är den industriella tesens innebörd.

Frågan om jordbrukets skörderesultat kan tänkas låta sig påverka av en sådan faktor som den korta industriella konjunkturcykeln, vilken i genomsnitt har en tidsutsträckning av endast 3—4 år, och ej uteslutande bestämmes av bestående vana och klimatiska förhållanden, har besvarats jakande av Åkerman.¹ Han har anfört ett flertal exempel, hämtade från olika länder, på fullt signifikativ positiv korrelation mellan priset på åtskilliga vegetabiliska produkter under ett år och framställningen av samma produkter under det därpå följande året. Även under så korta tidsintervall, som det här är fråga om, kan man sålunda räkna med, att den agrara produktionen ökas under förhållanden, som av producenterna bedömas såsom förmånliga, antingen genom en ökning av den besådda arealen, där detta är möjligt, eller genom ett intensivare utnyttjande av tillgänglig jord och en stegrad omsorg om skörden.

Vid en granskning av diagrammen från den industriella tesens synpunkt är det lämpligt att uppdelat tiden efter 1920 i tre perioder. Under den första av dessa, som omfattar tiden till år 1926, synes förhållandet mellan den agrara och den industriella produktionens storlek vara tämligen obestämt. Något annat är knappast heller att vänta, ty 1920-talet's första del var en tid, då stora förändringar genomfördes inom jordbruket både beträffande driftsformer och produktionens struktur. Industrialiserings- och rationaliseringsprocesser genom införandet av jordbruksmaskiner och elektrisk drift framtvängades av de fallande priserna på näringsmedel, och produktionen försköts till förmån för vete och animaliska livsmedel. Sistnämnda förhållande kan utläsas ur följande siffror, som angiva värdet av vete-, råg- och smörproduktionen i procent av skördens, smör- och osttillverkningens sammanlagda värde:

	Vete	Råg	Smör
1916/20 i medeltal	4,5	8,5	4,2
1926/30 » »	7,1	6,3	10,2

Under den andra perioden, som sträcker sig från och med år 1927 och fram till år 1931, framstår den industriella konjunkturen såsom avgjort ledande den agrara. Diagram B, som får anses giva de tydligaste och tillförlitligaste utslagen såväl vad beträffar industrien som jordbruket, visar, att ökningen av den industriella pro-

¹ Om det ekonomiska livets rytmik, sid. 124—139.

duktionen från 1926 till 1927 följes av en stegring av skördens volym från 1927 till 1928 och så vidare fram till krisåret. Industrikurvans nedgång 1929/30 åtföljes av ett fall även i jordbrukskurvan 1930/31, men året därpå avbrytes detta samband, visserligen för att åter upptagas följande år.

Att den agrara produktionen under den tredje perioden, alltså från åren 1931/32, upphörde att följa den industriella produktionen och visade en markerad stegring både till kvantitet och värde, trots att industrikurvan befunnit sig på nedåtgående under de två föregående åren, kan finna sin förklaring i de statsåtgärder för prissättningen på spannmål i samband med inmalningsbestämmelserna, som började vidtagas i mitten av 1930. Resultatet av spannmålsnämndens verksamhet och övriga statliga ingripanden kan tydligt utläsas ur de senaste årens partiprisnoteringar på svenskt och utländskt vete. Medelpriserna för 100 kg. voro:

	Svenskt vete	Utländskt vete
1929	18,80	21,91
1930	18,46	18,06
1931	19,09	12,73
1932	17,38	15,10
1933	17,18	13,76

Priserna under tidigare år voro betydligt högre för det utländska än för det svenska vetet, men från och med 1930 är förhållandet det motsatta. Särskilt stor var differensen år 1931, vilket kan förklara den från den industriella tesens synpunkt oväntade uppgången i jordbrukskurvan det följande året.

Problemet agrar och industriell konjunktur är ett av de svåraste och minst utredda av de många konjunkturteoretiska problemen. Det är emellertid att hoppas, att den väg, på vilken flera av de nyare arbetena inom detta område inslagit, skall leda till ökade insikter i det invecklade sambandet mellan jordbrukets skördar och industriell produktion. Denna väg kännetecknas av en inriktning på ett mera begränsat område inom problemsfären, vilket underkastas ett intensivt studium med hjälp av omsorgsfullt valt statistiskt material av mera speciell karaktär, detta till skillnad från den äldre metoden, som huvudsakligen opererade med sådana omfattande och svårtydda begrepp som världsskördar, världsproduktion och internationella konjunkturer.

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Statsreformen Doumergues beslut att framlägga ett förslag till för-i Frankrike. fattningsrevision för parlamentet framkallade, som man kunde befara, hans fall.¹ Det radikalsocialistiska partiet hade på sin kongress i Nantes i slutet av oktober avvisat reformen av upplösningsrätten såsom farlig för »den republikanska friheten», och efter denna förklaring hade man tydligen alla skäl att anse denna reform som för närvarande utsiktslös. Men därmed uppställde sig också frågan, om inte revisionsplanen i sin helhet måste uppgivas; det kunde ju nämligen knappast anses tillräckligt motiverat att skrida till författningsrevision, därest icke upplösningsreformen, den utan jämförelse viktigaste av de föreslagna reformerna, hade utsikter att gå igenom. Doumergue beslöt icke desto mindre att framlägga sitt förslag. Den 3 november antogs av ministerrådets majoritet ett förslag till införande i författningen av följande bestämmelser:

1) Antalet ministrar får ej överstiga tjugo, oberäknat konseljpresidenten, som har ställningen av förste minister utan departement.

2) Republikens president kan upplösa deputeradekammaren före valperiodens utgång. Under första året av valperioden kan upplösning företagas endast med senatens medgivande.

3) Statstjänstemännen tillförsäkras tryggad anställning och garanti för befordran. Varje oberättigad eller överenskommen arbetsinställelse medför brytning av förbindelsen mellan dem och staten.

4) Andra förslag till utgifter än regeringens få ej upptas till behandling, därest ej kamrarna dessförinnan fattat beslut om motsvarande inkomst.

5) Då budgeten icke antagits av kamrarna före den 1 januari det år, för vilket den skall gälla, kan republikens president genom dekret i Conseil d'Etat förlänga giltigheten av gällande budget för hela det nya året eller del därav.

De radikalsocialistiska ministrarna förbehöllo sig frihet beträffande upplösningsreformen. För att hålla möjligheten till kammarupplösning öppen beslöt Doumergue att begära beviljande av provisoriska budgeter för de tre första månaderna nästa år. Detta förslag, som den radikalsocialistiska gruppen i kammaren beslöt rösta

¹ Jfr R. Simonsson, Statsreformen i Frankrike, Statsvetenskaplig Tidskrift 1934, häfte 4, s. 351 f.

emot, föranledde de radikalsocialistiska ministrarnas avgång, vilken ledde till att hela ministären avgick (den 8 november).

Doumergues författningsförslag kan i det väsentliga betraktas som representativt för den moderata eller moderatkonserverativa ståndpunkten i författningsfrågan. Den bärande tanken i förslaget är regeringsmaktens förstärkning, och huvudmedlet för uppnående av detta mål är reformen av upplösningsrätten.¹ Denna reform anses i vida kretsar som det oundgängliga medlet för åstadkommande av den regeringsstabilitet, som alla erkänna som nödvändig. Vill man, att upplösningen skall bli en verklighet, så måste man också undanröja det hinder därför, som bestämmelsen om senatens medgivande utgör. Denna bestämmelse är ett verkligt konstruktionsfel i författningen; om den utgör en garanti mot oöberättigade upplösningar, så hindrar den också alla berättigade och önskvärda. Endast i extrema undantagsfall kan senaten tänkas ge sitt bifall till en upplösning, som kammaren ej själv önskar; redan den i ett demokratiskt representationsskick naturliga solidariteten med medkammaren torde i de flesta fall hindra den därifrån. Därtill kommer hänsynen till senatens egen maktställning, som i händelse av en konflikt med deputeradekammaren i upplösningsfrågan skulle kunna bli allvarligt hotad.

Att motståndet mot den fria upplösningsrätten fortfarande är så starkt som det är, förvånar knappast; det är grundat djupt i Frankrikes politiska erfarenheter och traditioner. Upplösningsrätten är ett uttryck för behovet av maktindelning inom det maktsamlingsssystem, som parlamentarismen utgör; den är ett värn på en gång för regeringsmaktens självständighet och för folksuveräniteten. Men minnet av Ludvig Napoleons och Mac-Mahons upplösningar gör, att alltför många fransmän i upplösningsrätten icke så mycket se ett rådfrågningsmedel i folksuveränitetens tjänst som fastmer ett stridsmedel mot folkrepresentationen. Man fruktar, att existensen av detta maktmedel i regeringens hand skall leda till maktstrider mellan regering och parlament, maktstrider som till slut kunna hota själva statsskickets bestånd. Parlamentarismens maktsamlings-tanke leder, utan det korrektiv som upplösningsrätten utgör, till ett slags »parlamentssuveränitet», som kan vara allt annat än demokratisk, men denna parlamentssuveränitet är åtminstone en garanti för konstitutionell stabilitet, under förutsättning nämligen att den icke alltför uppenbart missbrukas.

Farhågorna för att den fria upplösningsrätten skall leda till maktstrider och politisk oro kunna icke utan vidare avvisas som fullständigt ogrundade, men de förefalla mycket överdrivna. Upplösningsrättens betydelse ligger inte minst i dess förebyggande verkan; kanske är denna betydelse t. o. m. större än den institutet har genom att tas i bruk. Upplösningen är icke ett normalt regeringsmedel i den meningen, att den skulle få användas mycket ofta och utan verkligt tvingande skäl; den är i princip ett medel i reserv, som

¹ Jfr Doumergues radioanförande den 3 november.

icke får tas i bruk annat än när övriga utvägar icke synas leda till målet. Presidentens samtycke får väl anses utgöra en viss garanti mot en obetänksam användning av upplösningsrätten; ett upplösningsval, som går regeringen emot, kan ju lätt leda till presidentkris.

Det ligger nära till hands att efter Doumergues misslyckande förringa värdet av hans insats för det franska statslivets reformering. Detta är säkerligen att göra sig skyldig till en felbedömning. Att en regeringschef och därtill en med osedvanligt stor auktoritet vågat framlägga ett så genomgripande reformprogram, det är en så märklig händelse, att den säkerligen kommer att få betydelse för den framtida utvecklingen. Föreställer man sig, att revisionsvännerna efter denna framgång skola nedlägga striden för sina mål? Har man icke tvärtom anledning tro, att Doumergues exempel kommer att egga dem till fortsatta ansträngningar? Det är mycket möjligt, att någon författningsrevision icke kommer till stånd ännu på mycket länge, men revisionsrörelsens indirekta betydelse kan komma att visa sig vara mycket stor. Frankrikes vänner betvivla icke, att Frankrike i alla kritiska lägen skall förmå åstadkomma den lösning, som räddar landet, men vad det gäller i den konstitutionella debatten är icke detta. Den franska parlamentarismen är visserligen långt bättre än sitt rykte, men den är icke så utmärkt, att den ej behöver reformeras och reformeras grundligt. Det är gott och väl, att en uppräckning kommer till stånd efter en period av förfall, men uppräckningarna äro inget argument mot strävandena att söka förhindra inträdet av kristillstånd sådana som dem, som föregingo ministären Poincaré 1926 och ministären Doumergue 1932. Kravet på en höjning av den franska parlamentarismens medelnivå är oavvisligt och måste tillgodoses på ena eller andra sättet. Starka skäl tala för den uppfattningen, att en väsentlig och varaktig förbättring av den franska parlamentarismen icke kan uppnås utan författningsändring.

Ivriga anhängare av revisionstanken ha i agitationens hetta uppställt alternativet revision eller revolution och diktatur. Detta tal gör ringa intryck på den som närmare studerat Frankrikes förutsättningar. Det rådande missnöjet må vara nog så allvarligt i och för sig, det är dock icke av den omfattning och framför allt icke av den art, att det hotar det nuvarande konstitutionella systemet i dess grundvalar och huvudprinciper. Den franska parlamentarismen har icke genomgått och genomgår icke någon kris i den meningen, att dess tillvaro skulle vara hotad, därest icke genomgripande reformer företagas. Parlamentarismen är så införlivad med Frankrikes hela väsen, att endast fullkomligt katastrofartade händelser skulle kunna sätta den ur funktion. Allvarliga händelser kunna inträffa, men några omstörtningar i ena eller andra riktningen äro icke att befara. Frankrike har i det förflutna upplevt alltför många regimförändringar för att icke känna värdet av den konstitutionella stabilitet, som det äntligen uppnått under den tredje republiken. Och ännu mer än de historiska erfarenheterna betyder kanske Frank-

rikes sociala stabilitet. Denna är en garanti för politisk stabilitet i djupare mening. För en diktatur i vanlig bemärkelse finns det helt enkelt inga förutsättningar i Frankrike.

Men det är icke nog med att den franska demokratiens existens är tryggad, den franska demokratiens måste också vara stark och ansedd. Icke bara dess egen prestige utan demokratiens prestige över huvud kräver, att det franska statslivet reformeras och reformeras effektivt, vare sig detta skall ske med eller utan författningsändring. Blir ingenting av betydelse gjort, är det tyvärr stor risk, att detta på många håll utanför Frankrike kommer att tydas som ett bevis på demokratiens svaghet och oförmåga att reformera sig själv.

Ragnar Simonsson.

Partiorganisationen och väljarna i Förenta Staterna. Partierna i Förenta staterna liknades som bekant en gång av Bryce vid tvenne flaskor, båda tomma men försedda med olika etiketter. Liknelsen kunde måhända anses berättigad, om man utginge från att alla politiska sammanslutningar hade att förfäkta och i statslivet söka förverkliga vissa allmänna principer, men den är icke träffande, om man med parti avser varje politisk association, som söker öva inflytande på statens styrelse, utan att därvid hänsyn toges till beskaffenheten av det band, som håller gruppens ifråga medlemmar samman. Partierna i Förenta staterna kunna icke hänföras till de s. k. idépartier, lika litet som de kunna sägas vara klasspartier. De äro snarast organisationer för skapande av kompromisser, organisationer, som i sina program söka skapa en syntes av alla de skiftande krav, som kunna framföras av en mångfald grupper av olika art. Partierna skola såsom instrument 'for carrying on the government' sörja för att det demokratiska statsskicket förverkligas. Då de givetvis söka vinna anslutning från så många olika grupper som möjligt, tenderar skillnaden mellan deras program att — i normala fall — bli relativt liten. Motsättningen konservativa—radikala existerar förnämligast inom, icke mellan partierna. Under sådana förhållanden är det icke ägnat att förvåna, att deras sociala struktur icke erbjuder några större olikheter. New York domineras exempelvis klart av demokraterna, medan Filadelfia, Förenta staternas till storleken tredje stad, helt behärskas av republikanerna. Den demokratiska organisationen här existerar egentligen blott på papperet. Den hade, menar John T. Salter i en artikel om partiorganisationen i nämnda stad (*The American political science review*, 1933: 4), förmodligen även formellt försvunnit, om ej lagen stadgat om representation av minoriteter i stadens styrelser.

Kan man — åtminstone med viss rätt — beteckna partiorganisationerna såsom det primära, såsom existerande för självändamål, programmen som det sekundära, förstår man betydelsen för ett parti av en väl utbildad organisation. Sin högsta utveckling har

denna — av naturliga skäl — nått i storstäderna. Dels äro utsikterna för partianhängarna till 'spoils' störst här, dels äro möjligheterna att organisera massorna, att på skilda sätt ställa dem i beroende av partiorganisationerna här större än annorstädes. New York och Filadelfia äro de mest typiska exemplen på dylika storstäder. I den förra har den demokratiska organisationen, Tammany, sedan mer än ett sekel haft makten, den har visat sig äga en förvånansvärd vitalitet, som gjort det möjligt för densamma att snabbt återvinna sin styrka efter de skandaler, som tidvis inträffat under dess regim. I den senare dominera som nämnts republikanerna.

Partiorganisationerna äro hierarkiskt uppbyggda. Högsta ledningen inom det demokratiska partiet i New York utövas av ett råd på 5 personer, bestående av ledarna för de fem stadsdelarnas partiorganisationer. Dessa fem personer utses av partiets distriktsledare (inalles 76), vilka i sin tur ha sina uppdrag från resp. organisationer. Distrikten äro uppdelade i smärre områden, valdistrikt, vårt och ett med en 'election district captain' i spetsen. Vid sidan härom förekomma åtskilliga i lag föreskrivna kommittéer, råd, konvent, där valdistrikts-, distrikts- eller stadsdelsledarna utöva ledningen. Merendels bestå de blott av 'yes-men', de äro ofta för månghövdade för att tillåta annat än en bekräftelse av partiledarnas beslut. Dessa ledare bestämma vanligen helt kommittéernas sammansättning, härigenom få de rika tillfällen att med förtroendeuppdrag belöna nitiska medborgare och dymedels knyta dem närmare till partiet. Organisationen i Filadelfia är likartad den i New York. Formellt utövas den högsta ledningen inom det republikanska partiet av en stadskommitté, i vilken emellertid icke sällan endast hulvaner placeras av dem, som reellt ha ledningen inom partiet. Staden är indelad i 50 distrikt, vårt och ett med sin 'ward-leader', och dessa distrikt äro i sin tur fördelade i sammanlagt 1,280 smärre områden med 1—2 partiombudsmän i varje.

Dessa väldiga partiorganisationer kunna upprätthållas endast tack vare spoilsystemet, genom att partierna realiter ha till sitt förfogande ett betydande antal offentliga tjänster och genom det inflytande, partiledarna kunna öva på ämbetsmännen i deras offentliga verksamhet. Senare tider's administrativa reformer ha något minskat partiernas myndighet, men alltjämt tillsättas i storstäderna årligen genom val hundratals ämbetsmän, och dessa måste för att kunna säkra sig återval vara beredda att under sin ämbetsutövning göra partiet de 'små' tjänster, som kunna begäras av dem. På så sätt få partiledarna möjlighet att löna sina medarbetare — och i sista hand väljarna — för deras nit. Deras makt beror härpå, kan någon av dem icke längre sörja för sina underordnade, sviktar hans — och kanske även organisationens — ställning.

Distriktsledarna inneha sålunda i allmänhet offentliga tjänster, ofta rena sinekurer, 'exempt positions'. Arbetet för partiets räkning tar större delen av deras tid i anspråk. Det kan som betecknande för deras uppfattning om sin ställning nämnas, att det vid

tillfälle från deras håll föreslagits, att de skulle befrias från sina offentliga plikter och för sitt arbete inom partiorganisationen avlönas av staten. De fyllde ju som partifunktionärer en offentlig funktion. Befattningen som distriktsledare ställer åtskilliga krav på sin man, om denne skall kunna hålla organisationen samman, överbygga motsättningar, tillgodose önskemål från partimedlemmarnas sida och få de lägre partifunktionärerna att lojalt och samvetsgrant arbeta för organisationen. Numera äro väl dessa partiledare i allmänhet hederliga personer, men undantag härifrån saknas icke, särskilt stora äro missförhållandena ännu inom den demokratiska organisationen i New York, Tammany. Man misstar sig, säger Roy v. Peel i en artikel om 'The political machine of New York City' (The American political science review, 1933: 4), om man föreställer sig, att senare tiders lagstiftning mot missbruken inom partiorganisationerna medfört, att de många småbossarna i New York, distriktsledarna, undergått någon avsevärd förbättring. Åtskilliga offentliga undersökningar ha visat, att metoderna ej mycket ändrats sedan Tweeds dagar, låt vara att de äro en smula mera förfinade, och att man kanske numera tager större hänsyn än förr till lagens bokstav. Upprepade gånger ha partifunktionärer dragits inför rätta för att de uppenbart försummat de offentliga tjänster, som anförtratts dem, för att de tagit mutor eller på annat sätt förfarit bedrägligt, exempelvis vid avslutandet av kontrakt å stadens vägnar, för att de otillbörligt påverkat tillsättningen av ämbetsmän etc.

Partifunktionärerna av lägre grad bedriva i allmänhet det politiska arbetet såsom en bisyssla. Vanligen inneha även de något offentligt uppdrag, eller hoppas de åtminstone i framtiden få något dylikt såsom belöning för visat nit, eller ock gynnas de av partiet på annat sätt, t. ex. vid utövandet av sin näring. De representera de mest skilda yrken, ehuru de merendels tillhöra småborgarklassen. Vanligen ge de, exempelvis med hänsyn till nationalitet och social ställning, en ganska god bild av befolkningen inom det distrikt, där de utöva sin verksamhet, ganska naturligt f. ö. med hänsyn till karaktären av denna.

Det tillkommer nämligen härskaran av partifunktionärer att organisera väljarmassorna, att söka enrollera medborgarna i största möjliga utsträckning i partiet, att kvarhålla dem därinom och att tillse, att de icke utebliva från rösturnorna vid de ideligen återkommande valen. Det viktigaste arbetet utföres härvid av funktionärerna i de små valområdena, det är deñ, en 'segrande organisation i flertalet fall har att tacka. I New York hyser varje litet valdistrikt c:a 500 familjer, i Filadelfia äro de minsta enheterna, 'divisions', än mindre, varför partifunktionärerna ha möjlighet att komma i personlig kontakt med samtliga eller flertalet röstberättigade. Denna personliga kontakt är åtminstone i storstäderna av en oerhörd betydelse för grupperingen i olika partier, något som givetvis står i samband med dessas karaktär. De talrika klubb-

husen spela en stor roll, då det gäller att värva medlemmar till organisationerna och skapa lojalitet hos dem gentemot desamma, men av än större värde är den 'personal service', partiorganisationen lämnar sina medlemmar. Partifunktionärerna ha ofta en allt annat än behaglig lott. De äro en sorts 'men-of-all-work'. Till dem vända sig partimedlemmarna, närhelst de råkat i en kinkig situation, och partiledarna hjälpa, så gott sig göra låter, i partiets namn. De taga hand om främlingar, okunniga i språket. De bistå hjälpsökande i juridiska angelägenheter — åtskilliga funktionärer ha juridisk utbildning —, de skaffa icke sällan nödställda partivänner anställningar, hjälpa dem vid behov till fattigvårdsunderstöd, till en mängd 'special favors' av olika slag etc. Förbindelserna mellan partiorganisationerna och ämbetsmännen äro härvid av stor betydelse. Under de senaste åren ha på grund av depressionen partifunktionärernas bördor ytterligare ökats. Äro de emellertid alltför nitiska i sitt arbete, riskera de att då och då överträda lagparagraferna, och i så fall kunna de ev. motse angrepp från något reformivrande sällskap. Å andra sidan: förmå de icke tillfredsställa sina anhängare, kan det hända, att de missnöjda göra revolt, att de vid valen förena sig med motpartiet, och i så fall är partiledningen icke säker på att få behålla sin ställning.

Den partitrohet, partilojalitet, som skapats i klubbhusen eller framkallats av de många personliga tjänster, partiorganisationen bevisat sina anhängare, kan man emellertid i allmänhet lita på. De, som en gång hjälpts till rätta av en partiets förtroendemän, svika honom icke gärna i första taget. Partiets plattform kan sakna all betydelse, dess röstsedel må — för främlingen — vara obegriplig, det som räknas, är ofta blott de personliga tjänsterna. De partiprinciper, mängder av väljare åtminstone i en storstad mest äro intresserade av, äro 'loaves and fishes'.

Under sådana omständigheter förstår man lätt, i vilka delar av en stad partiorganisationen bör vara starkast utvecklad, var beroendet av de politiska partierna är störst, hänsynen till de program, på vilka de gå till val, minst. En undersökning i Filadelfia för någon tid sedan gav sålunda vid handen, att organisationen var bäst genomförd i de äldsta delarna av staden, till större delen hemvist för färgade, främlingar, fattigare befolkningslager, d. v. s. överhuvud för element, för vilka behovet av personliga tjänster från partiets sida var störst. Vissa andra distrikt inom staden visade upp en i det närmaste lika stark organisation, merendels berodde emellertid detta på att ledaren eller ledarna här voro ovanligt dugliga eller att t. ex. klubbverksamheten var mer än vanligt livlig.

Systemet 'personal service' är en bidragande orsak till att befolkningens sociala struktur spelar en relativt obetydlig roll vid fördelningen av medborgarna i olika politiska grupper. Givetvis äro icke alltid de personliga förbindelserna mellan partifunktionärerna och väljarna ens i storstäderna av dominerande betydelse vid valet. Traditionen spelar en viss roll, en manande appell från en parti-

organisation kan åtskilligt inverka på väljarnas ställningstagande, en duglig kandidat kan vinna åtskilliga röster från motpartiet, även partiprogrammen äro — naturligtvis — av betydelse. Men normalt dikteras röstandet i storstäder som New York och Filadelfia i stor utsträckning av hänsyn till den nytta, man fått eller räknar på att få av partiorganisationen. Man kan icke undgå att se det betänkliga häri. Det måste anses som mindre lyckligt, att partiet får tjänstgöra som en — mer eller mindre hemlig — instans mellan medborgarna och de offentliga myndigheterna, en instans, som för sin existens är nödgad skaffa anhängarna 'special favors', liksom att hänsynen till den statliga politiken åsidosättes till förmån för de privata förmåner, man ev. kan tillkämpa sig. Partiorganisationen blir under sådana förhållanden lätt till självändamål, och faran är nära, att den i alltför hög grad skall utnyttja sin makt i eget intresse. New York erbjuder exempel härpå. De många personliga tjänster, Tammanys funktionärer lämnat och lämna medborgarna, ha varit den främsta orsaken till att partiet trots uppenbara missbruk av makten kunnat behålla densamma. Man frågar sig kanske, varför icke t. ex. de republikanska finanskretsarna eller de bildade lagren inom befolkningen, de religiösa samfundet etc. i högre grad än som skett opponerat mot regimen. Men de förra ha i allmänhet förhållit sig lugna, så länge icke deras privata intressen störts, inom de senare har man ofta — kanske icke utan fog — fruktat, att politikerna skulle taga hämnd, därest man brännmärkte deras metoder. Man torde nog med all rätt kunna påstå, att den viktigaste orsaken till missförhållandena är att söka i den brist på politisk fostran, politiskt intresse, som karakteriserar eller åtminstone karakteriserat genomsnittsam Amerikanen.

C. G. Widell.

Nationernas förbunds 15:de församling. Då Nationernas förbunds 15:de församling sammanträdde den 10 september, hade den våldsamma diskussionen från i våras om förbundets vara eller icke vara lagt sig. Det av Mussolini ostentativt framförda kravet på förbundets omgestaltning och förbundsaktens revision såsom en oefftergivlig förutsättning för Italiens kvarstannande var alldeles bortglömt, och de italienska delegaterna hade uppenbarligen icke något uppdrag att påminna därom. Ingen revision krävdes och ingen förbundsmedlem antydde någon avsikt att lämna förbundet. I stället såg det under förhandlingarnas gång sitt medlemsantal ökas med tre nya medlemmar, nämligen Sovjetunionen, Afghanistan och Ecuador, vilken senare stat, fastän undertecknare av Versaillesfördraget, först nu anmälde sin avsikt att delta i förbundets arbete. Härigenom har medlemsstaternas antal stigit till sextio, varvid dock får hållas i minnet, att Tyskland och Japan anmält sitt utträde. För Japans del träder detta i kraft nästa vår och för Tysklands del nästa höst, såvida ingenting inträffar, som kan förändra läget.

Man kunde icke heller spåra något minskat intresse för förbundets arbete från medlemsstaternas sida. Av förbundets sextio medlemmar voro femtiosex representerade vid församlingen och icke mindre än tjugofem därav genom sina stats- eller utrikesministrar. De nordiska ländernas utrikesministrar avreste som bekant i samlad trupp till Genève omedelbart efter det nordiska utrikesministermötets i Stockholm avslutande.

Församlingen öppnades av den fungerande rådspresidenten, Tjeckoslovariens utrikesminister Benesj, som i sitt öppningstal försökte göra upp förbundets balansräkning för det gångna året. Han kom därvid till den slutsatsen, att denna i stort sett trots alla motgångar likväl icke var nedslående. Till församlingens president valdes utrikesminister Sandler med 49 röster av 52 avgivna, och det visade sig snart, att detta val var gott. Få av församlingens presidenter ha med större energi, kompetens och auktoritet lett de många gånger besvärliga förhandlingarna.

En väsentlig del av församlingens arbete upptogs som vanligt av granskningen och kontrollen av det föga sensationella men därför icke mindre nyttiga arbete, som under året utförts av förbundets mer eller mindre permanenta organ. De viktigaste frågorna på dagordningen voro Sovjetunionens önskan att bli medlem av förbundet, konflikten mellan Bolivia och Paraguay samt ett polskt förslag om minoritetsskyddets utsträckande till att omfatta alla länder. Samtliga dessa frågor hänskötos till församlingens sjätte utskott.

Den allmänna debatten hade sitt huvudintresse däri, att den polske utrikesministern i ett i mycket bestämd ton hållet anförande utvecklade det ovan nämnda förslaget om minoritetsskyddets utsträckande. Han förklarade, att det nuvarande systemet för minoritetsskydd vore illa avvägt och godtyckligt samt att det vilade på politiska paradoxer. Detta tillstånd kunde icke längre få fortsätta, utan att de moraliska grundsatser, varpå förbundet vilade, ohjälpligt komprometterades. Han slutade sitt korta och fraslösa anförande med den förklaringen, att den polska regeringen i väntan på att ett allmänt och enhetligt system för minoritetsskydd trädde i kraft såge sig tvungen att från och med nu vägra varje samarbete med de internationella organen i vad anginge kontrollen av Polens tillämpning av skyddssystemet, vilket dock icke innebure, att Polen ämnade åsidosätta minoriteternas intresse.

Denna förklaring väckte stor oro i lägret, och Englands, Frankrikes och Italiens repräsentanter avgåvo följande dag bestämda men i påfallande mjuk ton hållna deklARATIONER av innehåll, att ingen stat kunde genom ett ensidigt tillkännagivande göra sig fri från de skyldigheter, den åtagit sig genom internationella avtal. Debatten om denna fråga fortsatte sedermera i sjätte utskottet.

Under debatten påtalade vidare De Valera, Irland, de privata förhandlingar, som av vissa stater fördes utanför förbundet angående Sovjetunionens förestående inträde däri. Han uttalade farhågor för att dessa förhandlingar ginge ut på att med åsidosättande

av förbundsaktens krav giva denna staten privilegierad ställning ifråga om inträdet samt krävde, att den vanliga proceduren i detta avseende tillämpades.

På förslag av den ungerska delegationen, som härvid upptog Tysklands fallna mantel, hänsköts till sjätte utskottet den del av generalsekretärens årsrapport, som handlade om förbundets verksamhet till minoriteternas skydd. Med anledning härav uppstod, liksom kring det ovannämnda polska förslaget, en mycket livlig debatt i minoritetsfrågan. Därvid kom den sedan länge rådande irritationen mellan Ungern och Lilla Ententen, vilken tillspetsats ytterligare genom Marseillestragedien, till ett synnerligen hetsigt uttryck. Ungern förebrådde särskilt Rumänien att till 100 % ha brutit mot minoritetstraktaterna, vartill Rumänien svarade, att det för sista gången toge del i en sådan minoritetsdebatt i församlingen. Frågan om minoriteternas skydd hörde till rådets och icke församlingens kompetens. Rumänien understöddes av Lilla Ententens övriga stater, under det att Ungern med hänvisning till förbundsaktens art. 3 gjorde gällande, att ett systematiskt våldförande av minoriteternas rätt utan tvivel lydde under församlingens domvärjo. Debatten, som klart uppvisade minoritetsproblemets fredsstörande betydelse i Donauländerna, ebbade emellertid så småningom ut i relativt försonliga repliker mellan Ungerns och Tjeckoslovariens representanter.

Ifråga om det polska förslaget om minoritetsskyddets utsträckande voro meningarna mycket delade. De länder som äro bundna av minoritetstraktater, voro, i den mån de gävo sin mening till känna, anhängare till detsamma. Skälen därtill torde ligga i öppen dag. Även Holland och i någon mån Schweiz voro villiga, att acceptera förslaget, samtidigt som de emellertid kraftigt reagerade mot Polens förklaring att ej längre vilja underkasta sig förbundets kontroll i hithörande avseende. Sveriges representant i utskottet, redaktör Vougt, avgav i anslutning till utrikesminister Sändlers deklaration i denna fråga vid fjolårets församling ett uttalande angående önskvärdheten av att det polska förslaget gjordes till föremål för studium. Emellertid var motståndet mot detsamma så starkt, särskilt från Englands och Frankrikes sida, att den polske representanten fann lämpligast undvika votering, och på ordförandens uppmaning tog han tillbaka förslaget under förbehåll att återkomma med detsamma vid ett senare tillfälle.

Såsom vanligt förrättades på sjunde dagen från församlingens öppnande val av tre icke ständiga medlemmar av rådet. I tur att avgå voro Kina, Kanada och Spanien. Samtliga utom Panama begärde bli förklarade återvalbara, men församlingen var icke benägen att lämna Kina denna förmån. Däremot omvaldes Spanien sannolikt på grund av det stora intresse detta land efter revolutionen ägnat förbundets arbete. Kinas plats gavs åt en annan asiatisk stat, nämligen Turkiet, och Panama fick sin sydamerikanska granne Chile till efterträdare.

Efter ingående privata överläggningar med Barthou och Benesj såsom drivande krafter och sedan klarhet vunnits, om att erforderlig majoritet kunde uppnås i församlingen för Sovjetunionens upp-tagande i förbundet, riktade 30 stater en gemensam inbjudan till unionen att bli medlem. De fyra nordiska länderna deltog icke i denna inbjudan men läto på diplomatisk väg underrätta Sovjet-regeringen, att de skulle rösta för unionens inträde. Deras hållning motiverades av principiella skäl, enär inbjudningen icke gjordes av utan utanför församlingen. Sovjetunionen accepterade omedelbart, och frågan hänsköts till behandling i det sjätte utskottet. Här uppstod en längre debatt, varunder Schweiz', Hollands och Portugals representanter av politiska och religiösa grunder mycket energiskt motsatte sig upptagandet i förbundet av en stat sådan som Sovjetunionen. Även Belgien och Argentina hyste betänkligheter däremot, men nedlade sina röster. Huvudförsvaret för unionens inträde presterades av Barthou, som å de inbjudande staternas vägnar underströk den betydelsefulla förändring i det politiska världsläget, som inträtt genom att Sovjetunionen förklarat sig beredd att uppfylla alla de förpliktelser, förbundsakten ålade förbundets medlemmar, i stället för att såsom tidigare våldsamt polemisera mot förbundet. Barthou framhöll, att även Frankrike kunde ha anledning beklaga sig över många övergrepp från unionens sida, men att man måste nu höja sig över det förgångna och tänka på förbundets verkliga intressen. Han pekade även på faran av att sända den inträdessökande förödmjukad bort och erinrade dem som fruktade unionens inträde om Mirabeau's bekanta ord: »des jacobins ministres ne sont pas toujours des ministres jacobins». Resultatet av utskottets förhandlingar blev, att unionens inträde beviljades med 38 röster. De ovannämnda tre staterna röstade emot, och sju stater avhöllo sig ifrån att rösta. Utrikesminister Sandler kunde därför såsom församlingens president på treårsdagen av den mandsjuriska konflikts utbrott hälsa Sovjet välkommen i förbundets krets. Redan ett par dagar tidigare hade rådet för sin del under förutsättning av församlingens bifall beslutat tilldela den nya medlemmen en permanent rådsplats.

I sitt hälsningstal gav utrikesminister Sandler uttryck åt den uppfattningen, att den 18 september 1934 innebure en vändpunkt i förbundets historia, och i sitt stora svarstal underströk Litvinov med skarp ironi, att församlingens beslut ingåve honom övertygelsen, att samtliga delegationer med ett par sällsynta undantag förstode betydelsen av Sovjetunionens närvaro i förbundet liksom de lyckliga resultat, man kunde vänta av denna händelse.

Den tredje stora frågan på församlingens dagordning var konflikten mellan Bolivia och Paraguay. Då frågan företogs till behandling i sjätte utskottet, bestred Paraguays representant att förbundsaktens art. 15 i sin helhet kunde vara tillämplig å denna konflikt. Art. 15 hänförde sig enligt hans mening till konflikter, vilka ännu icke lett till krig. Paraguay vore villigt att acceptera den i

mom. 3 av nämnda art. föreskrivna förlikningsproceduren men icke den i 4 mom. förutsedda rekommendationsproceduren, som skulle igångsättas i fall förlikningsförsöken strandade. Det sjätte utskottet beslöt att av det första d. v. s. det juridiska utskottet begära ett uttalande i denna fråga.

Här vann Paraguays tes ingen anslutning. I det av Politis, Grekland, och Undén, Sverige, på grundval av den förda debatten utarbetade svaret framhölls bl. a., att då art. 15 talar om konflikter, som kunna leda till krig, innebure detta, att här endast avsåges konflikter av allvarlig natur. Däremot kunde meningen icke vara att utesluta sådana konflikter, som visat sig vara allvarliga icke blott hypotetiskt utan i verkligheten genom att brytning redan ägt rum. Den ifrågavarande artikeln kunde icke avse att förbundsmedlemmarna skulle kunna frigöra sig från sina förpliktelser enligt förbundsakten endast genom att i strid mot denna gripa till krig. Följaktligen vore proceduren enligt art. 15 mom. 4 a fortiori ännu mera tillämplig vid en verklig brytning. Om det vore önskvärt att förebygga krig, vore det ändå önskvärdare att få ett snabbt slut på ett krig, som redan utbrutit.

Detta uttalande accepterades av det sjätte utskottet och förbunds församlingen, och Paraguay insisterade icke på sin ståndpunkt.

Det av ett stort antal stater tillämpade vapenexportförbudet gentemot Bolivia och Paraguay föranledde protester från Bolivias sida såsom stridande mot förbundsaktens bestämmelser. På förslag av Italiens representant beslöt sjätte utskottet att även i detta avseende begära ett uttalande av det första utskottet. I det lämnade svaret framhölls *dels* att exportförbudet icke tillämpades på grund av ett rådsbeslut utan att de enskilda staterna i detta speciella fall hade fattat sitt beslut på grundval av sin egen suveränitet utan att åberopa någon artikel i förbundsakten, *dels* att den principiella frågan om ett vapenexportförbud mot de krigförande såsom en åtgärd inom förbundsaktens ram inom utskottet hade väckt till liv en serie av svåra problem, vilka utskottet icke kunnat lösa under den korta tid, som stått till buds. Om därför sjätte utskottet ansåge det nyttigt att fullfölja studiet av denna fråga, borde församlingen lämpligen anmoda rådet att anförtro detta uppdrag åt en särskild kommitté. Detta förslag accepterades av församlingen.

För konfliktens fortsatta handläggning beslöt församlingen vidare på förslag av sjätte utskottet att tillsätta en särskild kommitté med uppgift *dels* att försöka medla mellan parterna enligt art. 15 mom. 3; *dels* att under medlingsförfarandet förbereda den rapport med förslag till lösning av konflikten, vilken föreskrives i art. 15 mom. 4, för den händelse medlingen skulle misslyckas. Denna kommitté, som består av rådets medlemmar samt representanterna för åtta andra stater nämligen Colombia, Cuba, Peru, Uruguay, Venezuela, Kina, Irland och Sverige, utrustades med vittgående fullmakter bl. a. att anmoda Förenta staterna och Brasilien att biträda

vid konfliktens lösning samt att när så behövdes begära församlingens inkallande till extra möte. Kommittén valde till ordförande Osusky, Tjeckoslovakien, och utsåg en underkommitté för själva medlingsaktionen, bestående av representanterna för Argentina, Chile, Colombia, Cuba, Mexiko, Peru, Uruguay, Venezuela under Osuskys ordförandeskap.

Det visade sig emellertid snart att medlingsförsöken icke kunde leda till något resultat, varför kommittén utarbetade den ovan nämnda rapporten och begärde församlingens inkallande till den 20 november.¹

De frågor som förbundsförsamlingen för övrigt hade att handlägga, voro i jämförelse med de nu nämnda av mindre betydelse, och det skulle föra för långt att här lämna en redogörelse för dem alla. Helt summariskt skola dock några av dem omnämnas.

För att få ett slut på det alltmer otillfredsställande sätt, varpå ett stort antal stater ansett sig kunna gå till väga vid ackrediterandet av sina ombud vid församlingen, beslöt denna på initiativ av ordföranden i fullmaktsgranskningskommittén att i sitt reglemente fastställa, att medlemmarna minst en vecka före församlingens början skola meddela sekretariatet namnen på sina ombud och att dessas fullmakter skola vara utställda av statsöverhuvudet eller utrikesministern. Frågan är ju icke av alltför betydelsefull natur men dess vikt bör dock icke underskattas.

I sin av församlingen antagna rapport angående de ekonomiska frågorna underströk det andra utskottet (för ekonomiska och tekniska frågor) kontrasten mellan det ekonomiska uppsvinget i ett flertal stater och den spänning, som alltjämt rådde i det internationella ekonomiska livet. Den industriella produktionen, som under 1933 med 12 à 13 % överstigit 1932 års produktion, hade under 1934 fortsatt att förbättras i det stora flertalet länder. Valuta och övriga handelsrestriktioner fortsatte emellertid att reducera handelsutbytet. På förslag av Frankrike inbjöds rådet att genom förbundets ekonomiska och finansiella organisationer anställa en undersökning rörande orsakerna till samt räckvidden och resultaten av kompensations- och clearingavtalen jämte de metoder som därvid tillämpats, varvid hänsyn särskilt borde tagas till de redan ingångna avtalen. Tillämpningsorganers funktionerande och de svårigheter som mött vid avtalens tillämpning samt de resultat vilka uppnåtts borde belysas.

Den för världsfredens bevarande viktiga frågan om förhindrande av spridningen av falska och oriktiga pressmeddelanden berördes i samband med redogörelsen för den av spanska regeringen i fjol sammankallade presskonferensen i Madrid. Församlingen underströk önskvärdheten av att liknande konferenser borde sammankallas så ofta detta visade sig lämpligt, varvid förbundets generalsekreterare borde av rådet befullmäktigas att biträda vid konferensens förberedande och organiserande.

¹ Angående vad som därvid förekom se nedan sid. 424.

Sedan nedrustningskonferensen 1932 började sitt arbete, har nedrustningsfrågan icke förekommit på församlingens dagordning, varför det tredje utskottet (nedrustningsutskottet) icke varit tillsatt under de två sista församlingarna. Samma blev förhållandet även i år. Emellertid gjordes av Litvinov ett försök att få upp frågan till debatt; han föreslog nämligen att rådet skulle anmodas infordra en rapport av nedrustningskonferensens ordförande angående konferensens arbete och därefter uttala sig om den arbetsmetod som i fortsättningen borde följas. Försöket misslyckades, enär församlingen på presidentens förslag endast tog förslaget ad notam och uppförde det på dagordningen för nästa års förbundsårsamling.

Det fjärde utskottet fastställde det kommande årets budget, vilken balanserar på ett belopp av 30,639,664 francs, vilket innebär en liten sänkning från i fjol. En kommitté tillsattes med uppdrag att till nästa församling förhandla med de stater, som icke fullgjort sina bidragsskyldigheter, om lämpligaste sättet att reglera deras skuld till förbundet.

Under budgetarbetet förekom även i år den varje år återkommande debatten om fördelningen av förbundets kostnader, varvid ett stort antal stater framförde klagomål över för höga bidrag och orättvis behandling. Genom Sovjetunionens inträde åstadkoms en viss lättnad även ifråga om förbundets ekonomi, i det att unionens andel för nästa budgetår sattes till 79 enheter. Sverige bidrager som bekant med 18 enheter. För att gå de klagande till mötes beslöt utskottet avlyfta 20 enheter från de stater, som bäst vore i behov utav lättnader.

De sociala och humanitära frågorna, vilka handläggas av det femte (sociala) utskottet, upptogo som vanligt en stor plats på församlingens föredragningslista. Församlingens beslut i dessa frågor inneburo emellertid i stort sett endast en serie rekommendationer åt regeringarna angående barnskyddet, handeln med kvinnor och barn, flyktingars och fångars behandling, handeln med narkotiska medel o. s. v.

Den extra församlingen.

Såsom ovan meddelats begärde den av förbundsårsamlingen tillsatta kommittén för behandling av Chaco-konflikten, att förbundsårsamlingen skulle inkallas till extra möte den 20 november för att taga ställning till den situation, som uppkommit genom att medlingsförsöken misslyckats. Så skedde också. Till grund för församlingens arbete förelåg den av kommittén enligt art. 15 mom. 4 utarbetade rapporten med förslag till frågans lösning. Denna rapport innehöll i huvudsak följande. Fientligheterna mellan de båda stridande skola upphöra senast sex dagar efter det generalsekretären underrättat parterna att den andra accepterat den föreslagna proceduren. Tio dagar senare skola arméerna dragas tillbaka för skapande av en neutral zon. En månad efter fientligheternas upphörande skall en fredskonferens sammanträda i Buenos Aires, varvid även representanter för ett antal amerikanska stater skola del-

taga. Om konferensen efter två månader icke lyckats uppdraga gränsen mellan de båda parterna, skall frågan hänskjutas till den mellanfolkliga domstolen i Haag för avgörande. Vapenexportförbudet skall under tiden upprätthållas och procedurens genomförande skall övervakas av en särskild kommitté, bestående av representanter för ett antal amerikanska stater. För att denna procedur skall kunna leda till något resultat kräves emellertid att den accepteras även av de båda parterna.

Under debatten vid rapportförslagets behandling framfördes en del ändringsförslag, vilka ledde till att frågan måste hänskjutas till utskottsbehandling. Sålunda yrkade Litvinov på skärpning av vapenexportförbudet till att omfatta även transitering av vapen. Balkan-ententen däremot opponerade sig bestämt emot vapenexportförbudet, enär detta hade karaktären av sanktioner, för vilkas tillämpning krävdes att angriparen utpekats, vilket hittills icke skett. Sveriges representant, statsrådet Undén, föreslog å svenska, danska, norska, schweiziska och spanska delegationernas vägnar ett tillägg till rapporten av innehåll, att ifall endera parten vägrade godkänna rapportens rekommendationer — i vilket fall hela den föreslagna proceduren förfölle — Haag-domstolen skulle anmodas avgiva ett rådgivande yttrande angående vilken av de båda parterna, som gjort intrång på den andras territorium. Även Paraguays representant gjorde en hel del invändningar mot den föreslagna rapporten och antydde, att hans regering icke kunde acceptera den i föreliggande skick.

Resultatet av utskottsbehandlingen blev att vissa ändringar företogs i rapporten. Sålunda tillgodosågos i ganska stor utsträckning de från Paraguays sida framförda önskemålen. Balkan-ententens krav ifråga om vapenexportförbudet föranledde införandet i rapporten av en förklaring, att bestämmelsen om vapenexportförbud icke på något sätt hade karaktären av prejudikat. Den av Litvinov önskade skärpningen av nämnda förbud avböjdes med den motiveringen, att transiteringsförbud endast komme att drabba den ena av parterna, nämligen Bolivia. Det av Sverige och de övriga fyra makterna framlagda förslaget om ett rådgivande yttrande från Haag-domstolen tillgodosågs på så sätt, att förbunds församlingen uppdrog åt den rådgivande kommitté, som skall övervaka konfliktens utveckling, att hos Haag-domstolen infordra utlåtande i varje fråga, som kommittén kunde finna lämplig och nödvändig att göra, alltså även den om gränsens dragande. Slutligen bestämdes att den rådgivande kommittén skall sammanträda den 20 december, för att taga del av parternas svar.

Rapporten antogs den 24 november enhälligt av samtliga närvarande representanter, nämligen 46, parterna icke inberäknade. Dessa senare avhöllo sig från att rösta, emedan deras röster ändå icke skulle medräknas. Bolivia synes redan utan villkor hava accepterat församlingens rekommendationer. Huruvida Paraguay kommer att göra sammalunda torde däremot vara ovisst. Vapenlyckan

har under krigets senare skede gynnat denna part och gjort den mera obenägen än tidigare för eftergifter. Krigströttheten och risken för att bli utpekad som angriparen med alla därav följande konsekvenser torde dock göra, att Paraguay betänker sig mera än en gång, innan det avböjer detta tillfälle till en hederlig fred.

O. Jn.

Landstingsmannavalen 1934. Vid 1934 års landstingsmannaval, som till sin huvuddel förhöll sig till den 15 och 16 september, var partiuppställningen i stort sett densamma som vid de närmast föregående landstingsmannaval- och andrakammarvalen. Teknisk valsamverkan mellan de borgerliga partierna hade etablerats i flertalet av rikets 189 landstingsvalkretsar. Sålunda förekom allmän borgerlig kartell i 109 valkretsar, kartell för högern och de numera under namn av folkpartiet sammanslagna liberal-frisinnade partierna i 38 kretsar samt kartell för högern och bondeförbundet i 7 kretsar. I 35 kretsar var högern isolerad; här samverkade merendels bondeförbundet och folkpartiet. Å andra sidan använde socialdemokraterna och de förutvarande Kilbomskommunisterna, sedan våren 1934 om döpta till socialistiska partiet, gemensam partibeteckning i hela riket. Två partier, nationalsocialisterna (fördelade på 3 tekniskt samverkande grupper) och kommunisterna, opererade på egen hand utanför de stora kartellerna. I ett par valkretsar uppträdde Sveriges nationella ungdomsförbund och Nationella förbund som eget parti vid sidan om den officiella högerorganisationen.

Valdeltagandet blev avsevärt livligare än 1930. Sålunda avgavs inalles 1.671.749 godkända valsedlar, vilka kunnat fördelas på de olika partierna. Motsvarande siffra 1930 var 1.454.987. I nedanstående översikt äro siffrorna för hela riket sammanförda med motsvarande siffror för landstingsmannavalen år 1930 och andrakammarvalen år 1932, varvid beträffande sistnämnda val rösterna i de sex största städerna frånräknats.

	A n t a l r ö s t e r					
	A b s o l u t a t a l			R e l a t i v a t a l		
	1930	1932	1934	1930	1932	1934
Höger	378.008	427.818	377.163	25,9	21,3	22,6
Valmansföreningen i Jönköpings län	10.442	8.445	—	0,8	0,4	—
Bondeförbundet	227.409	350.979	277.284	15,6	17,5	16,6
Folkpartiet	212.330	252.350	212.078	14,5	12,6	12,7
Socialdemokrater	574.377	801.933	696.219	39,4	40,1	41,6
Kilbomspartiet	35.011	95.851	58.110	2,4	4,8	3,5
Kommunister	17.410	57.821	42.183	1,2	2,9	2,5
Nationalsocialister	—	7.159	8.712	—	0,4	0,5
Övriga	3.213	212	428	0,2	—	—
S u m m a	1.458.200	2.002.568	1.672.177	100,0	100,0	100,0

Av tabellen framgår, vad de borgerliga partierna beträffar, att högers ställning inom valmanskåren starkt försämrats sedan 1930 men något förbättrats sedan 1932. Bondeförbundet har ökat 1 procent i jämförelse med 1930 men minskat 0,9 procent i jämförelse med 1932. Folkpartiet håller ställningen i jämförelse med 1932 men har minskat 1,8 procent sedan 1930.

De borgerliga partiernas samlade andel i väljarkåren var 1930 56,8, 1932 51,8 och 1934 51,9 procent. Den stora förändring i styrkeförhållandet mellan de borgerliga och de socialistisk-kommunistiska partierna, som inträffade vid andrakammarvalet 1932, har sålunda icke följts av några nya förändringar; överensstämmelsen mellan 1932 och 1934 års relativtal är fullständig.

Socialdemokraterna, som ända sedan författningsrevisionen varit det största partiet, kunna inregistrera en påfallande jämn tillväxt — från 39,4 procent år 1930 till 40,1 procent år 1932 och 41,6 procent år 1934. Frammarschen mellan 1932 och 1934 har främst gått ut över Kilbomspartiet, i någon mån även över kommunisterna.

Av de nationalsocialistiska partierna har den s. k. Lindholmsriktningen visat sig vara den starkaste. Partiet deltog i landstingsvalet i 8 län och samlade där inalles 4.411 röster. Furugårds- och Ekströmsriktningarna hade egna listor i 15 län och erhöilo tillsammans 4.301 röster. I Värmland stannade Furugårdspartiets röstetal vid 1.046 mot 3.087 vid andrakammarvalet 1932.

Vid de här gjorda jämförelserna har ingen hänsyn tagits till den högre rösträttsåldern vid landstingsmannavalet och jämförelserna ha därför endast ett begränsat värde. Den högre rösträttsåldern torde ha verkat till förmån för högerpartiet och till nackdel för nationalsocialisterna och kommunisterna.

Ett studium länsvis av relativtalen för 1932 års andrakammarval och årets landstingsmannaval ger vid handen, att även om förskjutningarna inom valmanskåren i dess helhet varit ytterligt små, vissa partiellt betydelsefulla förskjutningar dock ägt rum. Ett kapitel för sig är Jönköpings län, där den gamla frireligiösa valmansföreningen upplösts och uppgått i folkpartiet. Föreningens valmän synas tämligen jämnt ha fördelat sig på högern (relativ ökning 2 procent), bondeförbundet (relativ ökning 2,8 procent) och folkpartiet (relativ ökning 2,4 procent).

I övrigt är för högers del att anteckna, att partiets andel i valmanskåren sedan 1932 minskats i fem län (Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kronobergs och Västerbottens län) men ökats i hela det övriga landet. Betydande framgångar kunna noteras för högern i Stockholms (relativ ökning 3 procent), Värmlands (relativ ökning 2,8 procent), Kopparbergs (relativ ökning 2,8 procent), Gotlands (relativ ökning 2,4 procent) och Blekinge län (relativ ökning 2,3 procent).

Bondeförbundet har i förhållande till 1932 gått relativt tillbaka i 16 län; den största tillbakagången är att anteckna i Gotlands län (relativ minskning 9 procent) samt i Kristianstads, Malmöhus,

Stockholms och Kalmar län med vardera c:a 2 procents relativ minskning. En relativ ökning har partiet att inregistrera i 6 län, varav dock mera betydande endast i Blekinge län (relativ ökning 3,3 procent).

Folkpartiet har gått framåt i 8 län och bakåt i 15. En mera betydande ökning föreligger i Södermanlands län (relativ ökning 2,7 procent). Svåra förluster ha drabbat partiet i Blekinge (relativ minskning 5,8 procent), Västerbottens (relativ minskning 4,3 procent) och Kronobergs län (relativ minskning 2,3 procent).

Socialdemokraterna ha nästan genomgående varit framgångsrika och ha endast i Stockholms, Södermanlands, Hallands, Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län en relativt svagare ställning än 1932. Minskningen stannar merendels vid omkring 1 procent. Partiets största relativa framryckning har gjorts i Västerbottens, Norrbottens, Gävleborgs och Östergötlands län; ökningen växlar här mellan 4,3 och 6,3 procent. Största delen av ökningen har Kilbomspartiet fått betala.

Årets val medförde stora förändringar i landstingens sammansättning. Högerpartiet förlorade icke mindre än 46 landstingsmandat och förfogar nu i hela riket över 279 platser i landstingen. Folkpartiet förlorade 17 landstingsmandat och förfogar nu över 121 platser i landstingen. Slutligen ha de 4 landstingsmän, som representerade Valmansföreningen i Jönköpings län, försvunnit.

Största antalet vinster, 39, har gjorts av socialdemokraterna, som nu förfoga över 508 platser i landstingen. Bondeförbundet vann 24 mandat och kom upp till 211 platser i landstingen. Kilbomspartiet förfogar över 12 landstingsmandat (varav 9 vinster) och kommunisterna över 9 (varav 3 vinster). Hela antalet platser i landstingen har ökat från 1.132 till 1.140.

Den politiska betydelsen av landstingsvalens utgång ligger väl främst i deras inverkan på första kammarens sammansättning. Denna inverkan är mycket betydande (hänsyn har här tagits även till elektorssvalen). Socialdemokrater och kommunister behärska numera 10 av de 19 valkollegier, som ha att välja ledamöter i första kammaren, medan de borgerliga endast ha majoritet i 8. Med den gällande successiva förnyelsen av första kammaren göra sig verkningarna härav dock gällande först till 1936 års riksdag och sedan stegvis under åttaårsperioden (hänsyn tages här ej till vad 1938 års landstingsmannaval kunna komma att bära i sitt sköte).

1935 erövrade socialdemokraterna ett förstakammarmandat i vardera Kalmar-Gotland, Skaraborgs län och Kopparbergs län. 1936 erövrade de ett mandat i Malmöhus och ett i Gävleborgs län. 1937 kunna de med lottens hjälp erövrade ett mandat i Älvsborgs län. 1938 erövrade de ett mandat i vardera Stockholms-Uppsala län och Västerbottens-Norrbottens län. 1939 erövrade de ett mandat i Blekinge och Kristianstads län. 1942 erövrade de ett mandat i Örebro län samt ha utsikt att i samverkan med kommunisterna erövrade ett mandat i Göteborgs stad. Slutligen erövrade socialdemokraterna med nuva-

rande elektorsförsamling i Stockholms stad 1937 »socialisten» Ture Nermans mandat.

Inalles skulle sålunda socialdemokraterna om 8 år komma att förfoga över 72 å 73 platser i första kammaren. Därjämte torde 1938 en kommunist komma att inväljas från Västerbottens-Norbottens län. Förutsättningen är i regel, att Kilbomspartiet samverkar med socialdemokraterna vid förstakammarvalen.

Vilka av de borgerliga partierna som få släppa till förlusterna är mera oklart. I flera län äro olika kombinationer tänkbara, som skulle medföra en annan mandatfördelning än den som proportionellt motsvarar de olika borgerliga partiernas styrka inom landstingen. Därest de borgerliga partierna överallt samverka och mandaten inom det borgerliga blocket fördelas i proportion till partiernas röstetal, skulle högern förlora inalles 5 mandat och folkpartiet 5 (eventuellt 6, i händelse av socialdemokratisk mandatvinst i Göteborgs stad). Bondeförbundet skulle vinna 4 mandat och förlora 4 och dess representation alltså bliva oförändrad.

Sammansättningen av riksdagsutskotten kommer först 1937 att påverkas av de i år förrättade landstingsmannavalen; redan 1936 kunna dock socialdemokraterna välja exempelvis 3 av de 6 statsrevisorerna. Vid 1937 års riksdag komma socialdemokraterna att besätta fyra platser av 8 i utskotten med 16 ledamöter. Vid 1939 års riksdag komma de att taga 5 utskottsplatser, där kammaren har att välja 10 ledamöter.

Ivar Öman.

Internationella statistiska institutets 22:a session i London 1934. Internationella statistiska institutets senaste session, vilken under dagarna 16—20 april 1934 avhölls i London i »University Colleges» lokaler, hade sin särskilda karaktär och det av flera anledningar. För hundra år sedan hade på initiativ av bl. a. Malthus och Quetelet grundats en statistisk förening, som efter hand vuxit ut till det nuvarande stora Royal Statistical Society, sedan 1887 under kunglig protektion. Detta kan i sin ordning betecknas som det andliga upphovet till Internationella statistiska institutet, vilket kom till stånd år 1885 såsom ett resultat av långvariga överläggningar och förhandlingar, som tagit sin början året förut inom den krets av framstående statistiker från olika länder, vilka samlats för att delta i Statistical Societys femtioårsfest. På grund av detta samband låg det nära till hands, att Internationella statistiska institutet å sin sida skulle fira Royal Statistical Societys hundraårsjubileum genom att samtidigt avhålla sin 22:a session, som ju tillika fick karaktär av institutets egen femtioåriga minnesfest.

Detta dubbeljubileum högtidlighölls genom publicerandet av tvenne minnesskrifter, som icke blott erbjuda ögonfägnad för varje intresserad statistiker utan även besitta ett högt kunskapsvärde. »*Annals of the Royal Statistical Society 1834—1934*», författade av

J. Bonar och H. W. Macrosty, prydas med utmärkta porträtt av föreningens ledande personligheter under ett sekel, nämligen T. R. Malthus, Ch. Babbage, W. Farr, W. Newmarch, W. A. Guy, W. S. Jevons, Ch. Booth, sir Robert Giffen och F. Y. Edgeworth. Dessa namn beteckna milstolpar i föreningens liv och verksamhet, såväl under grundläggningstiden och de närmast följande decennierna, då det framför allt gällde att insamla fakta till belysning av de sociala och demografiska förhållandena i *laissez faire*-tidens England, som under de följande årtiondena, då intresset allt mer samlades kring kritisk sovring och vetenskapligt tillgodogörande av det massmaterial, som i svällande flöden producerades av de allt talrikare och allt mer utbyggda statistiska ämbetsverken. Härvid kom särskilt den matematiska statistiken till användning, och tiden efter år 1910 betecknas också som de matematiska metodernas era. Det betonas emellertid, att man aldrig uppskattat dessa metoder i och för sig och särskilt icke, när de blott gå ut på att översätta skäliga enkla data i symbolisk form. Utan värdet ligger i möjligheten att klarlägga dolda sammanhang och därigenom komma nya sanningar på spåren. Med hänsyftning på föreningens vapenmärke sädeskarven heter det, att matematisk analys är en ypperlig maskin för uttröskning av fakta, men dessa fakta måste först skördas, och skörden kräver sin särskilda omsorg.

Såsom i viss mån en parallellbild i världsformat till den nu skildrade framträder minnesskriften »*50 Années de l'Institut International de Statistique*», författad av institutets nuvarande president prof. Fr. Zahn. Inom knappa 181 sidor har förf. lyckats giva både en ganska fyllig skildring av institutets tillblivelsehistoria och en rikhaltig, systematiskt ordnad sammanfattning av det mångskiftande arbete, som utförts vid och mellan institutets 21 sessioner från dess grundande till år 1933. Institutet kan i viss mån räkna anor tillbaka till Quetelet, som vid världsutställningen i London 1851 föreslog inkallande av en internationell statistisk kongress. Nio sådana kongresser sammanträdde sedan mellan 1853 och 1876, och åtskilligt gott arbete utfördes i syfte att samstämna och förenhetliga de olika ländernas officiella statistik. Man synes dock härvidlag efter hand börjat gå väl långt med pekpinne, samtidigt med att de statistiska kongressernas auktoritet undergrävdes genom att lekmannelementet begynte dominera på fackmännens bekostnad och festligheter fingo undanskjuta de allvarliga förhandlingarna. Omkring år 1880 avsomnade de statistiska kongresserna på ett kanske icke alltför ärofullt sätt. Några år senare fick emellertid det internationella statistiska samarbetet ett ändamålsenligare organ i Internationella statistiska institutet, vilket grundades som en sig själv kompletterande akademi med 100 (sedermera 200) ledamöter, valda bland framstående statistiker i olika länder. Ehuru institutet är helt oberoende av de olika ländernas regeringar, har det visat sig kunna utöva ett betydande inflytande på dessas statistik, enär flertalet ledamöter inneha chefsbefattningar inom den officiella statisti-

ken eller akademiska lärostolar i statistik eller närgränsande discipliner. Institutets arbete är visserligen koncentrerat till de i regel vart annat år återkommande sessionerna, men under mellantiden syssla särskilt utsedda kommissioner med utredning av till dem hänskjutna frågor, varjämte institutet besitter en egen tidskrift, i föl omlagd i mera vetenskaplig riktning, samt sedan år 1913 förfogar över en permanent byrå i Haag, vilken publicerat åtskilliga värdefulla internationella sammanställningar på den demografiska och ekonomiska statistikens områden. — Rörande de arbetsresultat, som under de förflutna femtio åren åstadkommit inom ramen av denna organisation, ger festskriften en ganska överskådlig bild genom en systematiskt uppställd sammanfattning av till institutet överlämnade kommissionsrapporter och av ledamöter och andra författade »communications». Innehållet har grupperats under följande rubriker: A. Teoretisk statistik (organisation och metod), B. Praktisk statistik: 1. Befolkningsstatistik, 2. Ekonomisk statistik (inkl. socialstatistik), 3. Kulturstatistik. Åtminstone efter sidantalet att döma ha praktiska problem dominerat. Sålunda upptar resumén av befolkningsrörelsen 14 sidor och av socialstatistiken lika mycket, medan statistiska metodfrågor rymmas på 5 sidor, dock med tendens till ökning under de senaste åren. — Slutligen meddelar publikationen en rätt utförlig personalstatistik för institutet under årens lopp. Man inhämtar härav, att institutet under det gångna halvseklejt ej haft mer än 5 presidenter (Sir Rawson W. Rawson, K. T. von Inama-Sternegg, L. Bodio, A. Delatour och F. Zahn), 14 vicepresidenter och 4 generalsekreterare (L. Bodio, Major Craigie, C. A. Verrijn-Stuart och H. W. Methorst). Detta häntyder onekligen på en viss konservatism hos institutets »bureau», och frågan om lämpliga medel att inom denna åstadkomma något större rörlighet och omsättning har varit uppe vid flera tillfällen, icke minst vid den här ifrågavarande Londonsessionen.

Såsom ett dubbeljubileum ägnar och anstår, försiggick detta möte inom ramen av storartade festligheter, bland vilka man särskilt minnes lordmayorns storstilade mottagning i Guild Hall. Lika fullt dominerade arbetet, och till detta kan man, åtminstone till en viss grad, även räkna Royal Statistical Societys jubileumssammanträde, till vilket institutets ledamöter mottagit inbjudan. Efter hälsnings- och hyllningstal av prinsen av Wales, sällskapets president lord Meston of Agra and Dunottar och institutets president Zahn samt föredragning av hyllningsadresser från systerföreningar i olika länder, bl. a. svenska statistiska föreningen, höll en av sällskapets »past presidents» sir Josiah Stamp en intresseväckande föreläsning över det aktuella ämnet »i olika länder använda metoder för uppskattning av nationalinkomsten», varefter följde inlägg av professorerna Verrijn-Stuart (Utrecht), Simiand (Paris) och Gini (Rom) samt sir A. W. Flux (tr. i *Journal of the Royal Statistical Society*, vol. XCVII, part III, 1934).

Vad angår institutets egna sammanträden, voro de osedvanligt

talrikt besökta. Närvarande voro omkring 80 av ledamöterna, och 21 olika länder voro företrädta. Sverige representerades av kommerserådet Martin Jansson, prof. F. J. Linders samt undertecknad. Efter den sedvänja, som efter hand utbildat sig, fördelades arbetet på tre sektioner, nämligen en för demografisk och matematisk statistik, en för ekonomisk statistik och en för socialstatistik. Till president utsågs i den första prof. Gini (Rom), i den andra prof. Rappard (Genève) och i den tredje sir William Beveridge. Bland vicepresidenterna, tre i varje sektion, märktes i första sektionen prof. H. Westergaard (Köpenhamn), vars 81-årsdag gav anledning till en spontan hyllning, samt i den andra direktör G. Jahn, chef för Norges statistiska centralbyrå. I anledning av det nästan överväldigande arbetsmaterial, som skulle slutbehandlas inom loppet av några få dagar, nämligen 7 rapporter från institutets kommissioner och 37 meddelanden från dess medlemmar, fann presidenten lämpligt anbefalla sektionerna att vid överläggningarna ge förtursrätt åt kommissionsrapporterna. Vidare framhöll han, att eftersom institutet redan hade 29 kommissioner i arbete — förutom 4 »blandade», vari även funnos representanter för andra internationella organisationer —, borde man så vitt möjligt undvika att tillsätta nya beredningar och i stället hänskjuta uppkommande frågor till någon redan tillsatt kommission, som sysslade med likartade spörsmål. Sektionerna ställde sig också dessa anmaningar någorlunda till efterrättelse.

I det följande skall för de olika sektionerna anges viktigare överläggningsämnen, visserligen utan större anspråk på fullständighet och likformighet.

Första sektionen hade att behandla tvenne kommissionsrapporter. Den ena, som avfattats av Drexel (Wien), behandlade ett från österrikiskt håll framkommet uppslag om internationell normalisering av statistiska tabeller m. m. Under diskussionen framhöll prof. Linders, att kommissionen även borde beakta möjligheten att rationalisera räkneoperationerna och särskilt frågan om lämpliga antalet decimaler. Förslaget återtogs, sedan presidenten påpekat, att kommissionens arbetsbelastning ändock vore i största laget. — Den andra kommissionsrapporten framlades av Fréchet (Paris) och avsåg användningen av korrelationskoefficienter. Sektionen ansåg liksom rapportören, att kommissionens uppdrag borde förlängas och utvidgas, varvid bl. a. borde observeras och exemplifieras det vilseledande sätt, varpå korrelations- o. d. beräkningar understundom användes. — Av meddelanden, som behandlades av sektionen, må nämnas Kovács' och Thirrings (Budapest) undersökningar om demografiska olikheter mellan agglomererad och spridd befolkning, Ginis (Rom) studier angående den äktenskapliga fruktsamheten, de Berardinis (Rom) iakttagelser rörande statistiken över dödfödda, Landsbergs (Magdeburg) nuptialitetstabeller samt Hubers (Paris) önskemål om enhetliga grupperingar i dispersionstabeller efter kalenderår, åldersår etc.

Hårdast arbetsbelastad var andra sektionen, där man hade att behandla fyra kommissionsrapporter. Därav var dock blott en mera slutgiltig, nämligen Zahns (München), som med tämligen negativt resultat undersökt förefintlig statistik över inrikeshandeln. De tre övriga rapporterna vöro av preliminär natur. Hecht (Karlsruhe) lämnade redogörelse för den trust- och kartellstatistik, som upplagts i en del länder, och hemställde, att hans kommission skulle lämnas tid att vidare överväga möjligheten av en internationell statistik på detta område. — Gini (Rom) framlade för kommissionen rörande statistik över nationalinkomsten m. m. en rapport, vari berördes vissa faktorer, som läto nationalinkomsten framstå större än den faktiskt var. Synpunkter på samma ämne innehölls även i memorial av Mitchell och Kuznets (New York) och Einaudi (Turin), vilka ansågos böra beaktas av kommissionen vid dess fortsatta studier i detta vanskliga ämne. — Slutligen framlämnade Pribram (f. n. Washington, U. S. A.) en preliminär rapport från kommissionen för statistik över ekonomiska fluktuationer m. m., vari särskilt diskuteredes möjligheten att bestämma vad som skulle förstås med ekonomisk jämvikt. Detta gav anledning till en livlig debatt, vari bl. a. belystes delvis samma problem, som docent J. Åkerman nyligen behandlat i Statsvet. Tidskr. (h. 2, sid. 163 ff.), nämligen att statistiker, som vilja intränga i dylika frågor, borde besitta djupgående kunskaper om det ekonomiska livets lagar, liksom man omvänt även kunde kräva, att nationalekonomer skola besitta förmåga att med hjälp av statistiska data oavbrutet verifiera dessa lagars verkningar. — Bland meddelanden, som behandlades av denna sektion, må de nämnas, som lämnades av Livi och Golzio (Florens) om produktionskapacitetens utveckling och dess inflytande på det ekonomiska livets fluktuationer, av Fellner (Budapest) angående skattetryckets mätande, av Meyer (Nürnberg) över gränsläggningen mellan allmän ekonomisk statistik och företagsekonomi samt av van Zanten (Amsterdam) om det även hos oss aktuella ämnet den bristande jämförbarheten mellan olika länders och städers statistik över trafikolyckor.

Tredje sektionens arbetspensum omfattade två kommissionsrapporter, nämligen en av van Zanten om pendelvandringar inom ramen av en allmän migrationsstatistik samt en av Simiand (Paris) angående främjande av den intellektuella statistiken i samarbete med Institut International de Coopération intellectuelle. Samme statistiker anvisade i ett memorial ytterligare arbetsuppgifter för institutets kommission för historisk statistik. Julin (Bryssel) lämnade en redogörelse för den belgiska levnadskostnadsundersökningen av 1928—29, medan Kovács (Budapest) upptog den på sina håll rätt ömtåliga frågan om möjligheten att vid folkräkningar o. d. även insamla uppgifter om nationalitet och religionstillhörighet. Weyr (Brünn) frambar en studie beträffande den övernormala intelligensen som kollektivfenomen. Greenwood (London) uttalade en ganska vass kritik över den psevdovetenskap, som frodas i levnadskostnads-

statistikerns kaloriberäkningar o. d., och yrkade på en återgång till större konkretion på detta område, synpunkter, som rekommenderades till beaktande av institutets nyligen tillsatta kommission för statistik över hushållsbudgeter. Slutligen förelågo Thirrings (Buda-pest) reflexioner angående bostadshusens och lägenheternas sociografi. Detta gav undertecknad anledning att erinra om den något styvmoderliga behandling den ur social synpunkt så betydelsefulla bostadsstatistiken fått röna från institutets sida. Vid sessionen i Warschau 1929 förelåg en utförlig kommissionsrapport med riktlinjer för bostadsstatistik i städer, avfattad av prof. Pribram, tidigare chef för Internationella arbetsbyråns statistiska sektion. Rapporten kunde dock ej upptas till behandling, då rapportören uteblev, och samma var förhållandet i Madrid 1931. Nu var prof. Pribram närvarande, men rapporten tycktes ha försvunnit lika väl som kommissionen. Sektionen ansåg också, att man borde söka väcka denna kommission till liv igen i syfte bl. a. att ta hand om de uppslag, som framburits av Thirring.

Vad sektionerna föreslagit, bifölls genomgående vid institutets plenarsammanträden. Den betydelsefullaste frågan vid dessa var emellertid spørsmålet om revision av institutets stadgar. Detta gick tillbaka till WarschauseSSIONEN 1929 och avsåg en modernisering av de gamla statuterna, varvid särskilt borde beaktas institutets delvis förändrade internationella ställning, speciellt genom tillkomsten av Nationernas förbund med därtill anknutna statistiska institutioner. För närmare utredning av frågan tillsattes en särskild kommission under ordförandeskap av Jahn (Oslo). Ett i vissa avseenden rätt genomgripande revisionsförslag förelåg till sessionen i Madrid 1931. De vidlyftiga diskussionerna vid detta möte gävo dock ej annat resultat än att det uppdrogs åt institutets »bureau» att med ledning av vad som framkommit vid debatterna överarbeta kommissionsförslaget och utsända den nya editionen till medlemmarna tre månader före nästa session. Så skedde också, och ledamöterna bereddes i sin tur tillfälle att meddela styrelsen sin uppfattning om de ifrågasatta ändringarna.

En av nyheterna innebar, att det vid sidan av de individuella medlemmarna skulle — väl efter förebild av de understödjande medlemmar, som finnas i vissa andra föreningar — tillskapas en grupp »kollektiva medlemmar», bestående av ämbetsverk, statistiska föreningar, industriella organisationer o. d., vilka mot viss bidragsplikt skulle tillerkännas rätt att låta sig representera vid institutets sessioner. Undertecknad tillät sig, med instämmande av dr. Martin Jansson, att ifrågasätta gagnet av denna nya inrättning, och när ingen kritik häremot framförts i andra yttranden, nödgades jag bringa saken på tal i den allmänna debatten om stadgerevisionen. Jag framhöll bl. a., att ett sådant tillskott av skiftande intresse-representanter kunde tänkas kompromettera institutet i dess egen-skap av internationell akademi. Invändningarna upptogos till en början en smula onådigt, ej minst av styrelsens ledamöter, men under

diskussionens gång vände sig opinionen, och saken var avgjord, när stadgekommissionens förutvarande ordförande Jahn uttalade, att han, som vid förslaget framläggande 1930 varit för tillskapande av denna nya medlemskategori, numera ändrat mening, då han fruktade, att särskilt under nu rådande politiska förhållanden det åsyftade pekuniära understödet kunde komma att få betalas väl dyrt. Sedan detta projekt avslagits med stor majoritet, återstodo blott några få stadgeändringar av reell betydelse, vilka samtliga antogos. Förutom ökade garantier ifråga om ändringar i statuterna inneburo dessa, att institutets medlemsantal ökades från 200 till 225 och att maximisiffran för hedersledamöter sattes vid 25 i. st. f. 20. En konsekvens härav blev, att antalet vicepresidenter ökades från 3 till 4. På den nya platsen insattes presidenten för Italiens statistiska institut F. Savorgnan, medan övriga tre vicepresidenter — W. F. Willcox (Ithaca, U. S. A.), M. Huber (Paris) och A. Julin (Bryssel) — omvaldes tillika med skattmästaren A. L. Bowley (London) och generalsekreteraren H. W. Methorst (Haag).

Styrelsevalet föregicks av en betydelsefull debatt om institutets organisation och allmänna politik. Man ifrågasatte vissa valtekniska anordningar i syfte att organisera ett »roulement» inom styrelsen, men förslagen vunno ej nödigt understöd. Vidare uttalades tvivelsmål, om den nuvarande anordningen av institutets möten kunde anses i alla delar lämplig. Särskilt prof. Willcox gjorde sig till tolk för den uppfattningen, att man i viss mån borde återgå till förhållandena under institutets första årtionde, då inga sektioner funnos och blott ett fåtal betydelsefulla och på förhand väl utredda frågor upptogs på dagordningen och sedermera underkastades en grundlig dryftning i plenum. Ledamöterna borde visserligen ej betagas rätten att underställa institutet resultaten av sina specialundersökningar, men dessa kunde lämpligen bringas till allmän kännedom genom institutets kvartalsskrift e. d. Vidare föreslog han, att rapportören ej längre skulle vara den egentligen arbetande inom kommissionerna, utan att dessas arbete skulle effektiviseras genom att bevilja dagtraktamenten åt ledamöterna i syfte att möjliggöra muntliga överläggningar och ej blott korrespondens; det syntes ej möta oöverstigliga svårigheter att uppbringa härför erforderliga medel. Förslaget mottogs med sympati, men hänvisades till styrelsen för vidare utredning.

Till sist meddelades, att institutets nästa sammanträde skulle på inbjudan av grekiska regeringen förläggas till Aten 1936.

Bertil Nyström.

Ansökningar om understöd från J. H. Palmes fond. I bankdirektör J. H. Palmes fond för ekonomisk upplysning och ekonomisk forskning, vilken förvaltas av Nationalekonomiska föreningens styrelse, finnes ett för utdelning år 1935 disponibelt belopp av c:a 2.200 kr. Från fonden lämnas efter beslut av styrelsen anslag som bidrag för skrifter eller undersökningar av nationalekonomiskt innehåll, för anordnande av föredragsserier över sådant ämne eller ock för upplysningsverksamhet på det ekonomiska området i annan form. Ansökan om anslag, ställd till Nationalekonomiska föreningens styrelse, bör före den 15 januari 1935 ingivas till föreningens sekreterare Docent Karin Kock (Pontonjärgatan 4, Stockholm), vilken på begäran lämnar närmare meddelande. Av skrift, som utarbetas med anslag från fonden, skola 10 ex. överlämnas till styrelsen.

Tidskriftsöversikt.

AV BROR GÖSTA CEDERSTRÖM.

Granskaren. Åbo. 1934. 7/8 (juli—aug.). *Montgomery, A.*, Liberalismens övervinnande. s. 89—91. **9** (sept.). *Sundwall, J.*, Et tu, felix Austria. s. 109—11.

Medborgaren. Sthm. 1934. No 10 (okt.). Reflexioner över valresultatet. s. 362—66. **No 11** (nov.). Socialistvälde i första kammaren? Höstvalens konsekvenser kunna nu bedömas. s. 401—06.

Mellanfolkligt samarbete. Sthm. 1934. No 6 (okt.). *Lange, Ch. L.*, Diktatur og demokrati i det internasjonale samarbeid. s. 205—08.

Tiden. Sthm. 1934. No 11 (nov.). *Nilsson, A.*, Det socialdemokratiska programmet. s. 527—44. — *Vanner, A.*, Landstingsvalet. s. 545—60. **No 12** (dec.). *Nilsson, A.*, Det socialdemokratiska programmet. 2. Från 1914 till 1920. s. 598—609. — *Wallis, K.*, Valutgången i Göteborg. s. 629—31. — Elektorsvalen. s. 631—35. — Kommunalvalen i England. s. 635—36.

Tilskueren. Khvn. 1934. Nov. *Ferlov, K.*, Frankrigs indrepolitiske Puls. s. 345—60.

Ökonomi og Politik. Khvn. 1934. No 3 (Juli Kvartal). Fransk Indrepolitik. s. 224—34. — Tyskland efter 30. Juni 1934. s. 235—40.

Samtiden. Oslo. 1934. H. 8. *Söderhjelm, H.*, Finlands politiska utveckling. Spridda fakta och synpunkter. s. 533—40. **H. 9.** *Lange, H. M.*, Demokrati og diktatur. s. 575—87.

Historisk tidsskrift. Oslo. 1934. Bd 30. H. 2. *Taranger, A.*, Om kongevalg i Norge i sagatiden. s. 110—66.

The Fortnightly. Lond. 1934. No 815 (Nov.). *Swing, R. G.*, A referendum on the new deal. s. 513—23. — *Lord Elton*, Labour decides to wait. s. 524

—34.— *Carter, W. H.*, The mind and mood of France. s. 572—81. **816** (Dec.). The future of India. 1. *Earl Winterton*, The joint committee's report. s. 641—53. 2. *Bolton, J. R. G.*, The Indian view. s. 654—62. — *Brogan, D. W.*, The doom of the Republicans [in U. S. A.]. s. 683—92.

The American Mercury. New York. 1934. Nov. *Foder, M. W.*, Premier Goemboes of Hungary. s. 352—62.

The nineteenth century. Lond. 1934. No 693 (Nov.). Parties in conference. 1. *Molson, H.*, Conservatives at Bristol. s. 469—77. 2. *Rowse, A. L.*, Labour at Southport. s. 478—85. — *Peers, E. A.*, Crisis in Spain. s. 505—12. **694** (Dec.). *Siegfried, A.*, A foreigner looks at the Empire. s. 595—603. — *Carr, Ph.*, The crisis in France. s. 604—14. — *Crowther, G.*, Roosevelt at mid-term. s. 615—26. — *Newbold, W.*, Towards the third labour government? s. 651—61.

The contemporary review, Lond. 1934. No 827 (Nov.). *Muir, N.*, Bulgaria under the new government. s. 528—36. — *Harley, J. H.*, The new Labour policy. s. 537—44. **No 828** (Dec.). *Ratcliffe, S. K.*, President Roosevelt's second triumph. s. 641—49.

The American historical review. New York. Vol. 40. No 1 (Oct. 1934). John C. Calhoun and the presidential campaign of 1824. Some unpublished Calhoun letters. [Contrib. by *T. E. Hay*.] s. 82—96.

The American political science review. Balt. 1934. No 3 (June). *Sherman, Ch. L.*, A latter-day tyranni in the light of Aristotelian prognosis. s. 424—35. — *Gaus, J. M.*, & *White, L. D.*, Public administration in the United States in 1933. s. 443—56. — *Sharp, W. R.*, The French public service and the economic crisis. s. 456—67. — *Marx, F. M.*, German bureaucracy in transition. s. 467—80. — *Porter, K. H.*, Surveys of state administrative organization. Iowa and Wyoming. s. 481—88. — *Zurcher, A. J.*, Constitutional revision in Poland. s. 489—95. **No 4** (August). *Fleming, D. F.*, The rôle of the Senate in treaty-making. A survey of four decades. s. 583—98. — *Shumate, R. V.*, The political philosophy of Henry Adams. s. 599—610. — *Haines, Ch. G.*, State constitutional law in 1933/34. s. 611—27. — *Zurcher, A. J.*, Austria's corporative constitution. s. 664—70. — *Grant, J. A. C.*, Judicial review of legislation under the Austrian constitution of 1920. s. 670—76. **No 5** (Oct.). *Wiltse, Ch. M.*, Jeffersonian democracy. A dual tradition. s. 838—51. — *Herring, E. P.*, Second session of the seventy-third Congress, Jan. 4 to June 18, 1934. s. 852—66. — *Rankin, R. S.*, Is there a time limit for impeachment? s. 866—72. — *Cole, K. C.*, The rôle of the Senate in the confirmation of judicial nominations. s. 875—94. — *MacKay, R. A.*, Newfoundland reverts to the status of a colony. s. 895—900.

The quarterly review. Lond. 1934. No 522 (Oct.). *Headlam, C.*, The problem of the House of Lords. s. 185—202. — *Marriott, J. A. R.*, Dictatorship and democracy. s. 222—39. [Rec. av äldre och nyare arbeten.]

Review of reviews. New York. 1934. Nov. *Clapper, R.*, Government by »crack-down». s. 40—43.

The round table. Lond. 1934. No 97 (Dec.). Ireland and the Commonwealth. s. 21—43. — Indian politics before the reforms. s. 126—39. — Great Britain.

Politics and economics. s. 140—54. — Irish Free State. The split in the opposition. s. 155—66. — Finance and politics in Australia. s. 169—83. — Southern Africa. Old scores presented. s. 184—98.

L'Année politique française et étrangère. Paris. 1934. Fasc. 3 (oct.). *Mirkine-Guetzévitch, B.*, Le néo-absolutisme corporatif (Autriche et Portugal). s. 251—72. — *Cayret, E.*, La dictature. Essai d'une théorie juridique de la dictature. s. 273—314. — *Léger, B. M. E.*, Le tempérament politique de quelques provinces françaises: Guyenne, Languedoc, Alsac. s. 315—36.

Annuaire de l'Institut international de droit public. 1934. Paris. Innehåller översikter över den konstitutionella lagstiftningen under 1933 i de flesta länder i världen.

Annuaire statistique (de la France). Vol. 49 (1933). Paris 1934. Élections législatives de 1932. Inscrits et votants. Répartition des députés élus. s. 286.

Bulletin de la Société de législation comparée. Paris. 1934. No 3 (juillet-sept.). *Andréades, S.*, L'évolution du contentieux administratif en Suisse. s. 316—38.

L'esprit international. Paris. 1934. No 32 (oct.). *Buller, N. M.*, Les attaques contre le libéralisme. s. 491—508.

Mercure de France. Paris. 1934. No 873 (1:er nov.). *Redslob, R.*, M. Hitler et la psychologie allemande. s. 449—64.

Le mois. Paris. 1934. 45 (1/9—1/10). La position du 3:e Reich sur les problèmes intérieurs et sur les questions internationales. s. 27—32. — Le malaise politique et social dans la république espagnole. s. 37—40. — Le travail parlementaire [rec. av Joseph-Barthélemys arbete med samma titel]. s. 48—56. **46 (1/10—1/11)**. Les dures épreuves de la république espagnole. s. 34—41. — Le trouble politique français. Des élections cantonales au congrès de Nantes. s. 42—49. — La double crise roumaine: intérieure et extérieure. s. 50—53.

Le monde slave. Paris. 1934. No 8 (août). *Godefroy, S.*, Le rôle de la Reichswehr dans la politique allemande. s. 161—95.

Revue bleu, politique et littéraire. Paris. 1934. No 20 (20 oct.). *Nogaro, B.*, La crise du parlementarisme et la réforme de l'état. s. 761—63. — *Maupas, J.*, La question de la Sarre. s. 771—74. **No 21 (3 nov.)**. *Simon, Ph.*, Le congrès radical de Nantes. s. 823—26. **No 22 (17 nov.)**. *Lavergne, B.*, La réforme du gouvernement démocratique. Le double suffrage universel. s. 843—48. **No 23 (1:er déc.)**. *Simon, Ph.*, Le parti radical enquête d'une mystique. s. 897—900.

Revue des deux mondes. Paris. 1934. 1:er, déc. *Romanones*, La révolution en Espagne. s. 590—602.

Revue de droit international et de législation comparée. Brux. 1934. No 3. *Muüls, F.*, Le traité international et la constitution belge. s. 451—91.

Revue d'histoire moderne. Paris. 1934. No 13 (mai—juillet). *Schnir, R.*, Un épisode du rallement. Contribution à l'étude des rapports de l'église et

de l'état sous la 3:e république. s. 193—226. Forts. i no 14 (août—oct). s. 317—39.

Revue de Paris. 1934. No 19 (1:er oct.). *Comte de Fels*, Du 6 février au 9 juillet. s. 521—44. No 20 (15 oct.). *** La situation politique. La constitution et les partis. s. 721—29. 21 (1:er nov.). *d'Ormesson, W.*, La quatrième Reich. s. 50—73. No 22 (15 nov.). *Roussy de Sales, R. de*, Roosevelt et son opposition. s. 353—72. — *Leuwen, F.*, Le congrès de Nantes. s. 427—34.

Revue politique et parlementaire. Paris. 1934. No 479 (10 oct.). *Dietz, J.*, Jules Ferry et les traditions républicaines. 5. L'école gratuite, obligatoire et laïque. s. 122—41. No 480 (10 nov.). *Barthélemy, J.*, La constitution Doumergue. s. 225—48. — *Marvaud, A.*, La tentative révolutionnaire d'octobre en Espagne. s. 301—11. — *Garsou, J.*, La situation politique en Belgique. s. 349—59.

Revue des sciences politiques. Paris. 1934. Juillet—sept. *Tricaud, M.*, & *Perrin, B.*, Le chancelier Dollfuß et la constitution autrichienne de 1934. s. 353—73.

Revue internationale de sociologie. Paris. 1934. No 9/10 (Sept.—oct.). *Richard, G.*, La France ira-t-elle à un troisième empire? [Rec. av ett arbete med samma titel av E. Lasbax.] s. 461—73.

Archiv des öffentlichen Rechts. Tüb. N. F. Bd 26. H. 1. (Okt.). *Haarkens, R.*, Der Begriff des Standes. s. 41—89. — *Anderssen, W.*, Die portugiesische Diktatur. s. 101—21.

Deutsche Rundschau. Lpz. 1934. Nov. *Heyer, F.*, Parlamentarismus und Führertum in England. s. 71—75.

Zeitschrift für Politik. Berl. 1934. H. 9 (Sept.). *Claar, M.*, Benito Mussolini (Führerpersönlichkeiten der Weltpolitik. 4). s. 487—501. — *Dix, A.*, Politik als Staatslehre, Staatskunst und Staatswille. s. 529—39. — *Lufft, H.*, Staatsrechtliche Probleme im Rooseveltschen U S A.-Reichsaufbau. s. 540—59. H. 10 (Okt.). *Hartmann, H.*, Der gegenwärtige Stand der politischen Philosophie. s. 616—24.

Zeitschrift für schweizerisches Recht. Basel. N. F. Bd 53. (1934). H. 3. *Fleiner, F.*, Die Prüfung der Verfassungsmässigkeit der Bundesgesetze durch den Richter. s. 1 a—35 a. — *Rappard, W. E.*, Le contrôle de la constitutionnalité des lois fédérales par le juge aux États-Unis et en Suisse. s. 36 a—146 a.

Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft. Tüb. Bd 95. H. 1 (Nov. 1934). *Huber, E. R.*, Die deutsche Staatswissenschaft. s. 1—65.

LITTE R A T U R G R A N S K N I N G A R

SIGFRID ANDGREN: *Konung och Ständer 1809—12. En studie i makt-delningslärens tillämpning*. Akad. avhandl. Lund 1933. XV + 356 sid.

Den 13 dec. 1933 ventilerades i Lund en av fil. lic. Sigfrid Andgren författad avhandling: *Konung och Ständer 1809—12. En studie i makt-delningslärens tillämpning*. Undertecknad, som därvid fungerade som fakultetsopponent, fullgör härmed dennes traditionella värv att för Statsvetenskaplig Tidskrifts läsekrets anmäla arbetet, ett intresseväckande och betydelsefullt tillskott till vår statsvetenskapliga litteratur.

Avhandlingen har utpräglade förtjänster och utpräglade fel. Det torde få anses ligga i sakens natur, att en opponent ex officio huvudsakligen uppehåller sig vid de senare. En recension av här förevarande slag avser ju mindre att vara ett sammanfattande referat än en kritisk granskning och värdering samt vid behov och i mån av föreliggande möjligheter en komplettering och korrigerings av vederbörande opus. Däri ligger den samtida och än mer framtida betydelse, en framställning av detta slag må kunna anses äga.

Det som först slår en läsare av föreliggande avhandling är dess påtagliga löslighet i kompositionen. Den är emellertid i viss mån medveten. Förf. säger i förordet (s. IV) att han ej efterståvar »en fullständig och likformig framställning av förhållandet» mellan de båda statsmakterna. Han vill mera summariskt behandla »de omständigheter och förhållanden», beträffande vilka hans uppfattning sammanfaller med den gängse, men däremot ganska utförligt skildra »de avsnitt, där han trots sig ha nya synpunkter att framföra eller velat sätta gamla synpunkter i ny belysning». Resultatet blir en påtaglig ojämnhet.

Avhandlingen sönderfaller i två huvudavdelningar: en som rör tiden 1809—10, en annan 1811—12; sammanhanget dem emellan är icke särdeles stort. Om den senare är mindre att säga. Den förra består av ett kapitel om partigrupperingen och ett andra kapitel, som skall bygga på det första. Tämmligen fristående är, förklarligt och försvarligt nog, kap. III.

De två första kapitlen och särskilt det andra skola här nedan bli föremål för en ganska ingående granskning. Dessförinnan torde det emellertid vara lämpligt att i största korthet upptaga den for-

mella, om man så vill den framställningstekniska sidan av arbetet till behandling. Även med risk att synas småaktig nödgas anmeldaren som sin mening uttala, att denna icke helt fyller berättigade krav. När det exempelvis gäller att citera ur det rikhaltiga material, förf. använt, ådagalägger han ej tillräcklig noggrannhet.¹ Ätminstone då det gäller en avhandling författare torde kravet emellertid på absolut korrekt citering icke böra uppgivas. Ett till synes obetydligt slarv med citeringen kan nämligen, som erfarenheten ofta visat, komma att till sina följder bli allt annat än oskyldigt. Så har exempelvis förf:s vana att avbryta citaten utan att typografiskt markera detta, medfört åtskilliga sakfel av ganska besvärande art.

Några sådana förekomma redan i den inledande exposén.² Förf. refererar här med uppenbart ogillande och någon överdrift den äldre, mer »nationellt» betonade uppfattningen av R.F:s innehåll. Han citerar därvid P. Fahlbeck. Denne har visserligen definitivt ställt sig på den av förf. kritiserade ståndpunkten och flerstädes uttryckt sig mycket skarpt, men det här anförda citatet är icke formellt korrekt återgivet — och kommer just därför icke att riktigt återge Fahlbecks mening; det har avsiktligt eller oavsiktligt skärpts för att stödja förf:s framställning.³ Därefter citerar förf. tidigare uttalanden av Sam Clason utan att observera, att denne, i vart fall av de här ifrågakommande texterna att döma, accepterat senare forskningsresultat rörande 1809 års händelser; tydligen har Clason modifierat sina uttryck därefter. Anledningen härtill är helt enkelt, att förf. använder 1910 års version (Sveriges historia intill tjugonde seklet) men citerar 1923 års (Sveriges historia till våra dagar).⁴

Språket i avhandlingen företer en egendomlig blandning av kurialstil, avhandlingssvenska och ett tämligen enkelt vardagsspråk. Däröfver är ej så mycket att säga, helst som detta ger en viss spänning åt framställningen. I talrikt förekommande sammanfattande resuméer och slutpåståenden har förf. för övrigt ofta tydligt och preg-

¹ Stundom normaliserar förf. stavningen, stundom icke. Men då man granskar ett tillsynes icke normaliserat citat, finner man, att den originala stavningen och interpunktionen ingalunda genomgående överflyttats till hans text. Exempler härpå överflöda. Ett och annat ord råkar även ibland bli ändrat eller borttappat.

² Sid. 1 f.

³ Vad Fahlbeck (Regeringsformen i historisk belysning, sid. II), vill framhäva, är icke motsättningen mellan utländsk doktrin och svensk historisk erfarenhet utan motsättningen mellan statsrättslig interpretation av R.F. å ena sidan, en utvecklingshistorisk forskning och framställning å den andra.

⁴ Sid. 2. — Clason kallar Hans Järta »regeringsformens fader» (Sv. Hist. intill 20 seklet avd. 9 sid. 156) 1910. Detta uttryck är 1923 (Sv. Hist. till våra dagar XI sid. 203) utbytt emot: Hans Järta, »som haft så mycket med regeringsformens tillkomst att skaffa». På sid. 313 i förstnämnda version kallas Järta »regeringsformens egen författare»; detta är 1923 (sid. 410) utbytt mot: »regeringsformsauktoriteten framför andra». När förf. sid. 8 säger: »den roll av regeringsformens skapare, som den traditionella uppfattningen velat tilldela honom [Hans Järta], måste i betydlig grad reduceras», förbiser han således att detta verkligen skett.

nant uttryckt sin mening och fixerat sina resultat. Den klarhet, läsaren sålunda vinner, uppväger och ursäktar i viss mån, men knappast fullständigt, den oklarhet, som eljest tack vare förf:s stil i allmänhet och ordval i synnerhet präglar stora delar av avhandlingen. Därmed bereder han en läsare, som verkligen vill tränga in i hans mening, åtskilligt huvudbry. Som exempel må anföras förordets första sida, där förf. vill klargöra sin uppfattning om den svenska författningsutvecklingens förlopp. Detta sker emellertid på ett sätt som gör att man endast med yttersta möda — eller som i anmälares fall, först efter muntlig förklaring — kan förstå hans mening. Även avslutningen (sid. 300) innehåller ett uttalande, som endast med mycket god vilja kan på ett rimligt sätt tolkas.

Vid en granskning ur innehållets synpunkt äro kapitlen I och II ur olika synpunkter mest anmärkningsvärda. Det första handlar om *Den politiska partigrupperingen 1809* men därjämte om åtskilligt annat; den stundom frappanta ööverensstämmelsen mellan det förevarande ämnet och själva texten — eller för att se saken ur en annan synpunkt, förf:s benägenhet att glida bort från huvudämnet — är här redan styckevis ganska påfallande. Denna hans vana skall närmare belysas vid granskningen av kap. II.

Förf. bygger i kap. I i mycket hög grad på Brusewitz arbete *Studier över 1809 års författningskris*, dels genom referat och citat, dels genom en kritik av det tvåpartischema, som skall hava Brusewitz till upphovsman. Förf. uppställer som ersättning för detta ett nytt partischema eller rättare flera nya. Det som gäller för maj 1809 (sid. 12—19) skall här icke refereras; det har ringa betydelse för fortsättningen. Som ett mellanstadium i framställningen kommer därefter en ganska lång och invecklad uppräknings och fördelning av de viktigare handlande personerna i regeringskretsarna och på riksdagen (sid. 23—28); dock icke alla som senare nämnas. Så följer det slutliga schemat (sid. 48). Av satsen »Liberalerna tillsammans med de övriga 'konstitutionella' utgöra . . . ett mellanpartiblock», sammanställd med förf:s utredning å sid. 38, samt med vad han å sid. 48 yttrar om »ytterlighetspartierna», framgår som slutresultat nedanstående schema:

1. Rojalisterna eller gustavianerna, De la Gardies och Ruuths parti (sid. 23, 36 m. fl.) jämte drottningen och Armfelt (sid. 39).
2. De (allmänt) konstitutionella (sid. 38) och
3. Liberalerna (sid. 38), (vilka två grupper väl dock i det hela få anses sammanfalla).
4. Den ärliga oppositionen eller de radikala (vilken grupp sedan i sin tur indelas i underavdelningar).

Förf. slutar med att blygsamt påpeka, att det nya i hans framställning ej egentligen är att han upptäckt den sistnämnda gruppens existens, men väl att han framhållit dess betydelse. Minst sagt tveksamt är det dock, om denna grupp varit ens någorlunda lika fast avgränsad och »organiserad» som de två övriga. Av intresse är

emellertid hans framhållande av en tidvis bedriven samverkan mellan ytterlighetspartierna.

Redan den omständigheten, att förf:s huvudresultat av läsaren måste s. a. s. sammanföras från olika håll, torde utvisa, att kapitlet ej utmärkes av mönstergill klarhet. Härtill bidrager det förhållande, att förf. laborerar med ett mycket vagt eller rättare växlande partibegrepp. Medges må, att ett sådant är synnerligen svårt att fixera. Med parti menar förf. ungefär meningsriktning eller persongrupp i största allmänhet. Man finner sålunda att med parti menas (sid. 12) parti inom regeringen eller (sid. 15—18) några ledande män på Riddarhuset jämte ståndets stora massa, eller (sid. 29) små cirklar utan formell organisation.

För att i detta sammanhang utsträcka granskningen vidare, finner man att förf. i kap. II laborerar med ett alldeles särskilt obestämt partibegrepp; om han ser en eller annan av sina »gamla bekanta» strida för en mening, yttrar han gärna, att de konstitutionella resp. de liberala, gustavianerna eller rojalisterna gjorde eller menade så eller så. Detta är nu icke utsagt som ett klander i och för sig; man är snart sagt nödgad att förfara så. Men förf. borde dock någon gång, gärna diskussionsvis, ha klargjort vad han egentligen menar med ett parti. Ett försök till en definition eller deskription hade varit högst önskvärt.¹ Och detta så mycket mer som han i fortsättningen inför ännu åtminstone ett nytt partibegrepp. I kap. IV, som handlar om Karl Johan och partierna, finner man, att parti här betyder meningsriktning eller koteri inom statsrådet eller hovet eller överhuvudtaget inom den trängsta ledande kretsen. Delvis som följd av denna oklarhet har betydelsen eller om man så må säga räckvidden av denna undersökning av partierna vid olika tidpunkter icke blivit så stor som förf. torde avsett; icke bidragit mycket till att klarlägga händelseförloppet under riksdagen och dess betydelse för den konstitutionella utvecklingen — vartill den ju skolat tjäna. Framställningen saknar pregnans, vare sig partierna eller den konstitutionella utvecklingen göres till subjekt, vare sig alltså förf. vill skildra partiernas utveckling, samspel resp. strid, eller hur partiernas ställningstagande påverkade utvecklingen. Det läsaren får klart för sig, är att de konstitutionella gleda åt »höger» och hörjade upptrada till försvar för kungamakten under det att oppositionen, bestående till sist av två ytterlighetsriktningar, stod på ständernas rätt, till dess att slutresultatet par la force des choses blev en något förvirrad kompromiss. Framställningen är naturligtvis mer detaljrik än någon föregående, men alls icke så detaljrik och, för att än en gång säga det, alls icke så klar, som förf. bort och tvivelsutan även kunnat göra den, om han laborerat med ett någorlunda bestämt partibegrepp och framför allt, om framställningen disponerats strängt kronologiskt.

Det återstår beträffande första kapitlet att göra några erinringar angående den kritik, förf. riktat mot sin föregångare Brusewitz.

¹ En ansats är gjord på sid. 29.

Förf. polemiserar (sid. 39) i kraftiga ordalag emot uppfattningen av oppositionen som en nästan homogen massa, en från 1809 års män ärvd uppfattning, »som man okritiskt anammat, när man i övrigt gått till storms mot nästan alla punkter i den traditionsbundna föreställningen om händelserna 1809». I fortsättningen lägger man särskilt märke till författarens av oskicklighet eller oförstånd gjorda sammanställning av lösryckta citat från Brusewitz skrifter; uttalandena ha av Brusewitz fällts om gustavianerna, men de fogas nu av förf. som ett slags personomdömen till namnen på några av den »ärliga» (= radikala) oppositionens män för att ställa i relief skillnaden mellan den rojalistiska och radikala oppositionen. Förf:s halvt urskuldande not sid. 40 är så dunkelt avfattad, att läsaren knappast på annat sätt än genom jämförande studier av föreliggande avhandling och Brusewitz citerade skrifter kan undgå att missförstå förf:s intentioner.

Förf:s kritik av Brusewitz bygger överhuvudtaget på, att han icke för sig klargjort, vilken räckvidd som tillkommer dennes »tvåpartisystem». De två partierna enligt Brusewitz äro partier som strida om författningen. Brusewitz har ej, som Andgren, vare sig behövt eller ens velat skriva en hela riksdagens partihistoria. Hans uppgift har utslutande varit att klargöra grupperingen just beträffande författningsfrågan, hur vissa persongrupper, vissa »partier», kämpade härom. Underrubriken på Brusewitz huvudarbete beträffande föreliggande fråga: *Studier över 1809 års författningskris* lyder: *Den idépolitiska motsättningen* — nämligen sådan som man, efter vad av texten (sid. 18) framgår, kan utläsa denna motsättning ur de kända författningsförslagen. Brusewitz har f. ö. förklarat, att han vill klarlägga »de politiska ideriktningar, som 1809 kämpade om herraväldet» (sid. 17), vilket förtydligas av den ställda frågan: »vilken ställning intogo de under riksdagen kämpande partierna till den nya författningen?».

Vill man vara noggrann (och varför icke?) bör man f. ö. observera, att Brusewitz icke talar om »oppositionen» utan om den gustavianska reaktionen¹ versus det konstitutionella partiet.² Brusewitz utredning har alltså, som av hans skrift otvetydigt framgår, endast syftat till att klarlägga de två i författningsfrågan kämpande partiernas uppfattningar på basis av deras öppet uttalade meningar resp. efterlämnade projekt. Förf. till föreliggande avhandling däremot har velat överhuvudtaget utreda partiförhållandena före, under och efter 1809—10 års riksdag; exempelvis partiställningen beträffande frågan »konstitution först — kung sedan», beträffande tronföljdsfrågan 1809—10, beträffande frågan om riksdagsordningen o. s. v. Men han polemiserar emot Brusewitz som om denne skulle ställt sig samma uppgifter före. Att han därför

¹ A. a. sid. 87 ff.

² Ibid. sid. 77 ff.

— från en felaktig utgångspunkt — uppdagar såväl underlåtenhets-
som verksynder¹ hos sin föregångare är icke ägnat att förvåna.

För att få ett riktigt grepp om förf:s framställningsmetod torde det vara nödvändigt att beträffande de viktigare kapitlen företaga en granskning av texten jämförd med innehållsförteckningen. Så skall här ske med kap. II, vars rubrik är *Konungamakt och riksdag 1809—10*.

Enligt innehållsförteckningen börjar kapitlet med en avdelning utan överrubrik, omfattande sid. 49—59. Härei skildras valet till K.U. och partiernas ställningstagande därvid (sid. 49—51) och lämnas en kortfattad redogörelse för mottagandet av K.U:s förslag till regeringsform (sid. 51 f.). Å sid. 53 konstaterar förf., att konstitutionens principer godtagits av alla partier. Vad dessa principer innebära anser han emellertid icke nödigt att själv precisera; han hänvisar här till Rexius' uppsats »Några ord om andan i 1809 års grundlagsstiftning», men tillfogar dock några klarläggande reflexioner. Dessa övergå i en underavdelning (sid. 53—58), som behandlar *Parlamentariska tendenser vid dess (R.F:s) konfrontation med verkligheten*. Innehållet är en analys av Carl XIII:s hållning och egenskaper och av statsrådets sammansättning; i det hela utmärkt träffande och med pregnanta personkaraktéristiker.

Å sid. 58—59 uppställer förf. kapitlets huvudtes. Hans avsikt är att utröna det faktiska maktförhållandet mellan konung och riksdag, så som det kommer till synes på det finansiella området. En granskning av huru detta utförts i kapitlets till omfånget största och till innehållet viktigaste del belyser vad som måste betraktas som avhandlingens huvudfel: dess löslighet, dess bristande stringens. Avdelningen, som i innehållsförteckningen här den ganska egenomligt formulerade rubriken: »*Den exekutiva maktens rörelsefrihet och garantier mot konungens förslösande av statsmedlen*» omfattar sid. 59—97. Därav skola sid. 59—70 innehålla: *Regeringsformens lösning av problemet*. Det är alltså vad förf. vill skildra — eller om man betänker att en innehållsförteckning alltid skrivs efter avhandlingens text, vad förf. anser sig ha skildrat. En granskning sida för sida ger ett ganska förbluffande resultat. Första underavdelningen handlar till en början om liberalernas uppfattningar och projekt, bl. a. om Poppius bekanta promemoria, och utmynnar i en vidlyftig exkurs rörande tidigare svensk spekulation; därefter antydes å sid. 63 helt kort Håkansoniska förslaget lösning av problemet, varpå följer en framställning av B. v. Platens i maj 1809 brevledes uttryckta uppfattning om K.U:s ståndpunkt i frågan. Å sid. 64—65 övergår förf. helt tvärt till en kritik av H. L. Rydins uppfattning av hithörande spörsmål; en kritik som bygger på A. G. Silfverstolpes och andra samtida liberalers uppfattning och yttermera stödes genom referat ur De Lolmes: »Consti-

¹ Exempelvis beträffande: striden om frågan »konstitution först» etc. (sid. 11 ff.); »partimönstringen» 18/7 1809 (sid. 28, 31); per capita-voteringen (sid. 32 ff.).

tution de l'Angleterre» (Härom mera nedan). Slutsatsen (sid. 66) är, att liberalerna ansågo, att ständerna fått rätt att bestämma statsmedlens användning, men att de blott fäst sig vid frågans konstitutionella sida ur teoretisk synpunkt, d. v. s. betraktade förenämnda rättighet som en garanti emot kungligt godtycke, men däremot icke genomtänkt problemets praktiska konsekvenser.

Förf. refererar i det följande dessa liberalers tankegång på följande sätt: riksdagen fastställer en normalstat, där de stora huvudlinjerna för exekutivmaktens kommande verksamhet dragas upp. Verkligheten kom emellertid, säger förf., att visa sig annorlunda än liberalerna tänkt sig, och detta av två skäl: på grund av 1) regeringens inaktivitet och 2) radikalernas verksamhet. Hur blev det då? Därom lämna de följande sidorna besked blott såtillvida, att de referera Santesons förslag till skärpt lydelse av R.F. § 62 (av juni 1809) och K.U:s »glidning» till mildare lydelse av R.O. § 30. Men denna redogörelse utgör icke en löpande framställning; dess olika moment fogas till varandra såsom en samling argument emot »uttolkarna» (sid. 69), varmed menas Rydin och hans efterföljare. Enligt samma metod fortsätter förf., då han (sid. 70) påpekar, att någon egentlig statsverksproposition ej framlades. Även detta påpekande av regeringens brist på initiativ framföres ej som ett självständigt led i en historisk framställning, utan som ett led i kritiken. Nu må naturligtvis medgivas, att man kan föra fram en historisk undersökning diskussionsledes; i form av polemik och kritik. Men å andra sidan må däremot framhållas, att detta framställningssätt är föga lämpat, då det som här gäller — skall gälla — en redogörelse för Regeringsformens faktiska »lösning av problemet». Av den i utsikt ställda exposén möter man på de här granskade sidorna ingenting; den i och för sig tämligen egendomliga redogörelsen för ändringsförslag och den antydning om en slutlig lydelse, som möter på sid. 67—69, avser icke R.F., utan R.O. § 30.

Fortsättningen är desso lik. Å sid. 70—73 skall förf. tala om — eller har han, enligt innehållsförteckningen, talat om — K. Maj:ts tillämpning av R.F:s föreskrifter. Man bör hålla i minnet, att dessa föreskrifter varken blivit refererade eller analyserade. Sidorna 70—72 innehålla en analys av det aktstycke, som skall föreställa statsverkspropositionen, och några andra, som utgöra ett slags komplement till detta; förf. uttalar som sin åsikt, att dessa tillsammans kunna betraktas som en statsverksproposition. Med detta uttalande och egentligen endast därmed, alltså närmast genom en antydning, anser han sig ha redogjort för hur K. Maj:t tillämpade R.F:s föreskrifter i §§ 58 och 59 — vilka förut icke på minsta vis varit indragna i redogörelsen eller diskussionen. I detta sammanhang må man väl såsom anmärkningsvärt påpeka, att ingen som helst redogörelse för och analys av R.F:s statsregleringsbestämmelser förekommer; ja man möter ej ens ansatser till något sådant.

Som ytterligare ett typiskt exempel på förf:s sätt att relatera må nämnas, att ett så viktigt och ödesdigert faktum som rege-

ringens uraktlåtenhet att taga initiativ i statsregleringsfrågor icke förelägges läsaren direkt som ett faktum, värt att framhålla, utan helt i förbigående. Efter att (sid. 73) ha meddelat ett visserligen ganska träffande citat ur ett av Håkansons brev (till J. C. Toll) som har avseende å denna sak, yttrar nämligen förf. helt kort: »Denna regeringens uraktlåtenhet att gripa initiativet kan bero på vitt skilda orsaker». Därmed är saken avfärdad, och förf. övergår omedelbart till att diskutera orsakerna till denna uraktlåtenhet. Förf. uppställer fyra olika hypoteser. Uraktlåtenheten kan ha berott på: 1) regeringens önskan att ställa sig i efterhand, eller på 2) dess motvilja mot att släppa S. U. löst på hela statsregleringens område, eller på 3) olust att taga ansvaret i en bankruttmässig situation eller slutligen därpå, 4) att regeringen avsett »statsverkspropositionen» blott såsom en preliminär framställning, som sedermera skulle kunna kompletteras. Oförnekligt är, att förf. framställer dessa alternativ så som skulle han sedan undersöka vilket eller vilka som är det verkliga och avgörande, alltså såsom ett slags frågor, som skola besvaras. Men något svar gives ej, ja man möter ej ens ett avböjande av att besvara frågorna eller ett försök av förf. att förklara vilken den verkliga orsaken varit.

Förf. övergår i stället till en helt ny avdelning, vari han behandlar *Svårigheter vid statsutskottets försök att uppgöra budgeten*. De faktiska besvärligheterna liksom ock de parlamentariskt-tekniska bli här föremål för en någorlunda allsidig utredning, som emellertid mer och mer lämnar den konstitutionella sidan av problemet för att i stället behandla frågan ur jämförande finanshistorisk synpunkt (sid. 74—82). Därefter följer (sid. 82—87) ett parti, som handlar om *De konstitutionellas ansträngningar att modifiera R.F:s bestämmelser genom R.O.* Förf. börjar med en inledning, i vilken han bl. a. säger sig ha »flyktigt» följt utvecklingen av de konstitutionella bestämmelserna i början av riksdagen ifråga om statsregleringsinitiativet. Häremot må dock framhållas, att förf:s framställning, i den mån den flyktigt berört konstitutionella bestämmelser, icke gällt statsreglerings-initiativet, utan makten över statsregleringen överhuvudtaget.

Efter denna inledning följer så en ur åtskilliga synpunkter intresseväckande, alltjämt diskussionsvis framförd relation, avslutad å sid. 87 genom en sammanfattning av oppositionens resp. de konstitutionellas synpunkter på de behandlade frågorna. Vad den senare beträffar är den utförd genom en mosaik av (odaterade) citat av uttalanden, omväxlande av A. G. Mörner och Hans Järta. Vad man ur metodologisk synpunkt må säga härom har förf. i viss mån föregripit genom sitt erkännande av att denna föregivna uppfattning kanske icke är fullt överensstämmande »med deras (d. v. s. de konstitutionellas) uppfattning vid denna tid» (sid. 87). Man bör onekligen ha skäl att fråga, vad denna sammanfattning då kan hava för värde just i detta sammanhang, d. v. s. då det gäller en tid med hastiga åsiktsförskjutningar och positionsförändringar hos de ledande på denna sida.

Därmed är emellertid denna avdelning slut. Något svar på frågan vad de konstitutionellas ansträngningar medfört för resultat föreligger ej annat än genom avtryck av R.O:s i oktober föreslagna (och sedermera fastställda) lydelse¹ (sid. 86). Men intet som helst försök göres att sätta denna in i sitt sammanhang, d. v. s. närmast att jämföra den med R.F:s bestämmelser om finansmakten.

I följande avdelning om *Royalisternas ställningstagande till frågan* (d. v. s. om att modifiera R.F:s statsregleringsbestämmelser) inom riksdagen och lösningen i deras grundlagsprojekt föreligger åter ett typiskt exempel på förf:s sätt att relatera. Det förhållande, att R.F:s och R.O:s bestämmelser angående statsregleringsrätten voro motstridande (eller för att nyttja förf:s ord: »motsättningen inom R.F. ...») införes ej i texten som ett betydelsefullt faktum, utan mera i förbigående — det var rojalisternas bästa angreppspunkt.

Avdelningen (sid. 90—97) *Liberalernas lösning i K.U:s representationsförslag* börjar med ett konstaterande, att de liberala, här representerade av A. G. Mörner, tidigt fått ögonen öppna för de faror, som hotade kungamakten genom ständernas alltför stora inflytande över statsregleringen. Det bevis härför, som anföres, är emellertid ett uttalande, tillkommet mer än ett år efter riksdagens avslutning.² För övrigt utgör detta parti fr. o. m. sid. 91 en relation av representationsförslaget och icke minst dess utländska förebilder. Blott i förbigående kommer förf. (sid. 96) in på frågor om statsregleringen.

Sammanfattningsvis må alltså utsägas, att en granskning av det essentiella partiet i kap. II, d. v. s. sid. 59—97, ger vid handen, att det som främst skolat behandlas icke kommit att behandlas; det som bort klargöras har icke annat än någon gång och då ganska flyktigt ventilerats.

I fortsättningen av kapitlet (sid. 97—117) håller sig förf. mera till ämnet. Framställningarna av budgetens utgiftssida, inkomstsida samt av specialfonderna äro vida mer sammanhängande och adekvata än de föregående. Den allmänna sammanfattningen av kapitlet är både relativt och absolut taget förträfflig. Här drar förf., så vitt anmälaren kunnat finna, riktiga slutsatser både av vad han i avhandlingen framlagt och av vad man — av sammanhanget att döma — kan förstå att han väl känt, men icke kommit att framlägga.

Det är möjligen betecknande, att förf. själv framställer denna sammanfattning såsom grundad på »de sammanställningar, som här blivit gjorda».³ Däri ligger måhända ett erkännande av att förf. ej avsett en historisk relation, en löpande framställning, utan blott en serie sammanställda undersökningar, exempel, citat. Därmed må emellertid vara hur som helst. Faktum är emellertid att den

¹ Jfr nedan not 3 sid. 451.

² Ett även anført uttalande av samme man från 1828—30 års riksdag anser förf. själv tydligen mindre beviskraftigt.

³ Sid. 116. Kursiv. av anmälaren.

mycket viktiga huvudavdelningen av detta kapitel — det ena av avhandlingens bärande kapitel — som skolat handla om statsregleringsbestämmelserna och deras tillämpning, i själva verket blivit en mången gång kuriös blandning av »riksdagshistoria» och statsrättsligt betonade diskussioner och reflexioner. Sammanställningen av de båda elementen är här i det hela lika oredig och misslyckad, som sammanställningen av »1812 års regeringsform» med 1812 års riksdagshistoria är lyckad och lärorik.

Den här förebragta kritiken riktar sig som synes dels emot förf:s metod och framställningssätt, dels ock i allmänhet däremot, att han ej — som han utan tvivel med stöd av sitt rikhaltiga material och sin på olika sätt dokumenterade förtrogenhet med tiden och dess problem förmått göra — framlagt en klar och stringent, helst kronologiskt disponerad, och, det må tilläggas, ganska välbehövlig framställning av 1809 års riksdag ur de synpunkter som här äro relevanta. Det är anmälarens bestämda uppfattning, att avhandlingen i sin helhet skulle ha vunnit ofantligt härpå. Nu har emellertid, av åtskilligt att döma, förf:s huvudavsikt eller åtminstone en mycket viktig biavsikt med ifrågavarande kapitel, liksom med det föregående, varit att leverera en kritik av föregående forskare, i detta fall närmast H. L. Rydin. Detta underströks även i nog så tydliga ordalag vid disputationens akten. Det återstår att se hur kapitlet ur denna synpunkt är beskaffat.

Förf. diskuterar som nämnt (sid. 64) huruvida ständerna enligt R.F. ägde ensamrätt över statsregleringen. Han har nyss antytt Håkansonska förslaget lösning; här äro bestämmelserna angående finansmakten oklara. Därefter övergår förf. till att undersöka, huru det i ty fall förhåller sig med R.F. Han följer här von Platens nyss nämnda framställning, d. v. s. han begagnar helt enkelt och uteslutande en uppenbarligen hastigt nedkastad brevnöta, som till på köpet är daterad före fixeringen av K.U:s förslag. Förf. kan också sägas ha erkänt detta med orden, att v. Platen visserligen ej korrekt uppfattat innebörden i R.F:s bestämmelser; »R.F. kom icke på denna punkt», fortsätter han, »att i så hög grad avvika från H.F.».¹ Icke desto mindre är detta uttalande hans utgångspunkt. Vad innehöll då H.F.? Det förutsattes bekant. Vad innehöll R.F. — som Platen ej korrekt uppfattat? Det förutsattes också vara bekant. Förf:s egen mening om, hans väl överlagda analys av R.F:s bestämmelser angående K. Maj:ts resp. Ständernas makt över statsregleringen framlägges ej heller; den förutsattes ävenledes, synes det, såsom bekant.

Alltså blir den i texten utvecklade tankegången denna. Å ena sidan har von Platen i slutet av maj 1809 inte rätt. »Men å andra sidan är den allmänt antagna tolkningen av grundlagsfädernas mening med R.F:s bestämmelser icke ägnad att verka övertygande». Och därmed är förf. inne på en kritik av Rydin² som upphovsman

¹ Håkansonska förslaget.

² H. L. Rydin, Om 1809—10 års riksdags statsrättsliga betydelse för statsregleringen (1875—76).

till eller åtminstone som målsman för denna tolkning. Helt allmänt men med ganska stor emfas säges, att Rydins arbete fått stå oemotsagt — och för att styrka detta påstående citerar förf. Kjelléns omdöme om Rydins arbete.¹ Nu är emellertid att märka, att Kjelléns av förf. citerade ord utgöra avslutningen, sammanfattningen, eller om man så vill, den journalistiskt livfulla tillspetsningen av en visserligen ganska kortfattad men nog så grundlig statsrättslig utredning av R.F:s och R.O:s bestämmelser om statsregleringen. Förf. anför — oförsiktigt nog — Kjelléns ord: Bevisningen (för den mot Rydin motsatta uppfattningen) kommer att dröja. Ja, han understryker dem. »Kjellén torde ha rätt däri, att en sådan bevisning kommer att dröja», vartill han fogar de dunkla orden: »Men han glömmet, att man kan ha rätt att bestrida, att en sak är svart, utan att därför åtaga sig att bevisa, att den är vit» (sid. 64).

Nu är det efter anm:s bestämda mening så, att om förf. anser föregående tolkningar ohållbara, men själv vill utreda, hur det då verkligen förhåller sig med dessa bestämmelser enligt R.F. 1809 — det har han ju, som ovan framhållits, i någon men dock mycket ringa mån gjort i detta kapitel — skulle han haft skyldighet att grundligt utreda detta spörsmål: att fixera, vad tidigare forskare uttalat, att klart utsäga sin egen mening, och att polemisera icke endast emot Rydin utan även mot Kjellén och Varenius, vilka speciellt nämnas (sid. 69 f.) och, varför icke? även mot P. Fahlbeck, vars namn även förekommer i detta sammanhang (sid. 65) och som veterligen, även han, tillhör »uttolkarnas» krets.

Den på sid. 64—65 framställda kritiken emot Rydin skall först bli föremål för en granskning. Förf. säger här helt allmänt att Rydin av förhållandena vid 1809—10 års riksdag dragit vissa mot varandra stridande slutsatser och kommit »till följande slutresultat: 'Statens reglerande tillhörde sålunda icke R.St., utan Konungen'». Vidare anføres ej. Nu är emellertid detta ett typiskt stympat citat; detta faktum och dess innebörd skall nedan ytterligare granskas. Emot det sålunda framlagda brottstycket av Rydins uttalande, vilket av förf. kallas hans tolkning av R.F., polemiserar han på följande sätt. Förf. säger, att »Rydin vältrar undan den förnämsta stötestenen mot sin tolkning av R.F., nämligen stadgandet i dess § 64, att rikets medel skola anordnas 'till de av R.St. prövade behov och efter den upprättade staten'» medelst följande argument (hämtat från sid. 43 i a. a.): »Skulle detta stadgande giva vid handen R.St:s rätt att i dess helhet fastställa riksstaten, så skulle väl grundlagsstiftaren sagt den *av dem*»³ (R.St.) upprättade staten».

Häremot anför nu förf. A. G. Silfverstölpes uppfattning, uttryckt i och genom hans snart sagt officiella översättning av R.F. (1811), där det heter »suivant les besoins reconnus par les Etats & suivant

¹ R. Kjellén, Riksdagens rätt i statsregleringen enligt 1809—10 års grundlagar (1911). Politiska essayer III sid. 64 (Sthm 1915).

² Citat från Rydins a. a. sid. 110.

³ Kurs. av Rydin.

le Tableau dressé *par eux*».¹ Därmed menar förf., att Rydins tolkning på denna punkt har fallit; ty enligt Silfverstolpes uppfattning hade R.F:s svenska text egentligen bort innehålla orden: den *av dem* upprättade staten. Med andra ord: det skulle varit av huvudsakligen språkliga hänsyn, som orden »av dem» icke medtagits i R.F:s text.

Man må medgiva, att detta är tänkbart. Men här är dock blott fråga om en ren gissning, ty om grundlagsstiftarna hade velat utsätta orden »av dem», hade de mycket väl kunnat utskrivas. Och att märka är, att man emot förf:s förmodan lika väl eller hellre kan sätta upp en rakt motsatt: det är minst lika möjligt, att Silfverstolpe av språkliga skäl satte in orden *par eux* i den franska texten. Ty denna blir med dessa ord betydligt mer idiomatisk än utan; franskan kräver här en agent.

I fortsättningen av kapitlet upptages på spridda ställen till dryftning huvudspörsmålet om K. Maj:ts resp. ständernas makt över statsregleringen; det framgår härav — vilket ju ingalunda varit obekant — att denna fråga om utskiftningen av budgetmakten s. a. s. renodlas till att bli en fråga om de s. k. »klumpsummorna». På sid. 86, där detta fullt riktiga påstående göres, följer en intresseväckande framställning härom. Förf:s mening är, att statsutskottet till en början varit »centrallaboratoriet» för utarbetande av budgeten. Detta har emellertid visat sig misslyckat eller rent av ödesdigert; balansen mellan statsmakterna förryckes; kungamakten måste skyddas. De samtida liberala statsmän, som tillägnat sig en sådan uppfattning, ställa frågan så: »hur långt är konungen bunden» vid den av S.U. uppgjorda och av R.St. antagna staten? Den löses, säger förf., genom att liberalerna börja trycka på sista satsen i R.F. § 62: och »dessa summor *under bestämda huvudtitlar*² uti riksstaten anslå». Endast dessa huvudsummor skulle vara bindande för konungen; endast till dem bör den efterföljande kontrollen sträcka sig. Förf. visar själv upp, att R.O. § 30 i oktober 1809 — med ändring av en i augusti föreslagen lydelse — får en häremot svarande avfattning.³ Hans mening uttryckes så: Riksstaten reduceras i viss mån till dessa huvudsummor.

På sid. 102 tar förf. åter upp frågan. Han säger här, att det endast vore »sunt förnuft» att ge K. Maj:t rätt att göra behövliga ändringar *inom* huvudtitlarna. Han påpekar emellertid även mycket kraftigt och tydligt, att även delbestämmelserna inom huvudtitlarna eller vissa av dem måste tillmätas betydelse. Han uppvisar också med exempel att vissa del- eller specialstater verkligen måste anses såsom för K. Maj:t förbindande.

På sid. 107, där förf. meddelar sitt slutresultat, intar han helt och hållet den ståndpunkten, att K. Maj:t, som stadfäster och ut-

¹ Kurs. här.

² Kurs. av förf.

³ D. v. s. förf. talar blott om augusti-memorialet resp. oktober-memorialet men utsäger ej, att oktobermemorialets lydelse är den, som blev antagen.

färdar 1810 års riksstat, icke¹ är »bunden av alla detaljer däri. Den är en 'fast och oryggelig stadga' blott ifråga om huvudtitlarna² vars summor få 'inom själva titeln, av Eders Kongl. Maj:t fritt och obehindrat disponeras'.»

Men detta är i själva verket ingenting annat än vad redan Rydin uttalat. Den sammanfattning av Rydins arbete, varur förf. utbrutit en ringa del som basis för sin kritik, lyder i sin helhet³: »Statens reglerande tillhörde således icke R.St., utan Konungen,⁴ och var Konungen likasom Riksdagen (jfr sidd. 41 och ff.) bunden af gällande stater och författningar, hvilket äfven var af St.U. (jfr sid. 69) erkänt, hvad R.St. angår. Men den rätt till i detalj gående granskning och utredning, som tillhör Riksdagens Statsutskott, gaf i förening med R.St:s rätt att å hufvudtitlar fördela summor af bevillningsbeloppet Riksdagen ett ganska viktigt inflytande på statsregleringen och det så, att R.St. och deras St.U. både denna och följande riksdagar uppgjorde densamma, ehuru vid denna riksdag med uttryckligt förbehåll af konungens sanction.»

Vart har då förf. egentligen kommit? Till alldeles samma slutresultat som Rydin. Han har, visserligen i motsats till Rydin, visat upp statsutskottets självständiga insats vid budgetens uppgörande. Men för Rydin har detta varit något ganska ovidkommande hans egentliga tes: att Ständerna 1809—10 slutligen ansett K. Maj:t rättsligt bunden endast vid huvudtitlarnas slutsummor. Att så var fallet har Rydin visat upp — liksom även förf. till föreliggande avhandling. Förf. kan anses hava mer detaljerat än någon föregående forskare påvisat delstaters eller specialstaters förekomst och understrukit deras betydelse. Men väl att märka är, att deras förekomst och betydelse icke av Rydin förtegnats eller bestritts utan tvärtom påpekats: »Den riksstat, som vid 1809—10 års riksdag av riksens ständer överlämnades till konungens prövning och stadfästelse, fick redan nu med alla sina speciella bestämmelser en vikt, som ej tillät deras uraktlåtande».⁵ Mellan förf. och hans föregångare för mer än 50 år sedan föreligger sålunda huvudsakligen endast en psykologiskt intresseväckande nyansskillnad. Rydin skulle uppenbarligen ha önskat att mera kunna negligera dessa delbestämmelsers betydelse, förf. önskar att mera kunna framhäva den.

Vad beträffar de senare uttolkarna⁶ ha de icke, såsom förf. och före honom Rydin, företagit en detaljerad historisk undersökning av riksdagens förlopp såsom basis för sin framställning. De ha gått ut från den vid riksdagens slut föreliggande situationen. De ha understrukit, att R.F:s och R.O:s ordalag äro svårtydda,

¹ Kurs. här.

² Kurs. här.

³ A. a. sid. 110; originalets stavning och interpunktion här bibehållna.

⁴ Här har förf. å sid. 65 avbrutit citatet och satt punkt.

⁵ A. a. sid. 113.

⁶ P. Fahlbeck, Regeringsformen i historisk belysning sid. 166; R. Kjellén, a. a. sid. 60, 63 f.; O. Varenius i Statsv. Tidskr. 1928, sid. 105.

men att de vid 1809—10 års riksdag (n. b. dess slut) tyddes och praktiserades så som Rydin före dem och förf. efter dem konstaterat. Därför skjuter förf:s kritik även här över målet.

Då man från denna granskning av de tidigare kapitlen vänder sig till det, som ovedersägligen är och kommer att förbli avhandlingens centrala, möter man väsentligen en annan bild. Förf. har icke blott haft den stora turen att hitta ett förslag till en i själva verket helt ny regeringsform; han visar sig även äga förmåga att — utan överdrifter — av detta isolerade aktstycke göra det mesta möjliga. Kapitlet är i sig självt en avhandling, en undersökning av ganska märkligt slag. Förf. visar här goda prov på lärdom och omsikt, fantasi och kombinationsförmåga, försiktighet och kritisk sans. Själva publikationen av förslaget (i en bilaga) är klokt planerad och förträffligt utförd, så att de till tiden olika versioner eller »skikt», förf. uppdragat, tydligt kunna skönjas. Han sätter in förslaget i dess historiska sammanhang; han visar att det t. o. m. är möjligt att med hjälp av pressen, riksdagsprotokollen och kommittéhandlingarna öka den sparsamma belysningen över detta hemliga aktstycke och dess öden, då det ännu var aktuellt. Dess förhållande till R.F. och den av tidigare forskare på ett nära nog skandalöst sätt negligerade K. Prop. 1812 har han även utrett. Däremot har han lyckats mindre väl då han sökt klarlägga dess allmänna samband med de konservativas författningsprojekt under tiden från 1809 och framåt. Visserligen har han en tämligen detaljerad jämförelse mellan C.J. (= det nu funna och återgivna förslaget till regeringsform, »1812 års regeringsform»), H.F. (= Håkansonska förslaget) och G.G. (= den gustavianska oppositionens program) men man saknar alltfört en verklig syntes av dessa konservativa författningspolitiska strävanden mot bakgrunden av R.F. 1772 och Förenings- och säkerhetsakten.

Av det sagda torde framgå, att anmälaren i det stora hela delar författarens mening om förslagets tillkomst, innehåll och betydelse. Anm. vill även konstatera, att motsvarande omdömen i tillämpliga delar gälla även det sista kapitlet — möjligen med den inskränkningsningen, att förf:s flestades uttalade reflexioner: man handlar så som om »1812 års R.F.», inte 1809 års R.F. vore gällande, förefalla något sökta.

De detaljanmärkingar som likväl kunna riktas mot denna undersökning äro icke av sådan art, att de inverka på det nämnda helhetsomdömet. Beträffande det sätt, på vilket förf. presenterar och identifierar förslaget, måste emellertid några metodologiska randanteckningar göras. Först och främst: förslaget »införes» så, att förf. låter Clason s. a. s. presentera planen på en författningsändring.¹ Han anför här Clasons rätt vaga framställning: ett förslag till ändring av R.F. »vars innehåll ej är med visshet bekant . . . skall ha varit uppgjort av den gamle författningskrivaren landshövding af

¹ Sid. 170—71.

Håkanson i samråd med Engeström och lantmarskalken».¹ Därefter yttrar förf.: det förslag som Clason menat måste efter all sannolikhet vara C.J. Omedelbart därefter konstateras, att »uppgiften om dem (sc. vilka) som samrått vid utarbetande av förslaget har Clason säkerligen närmast från Engeström själv». Här som på åtskilliga andra ställen liksom glider förf. förbi huvudsaken. Meningen är naturligtvis denna: uppgiften om själva faktum samt om vilka som samrått har Clason säkerligen hämtat hos Engeström. Ja, detta är självfallet. Clason liksom förf. bygger helt och hållet på Engeströms memoarnotis.

Nu är det anmälares mening, att förf. skulle visat prov på en mycket säkrare historisk metod om han framlagt problemet som det verkligen föreligger. Förf. är i besittning av ett faktum, en akt: författningsutkastet på franska. Han har vidare tillgång till en memoarnotis.²

Han gör då en hypotes: Lagerbring, Håkanson och Engeström ha utarbetat förslaget på svenska eller rättare inarbetat det i ett tryckt exemplar av R.F. Därefter har förslaget översatts till franska för kronprinsens räkning av Wetterstedt.

Som det hela nu framlagts, präglas framställningen från början av en viss oklarhet. Fakta och hypoteser sammanblandas i icke ringa mån. Å andra sidan må villigt medgivas, att förf. städe uttrycker sig försiktigt och att han i fortsättningen inför nytt material till stöd för sina hypoteser. Vad som dessutom kanske bort framhävas är, att Engeströms memoarnotis är den enda källuppgift, på vilken förf. kan stöda sig då han talar om förslagets ursprung. Den förutan skulle förslaget ej kunna f. n. identifieras. Det kunde exempelvis ha varit ett lekverk, ett projekt, utarbetat för ros skull på lediga stunder. Man har att taga denna notis för riktig. Ingenting motsäger, att den är riktig. Längre än till ett konstaterande härav kan man icke komma.

I fortsättningen följer, trots förf:s lofvärda försiktighet, åtskilliga specialhypoteser, av vilka några äro ganska dubiösa.³ I redogörelsen för C.J:s paragrafantal etc. förekommer i texten någon oklarhet, i det förf. uppger att 23 av R.F:s paragrafer äro »fullständigt⁴ oförändrade»; men han kan uppnå detta antal, endast om han bland dem medräknar några paragrafer, som underkastats ändringar av visserligen blott formell natur.

¹ Sv. Hist. till våra dagar, XI sid. 215.

² »Jag bör likväl omnämna, att ett efter min tanke klokt förslag uppgavs, till vinnande; av mera styrka för styrelsen med en verkligt ringa förändring i regeringsformen. Det understöddes av Lagerbring, Håkanson och mig och hade säkerligen gått igenom, ty en stor mängd var av vår tanke, och flera funnos, som önskade gå ännu längre. Tvenne gånger voro vi överens med kronprinsen om punkterna, men begge gångerna omgjordes det, sedan vi skilts åt, på Wetterstedts föreställningar» (Lars von Engeström, Minnen och anteckningar II: 197 f.).

³ Exempelvis om af Håkansons grundlagsskriveri (sid. 209), om Carl XIII:s eventuella produktion som förslagsskrivare (sid. 213).

⁴ Kurs. här.

Slutligen må nämnas, att några av detaljjämförelserna mellan C.J. och G.G.¹ icke äro särdeles träffande; ofta nog beroende på förf:s benägenhet att förlora sig i petitesser eller växla in på sidospår. Som exempel må anföras utläggningen av hovparagrafen (sid. 211) och det högeligen kuriösa resonemanget om »formalitet» och »effektivitet» etc. (sid. 112). Den möda, som nedlägges på konstaterandet av skiljaktigheter mellan C.J. och G.G.; — vilket är skäligen likgiltigt — förefaller tämligen bortkastad, då förf. försummat att understryka den vida mer intressanta och betydelsefulla överensstämmelsen dem emellan. Så sker dock stundom i mindre viktiga punkter. Förf. påpekar sålunda den relativt betydelselösa överensstämmelsen mellan G.G. och C.J. ifråga om statsrådets benämning, men observerar däremot ej, att den viktiga bestämmelsen i C.J., att konungen hör statsråden »quand Il le jugera à propos», har sin direkta motsvarighet i G.G. § 5: »då de av K.M. rådfrågas» (sid. 176 f., 211).

Vid behandlingen av C.J:s och K.P:s (den Kungl. Propositionen 1812) statsrådsorganisation kan man anmärka på en underlåtenhetssynd. Där framhålls ej det lätt skönjbara faktum, att kretsen kring kronprinsen, från vilken dessa författningsändringsprojekt härstamma, avsåg även en praktisk reform av statsrådsinstitutionen. Förslagen kännetecknas sålunda ej blott av krass konservatism eller rojalism utan även av rationaliseringstendenser i enlighet med förslag ända från Gustaf III:s tid, ytterligare aktualiserade av de senaste årens erfarenheter.

Utöver de omdömen, vartill denna granskning redan givit anledning, skall till sist sammanfattningsvis än en gång utsägas, att föreliggande avhandlings fel framförallt bestå i en ganska påfallande brist på noggrannhet. Denna brist medför dock mera sällan felaktigheter eller opålitlighet i sak. Sådana förekomma emellertid även, särskilt då förf. kritiserar tidigare framställningar utan att för sig ha klargjort deras innehåll och innebörd.

Det andra felet är bristen på stringens, förf:s i vissa kapitel visade oförmåga av koncis framställning. Av åtskilligt att döma tänker förf. klarare än han skriver. Måhända beror ock framställningens stundom rapsodiska form därpå, att förf. överskattar läsarens insikter på ett område, där han själv är så kunnig. Ty att förf. är en kunskapsrik, lärd och grundlig forskare framgår oföretydbart även av arbetets mindre tillfredsställande partier; och än mer av andra, som här ovan, blott mycket flyktigt blivit berörda.

Forskningsmetoden i vad den avser primärmaterialets urval och behandling är grundlig och säker. Förf. förmår att kritiskt bedöma och sovra sitt stora material och att därav i regel draga slutsatser, vilkas riktighet förefaller obestridlig. Hans utgångspunkter äro sålunda fasta och goda. Men, som här ovan visats,

¹ G.G. = den gustavianska oppositionens grundlagsförslag (våren 1810) (Hist. Tidskr. 1916 sid. 262 ff.).

detta är icke alldeles nog. Förf. kan väl fixera och ställa en fråga. Men när det gäller att »bygga upp» svaret, sviker stundom metoden. Framställningen glider fram nyckfullt nog — mellanlägena bli minst av allt preciserade — och kan rentav förefalla som ett konglomerat av goda iakttagelser och av reflexioner, vilka te sig som och ofta även äro ganska osammanhängande. Men — med en viss plötslighet — kommer förf. likvisst, kanske ett gott stycke längre fram i sin text, till ett resultat, som läsaren inser måste vara riktigt, men som det kräver betydlig möda att finna. Än större svårighet kan det vara att inse, att förf. verkligen nått dem genom en på spridda ställen i texten förekommande bevisning. Men åter i andra delar av avhandlingen, och då särskilt i kapitlet om 1812 års regeringsform, där det påtagliga ämnet liksom tvingar förf. att hålla trådarna samman, är det ingen svårighet att följa honom.

Avhandlingen är till sin struktur en serie studier över 1809—12 års kriser. Särskilt den andra av dessa är snarare en samling exkurser än en logiskt och stilistiskt byggd avhandling — om med en sådan menas en framställning, där preciserade frågor ställas och där läsaren genom en sammanhängande text ledes fram till väl grundade svar, där sådana på basis av föreliggande material kunna givas, eller, i motsatt fall, till ett konstaterande att och varför så ej kan ske. Än en gång må emellertid betonas, att svagheter i ett sådant framställningssätt motvägas av ett flertal förträffliga, mången gång särdeles pregnanta, i några fall utomordentliga sammanfattande översikter eller personkarakteristiker.

I andra delar av avhandlingen, särskilt i kapitlet om 1812 års regeringsform, når förf. fullt ut en här skisserad standard för en mönstergill vetenskaplig framställning. Där framlägger han ock nya rön av största vikt för kändedomen om vårt nuvarande stats-
skicks tillkomst. Och värdet av dessa rön blir så mycket större tack vare det sätt på vilket förf. med stor omsikt och skicklighet, ja, stundom med verklig skarpsinnighet, satt dem in i sitt närmaste historiska sammanhang.

E. Ths.

NILS HERLITZ: *Svensk självstyrelse*. Stockholm 1933. 317 sid.
Pris kr. 7: 50.

I en volym, betitlad *Svensk självstyrelse*, har professor Nils Herlitz samlat ej mindre än sjutton större och mindre uppsatser, vilka han publicerat under åren 1920—1933. De behandla vitt skilda ämnen inom sin författaräs vidsträckta statsvetenskapliga intressesfär; men praktiskt taget alla låta sig utan svårighet inordna under den pregnanta och icke så litet suggererande rubriken. I ett förord, daterat den 4 juli 1933, på dagen femton år efter president Woodrow Wilsons märkliga anförande om den nya, demokratiska »världsordning, som borde stiga fram ur världskrigets spillror»,

har förf. tydligt givit uttryck åt det syfte, som samlingen äger, och därmed på kraftigast möjliga sätt understrukit de för alla uppsatserna gemensamma synpunkterna.

Detta syfte är uppenbarligen i utgivandets ögonblick att åstadkomma en plaidoyer för svensk självstyrelse i dess historiskt hävdvunna former. Herlitz har i en hel rad av uppsatser dels i detalj, dels mer i stora drag framhållit kontinuiteten i det svenska statskicket utveckling. Några av dessa äro helt eller delvis inträngande undersökningar i primärmaterialet, andra översiktliga framställningar, i vilka redan vunna resultat skickligt och överskådligt sammanställas; i ett par fall ursprungligen för utländsk publik. Åter i ett annat fall har förf. utfört en kartskiss, varj han med flit utmärkt de vita fläckarna. Hans framställning på denna punkt, liksom på åtskilliga andra, är särskilt stimulerande därför att han visar upp, hur mycket som ännu är ogjort, hur mycket som återstår att utforska, innan vi kunna säga oss äga en ens någorlunda tillförlitlig och tillräcklig kännedom om vår författningsutveckling.

Alldeles samma intryck erhåller läsaren vid ett studium av de uppsatser, Herlitz skrivit på ett område, som han under en följd av år bearbetade, nämligen stadsväsendets och den kommunala självförvaltningens utveckling. Detta är ett fält, på vilket hans forskning och författarskap varit banbrytande. När man nu ser dessa uppsatser samlade och åter genomläser dem, kan man ej undgå att med en viss oro spörja, om han icke skall finna tid och tillfälle att återvända till dessa ämnen och rikta den politiska vetenskapen med ett för visso väl behövt sammanfattande arbete, vari denna utomordentligt viktiga sida av den svenska självstyrelsen tillbörligen insattes i sitt sammanhang.

I en annan serie av uppsatser, av vilka de flesta stått att läsa i dagspressen, har förf., i regel med utgångspunkt från aktuella politiska spörsmål eller tilldragelser, analyserat det nuvarande svenska statskicket. Om han i de utvecklingshistoriska exposéerna huvudsakligen givit uttryck åt sin höga uppskattning av — om man så må säga — kärnvirket i författningen, har han här många gånger att komma med kritik av utväxter och svagheter. Hans framställning i dessa fall ger ett starkt och bestämmande intryck av att den svenska författningsstilen flerstädes brutits, att osmälta stycken av — i och för sig kanhända förträfflig — utländsk doktrin förts in i vår författning; att vi svenskår begära vissa resultat, vilka t. ex. engelsmännen erhålla, utan att kunna prestera de härför nödiga förutsättningarna. Vi efterspörja förgäves starka regeringar, när den grund, på vilken de under det parlamentariska systemet skulle uppbyggas, nämligen enhetliga, disciplinerade riksdagsmajoriteter, av alltför väl kända anledningar notoriskt saknas.

Härmed är icke sagt, att Herlitz skulle vara fången i någon slags historiserande romantik. Tvärtom är motsatsen fallet. Både grunduppfattning, syfte och framställningssätt är i bästa mening realistiskt. Herlitz tillhör onekligen de vetenskapsmän och författare,

vilka man lugnt tror, då de laborera med historiska förutsättningar — åt vilka så många dagspolitiker rycker på axlarna — såsom påtagliga och betydelsefulla realiteter.

I uppsatser av sistnämnda slag går förf. till angrepp emot den grundläggande politiska okunnighet, som utmärker det svenska folket och som förty — enligt vad man skulle kunna läsa sig till åtminstone mellan raderna i hans bok — icke är helt orepresenterad bland dess representanter. I en annan studie, som visserligen icke tillhör de i och för sig mest betydelsefulla i samlingen, men här framdrages såsom typisk för förf:s välgörande lugna och klara blick på problemen, har han sökt röja upp med en svensk politisk fördom, som botten ej blott i okunnighet utan även i vissa moraliska föreställningar. Den handlar om »Lekmän och yrkespolitiker i Sveriges riksdag». Det torde knappast behöva framhållas, att Herlitz icke delar allmänhetens dygdiga förskräckelse för de sistnämnda. Uppsatsen innehåller många träffande reflexioner, men den har det felet att vara skriven 1921; den är alltså numera på åtskilliga punkter föråldrad. Tiden har ridit fort sedan dess. Spörsmålet politiker—yrkespolitiker är ännu långt viktigare än vid tidpunkten för den stora författningsrevisionen. Det kan komma en dag, då det blir till ett av de centrala i det stora problemkomplex, som brukar rubriceras demokratiens kris.

Den kritik som förf. framställer emot vissa mer eller mindre påtagliga och farliga urartningar inom svenskt statsliv är på intet sätt kylig, syrlig eller negativ. Den är det så mycket mindre, som han i vissa fall själv kommer med förslag till förändringar eller reformer. Så sker t. ex., visserligen i tämligen allmänna ordalag (något som här ingalunda är sagt i klandrande mening), beträffande »regeringsproblemet», vilket som bekant ofta är detsamma som problemet om huru det parlamentariska systemet i Sverige och ett antal andra länder skall kunna frambringa »starka» regeringar.

Så sker även ifråga om det svenska grundlagsändringsinstitutet. Förf. uppvisar, hur ringa positiv betydelse de nuvarande grundlagsändringsbestämmelserna äga. I själva verket har utvecklingen medfört, att den garanti, som skulle ligga i riksdagens dubbla beslut i dessa frågor, helt och hållet bortfallit. Det avgörande beslutet fattas med ens, i första omgången. Riksdagsbeslutet ett till fyra år senare bekräftar praktiskt taget alltid detta första beslut. Den nuvarande proceduren verkar sålunda i praxis icke blott icke så, att det garanterar ett lugnt och moget övervägande, utan det medför även direkta olägenheter. Bland annat verkar det som ett latent hinder för välöverlagda reformer.

Den av Herlitz i samma studie påtalade bristen på respekt för grundlagarna beror dels i någon mån på detta förhållande, dels och framförallt därpå, att våra grundlagar inrymma en mängd petitesser och tekniska detaljer, som lika väl kunde och helst borde vara borta. Statslivets och statsskickets lugna och jämna utveckling

helt vid sidan av och understundom inte så litet emot grundlagen verkar naturligtvis i samma riktning.

Förf:s förslag till reformering av grundlagsändringsproceduren är typisk för hans metodiska och sakliga sätt att resonera. Han gör upp en kasuistik, fastslår därmed den faktiska utvecklingen, observerar och tar vederbörlig hänsyn till de viktigaste nya faktorerna — partierna och det proportionella valsättet — och baserar på dessa grunder ett principförslag, som, om det utarbetades och tillämpades, skulle kunna återgiva grundlagsändringsinstitutet något av dess nu förlorade kvalitet. Men — som den icke blott vetenskapligt utan även praktiskt förfarne man han är — därmed resignerar han. Han vet full väl, och denna vetskap är icke blott till personligt praktiskt bruk utan ingår i kännedomen om det moderna svenska statslivet, att allt tal om reformer av detta slag av politikerna hänföres till de onyttiga teoretiska spekulationernas, till professorsfunderingarnas område. »Den som för frågan om grundlagens helgd på tal riskerar att av handlingens män anses som en smula opraktisk och verklighetsfrämmande», är ett av hans egna uttryck för denna tankegång.

Sist skulle recensenten vilja understryka, att denna samling av uppsatser har ett starkt pedagogiskt syfte och tycke. Det ligger delvis i sakens natur, vilket man förstår, om man genomgår de sist i volymen under rubriken Anmärkningar meddelade uppgifterna om var uppsatserna först publicerats och för vilket ändamål. Så enkelt, lättfattligt och i bästa mening populärt som de äro skrivna, och så betydelsefullt som ämnet, fattat som en helhet, är, borde också Svensk självstyrelse kunna bli och förtjänade den att bli en medborgarebok, en skrift, som var och en för sin medborgerliga bildnings förkovran intresserad svensk man och kvinna toge del av. Om emellertid detta får förvisas till de fromma önskingarnas område, anser rec. det alldeles ej för mycket sagt — och det skall här sägas till den kraft och verkan det hava kan — att Herlitz skrift borde få en framskjuten plats i den akademiska undervisningen i statskunskap. Arbetet är visserligen icke ämnat att vara och är av flera skäl ej heller lämpligt som lärobok på det lägsta stadiet. Men som en »läsebok», för att nu använda terminologien från skolan, måste den vara till stor nytta. Bortsett från det rika faktiska stoff den har att meddela från flera skilda forskningsområden måste den, särskilt kanske genom framställningens ständiga och lyckliga anknytning såväl till gångna tider som dagens aktuella problem, väcka till eftertanke alla de studerande, som verkligen under sin strävan med de många skäligen disparata kursböckerna börjat fatta och förstå det levande svenska statsskicket.

E. Ths.

G. A. WALZ: *Völkerrecht und Staatliches Recht* Kohlhammer, Stuttgart 1933. 503 sid.

Förf., numera professor i Breslau, har ställt sig uppgiften att undersöka folkrättens förhållande till den inomstatliga rätten, särskilt med hänsyn till den utveckling av både folk- och statsrättsliga förhållanden, som ägt rum efter och i anledning av den nyordning Versaillesfreden 1919 skapat. Arbetet omfattar två delar: i den förra behandlar förf. dels teoriens ställningstagande till frågan, dels praxis; i den senare dels olika statliga rättssystemets ställning till den folkrättsliga sedvanerätten och de allmänt erkända folkrättsliga principerna liksom ock till den genom folkrättsliga fördrag fixerade skrivna folkrätten, dels frågan om folkrättens tillämpning av statliga förvaltningsmyndigheter och domstolar. Som härav synes, äver arbetet att vara i eminent mening positivrättsligt på samma gång som det söker teoretiskt förklara företeelserna, även om härvid spekulatjonen fått ett visst utrymme, som måhända blivit större än förf. själv avsett, men som icke hindrar, att arbetet är värdefullt och givande; förf. har i väsentlig grad lyckats bemästra de med ett sådant arbete alltid förenade svårigheterna.

Redan förf:s anknytning till och erkännande av Heinrich Triepels 1899 utgivna bok »Völkerrecht und Landesrecht» med dess klart dualistiska uppläggning i medveten och avsiktlig motsättning till de teorier, Triepel själv betecknat som monistiska, verkar välgörande; och förf:s erinran, att dessa beteckningar ingalunda skapats först 1914 av Verdross, är lika riktig som välbefogad. Emellertid finner förf. med fullt skäl, att det i verkligheten måste bli fråga ej blott om motsättningen dualistisk-monistisk uppfattning, varvid man endast beaktar förhållandet mellan en viss stats inre rätt och folkrätten, utan i stället om motsättningen pluralistisk-monistisk, enär man ej kan undgå att beakta även förhållandet mellan alla de olika statliga rättsordningarna inbördes och deras beroende av eller självständighet emot varandra och folkrätten, vare sig denna betraktas såsom ägande primat över dem alla eller som underkastad alla dessas primat.

Från denna utgångspunkt ger förf. därefter en kritisk granskning först av de pluralistiska och sedan av de monistiska teorierna, varvid han särskilt behandlat bland de förra Triepel, Anzilotti, Verdross — så vitt dennes äldre, av förf. såsom »pseudomonistisk» betecknade teori angår — och Max Wenzel, samt bland de senare Kelsen, Verdross — så vitt angår hans senare teori — Krabbe, Isay. Referatet av dessa författares åsikter verkar klart och överskådligt, analysen oftast ingående och i regel välgrundad; särskilt är kritiken av Verdross och Kelsen övertygande.

När förf. härefter övergår till undersökningen av praxis, fastslår han till en början, att denna undersökning icke får, såsom oftast skett, utgå från vissa möjligast allmänt generella postulat för att i enlighet därmed tyda eller förtyda praxis, utan tvärtom måste ur praxis söka

fixera allmänna regler: det gäller, enligt honom, att inom de statliga rättsordningarnas sfär finna objektiva erfarenhetsmässigt givna rättsregler rörande förhållandet mellan inomstatlig rätt och folkrätt och närmast med avseende å sådana fall, där den förra står i strid med den senare — vilken giltighet tillkommer den då? Förf:s undersökning omfattar i detta avseende tysk, engelsk, amerikansk, fransk, belgisk och spansk rättspraxis, och förf. visar att folkrättsstridig inomstatlig rätt regelmässigt tillägges inomstatlig giltighet. Den andra fråga, förf. upptager till behandling i detta sammanhang, hänför sig till den ställning praxis intager beträffande folkrättens subjekt och giltighet: med stort intresse följer man här förf:s utredning, vilken icke ett ögonblick avviker från den positivrättsliga och empiriska inställning den från början fått, och man kan svårligen förneka riktigheten av förf:s säts, att det är staterna, som uppbära både den positiva folkrätten och vederbörande positiva inomstatliga rätt, även när dessa stå i strid med varandra, samt att ett dylikt förhållande utmynnar i statens folkrättsliga ansvar för stridighetens upphävande, vilket endast kan ske genom statens egna åtgärder. I det slutliga valet mellan monistisk teori med antagande av folkrättens primat och pluralistisk teori, stannar förf. helt naturligt vid den senare såsom den enda hållbara.

I den andra delen av arbetet gäller det för förf. att uppvisa och utreda formerna och ordningen för vad förf. kallar den inomstatliga rättens »folkrättsliga garantifunktion». De medel av rättsteknisk art, som härvid komma i betraktande, uppdelar förf. i två större grupper, allteftersom fråga blir om förverkligande av folkrätt inom en stat genom egen rättsbildning eller om tillämpning av givna rättsregler genom statliga organ. Förf. redogör här utförligt för de olika nationella systemen, särskilt med hänsyn till förhållandet mellan regering och representation då det gäller att åstadkomma folkrättsliga fördrag. Vad Sverige beträffar, har förf. icke haft tillfälle att beakta dess gällande rätt, helst denna icke förrän efter utgivandet av förf:s arbete blivit i svensk rättslitteratur närmare undersökt och belyst — ett komplement finnes numera i H. Sundbergs arbete om »Lag och traktat» (1934). Framställningen i förf:s andra del erbjuder måhända icke samma teoretiska intresse som den i första delen, men den ger en lika nyttig som god överblick av gällande rätt i olika rättssystem.

Walz's arbete är i eminent mening juridiskt, icke filosofiskt, och har därför också juridiskt kunnat komma till rätta med naturrättsligt filosofiska spekulationer, som länge fått gälla som juridik, men blott gjort ohägn särskilt inom den folkrättsliga och statsrättsliga juridiken. Arbetet utgör ett värdefullt bidrag till den folkrättsliga rättsvetenskapliga litteraturen, men kan säkerligen ej uppskattas av den statsrättsvetenskap, som väsentligen icke är juridik, utan politik eller filosofi.

C. A. Reuterskiöld.

FREDRIK LAGERROTH, J. E. NILSSON och RAGNAR OLSSON: *Frihetstidens maktägande ständer 1719—1772*. (Sveriges Riksdag. Förra avd. Band V—VI.) Sthlm 1934.

»Frihetstiden» är icke endast namnet på en historisk epok, det är också en politisk kliché. Det plägar få representera förnedringens tid i vår historia. Det har blivit inbegreppet av regerings-svaghet, riksdagsvälde, partiintriger och korruption.

Professor Fredrik Lagerroth framträdde en gång som frihetstidens äreräddare. I sin gradualavhandling, »Frihetstidens författning», gjorde han sig till tolk för tidevarvets konstitutionella ideal, vilkas förverkligande betecknades som en seger för »de nationella rättsidéerna». Det blev emellertid vederbörligen understruket, att rehabiliteringen icke gällde frihetstiden som »empirisk epok» utan som »rationell princip».

Såsom vår främste nu levande kännare av frihetstida statsliv har Lagerroth haft sig anförtrodd uppgiften att skriva ständerväldets historia. Problemet skiljer sig rätt väsentligt från det i gradualavhandlingen bearbetade. Det är först och främst av rent empirisk natur. Det har gällt att klarlägga det frihetstida riksdagsskicket med uteslutande avseende på positiv rätt och konstitutionell praxis.

Helt naturligt har den förändrade arbetsuppgiften lett till ganska påtagliga förändringar i framställningssättet. Gradualavhandlingen var i betydande mån ett apologetiskt aktstycke. Med lidelsefullt patos förde förf. en viss tids och en viss åskådningstalan. Av ständerna fattade beslut blevo ofta föremål för diskussion, huruvida de kunde anses principiellt riktiga och praktiskt lämpliga. I det riksdagshistoriska arbetet är det subjektiva förhållandet till problemen föga framträdande. I de fall, där förf. icke helt avstått från en personlig värdesättning, ha omdömena fällt med mycken återhållsamhet i formuleringen.

Vissa grundläggande teser söker emellertid Lagerroth alltjämt försvara med oförminskad övertygelse. Till dem hör uppfattningen, att 1719 års grundlagsstiftare voro helt opåverkade av utländska idéströmningar. Det kan naturligtvis icke bestridas, att åtskilliga av de konkreta rättsinstituterna i den nya författningen voro hopbragta ur ett rikt inhemskt förråd. Föga sannolik förefaller emellertid Lagerroths sats, att ständerna »närmast tänkt på medeltidens valkapitulationer», då de voro så ivriga att fritt få bestämma villkoren för den nye monarkens val. (V, s. 21.) Fredenstiernas uppgift, att man tog noggrann hänsyn till »vissa främmande fria regeringars och staters inrättningar, statuter och reglementer samt vad Grotius, Pufendorff och flera hade därom skrivit» — denna uppgift må tagas med tillbörlig reservation såsom härstammande från en långt senare tidpunkt. Men även David Silvius anslöt sig i sin bekanta broschyr från 1719 till tidens modedoktrin, att ett fritt folk ägde rätt att i ett fördrag med sin överhet självt bestämma över sitt regeringssätt. Det finns åtskilligt, som tyder på att Silvius' broschyr var represen-

tativ för den idépolitiska åskådningen i inflytelserika kretsar. Och oomtvistligt är, att ständerna 1723 i en utförlig principiell förklaring gävo sitt officiella erkännande åt folksuveränitets- och fördrags-teorierna. Detta kan icke ha betytt, att dessa idéer först då vunno insteg. Som Erländ Hjärne framhållit måste doktrinen officiella framträdande först några år efter ständermaktens faktiska utvidgning ha berott på att den 1723 blev direkt bestridd av en fronderande krets. Utan att ha varit officiellt proklamerad måste folksuveränitetstanken ha varit commune bonum i politiska kretsar redan under det nya statsskickets grundläggningstid. Författningens upphovsmän ha säkerligen i enskildheter sökt tillgodogöra sig det äldre rättsmaterial, som av erfarenheten befunnits användbart. Men i sin grundåskådning, i sin allmänna strävan att begränsa kungamakten till folkmaktens förmån måste lagstiftarna ha mottagit stödjande och stimulerande inflytande av den sam-europeiska idépolitiken. Att de skulle hämtat inspiration ur rättsakter något halvt tusental år tillbaka i tiden måste à priori betecknas såsom föga troligt.

Efter redogörelsen för den nya grundlagsstiftningen drar Lagerroth upp huvudkonturerna av frihetstidens konstitutionella och politiska utveckling. För Lagerroth har denna utveckling väsentligen framstått som en ständerväldets »fortgående fullkomning». Visserligen var tiden uppfylld av politiska strider. Ständerväldet hade att hävda sig å ena sidan mot konungen och hovet, å andra sidan mot den ömedelbara demokratien. Och inom författningens ram höljade striden om den politiska makten fram och åter mellan de båda parlamentariska partierna. Men betydelsen av dessa motsättningar har enligt Lagerroths mening endast varit den, att ständerväldet kom till djupare medvetande om sin egenart och tvangs att utbilda en egen idépolitisk teori. Av såväl strider som stridskrifter har Lagerroth givit en utmärkt översikt, men något väsentligt nytt har ifrågavarande avdelning knappast att bjuda.

Undersökningen av riksdagens sammansättning har varit fördelad på flera händer. Själv har Lagerroth redovisat för adeln och krigsbefälet samt prästeståndet, vilket senare erhållit vitsordet, att det »genom eminent duglighet försvarade sin plats inom representationen synnerligen väl». Borgar- och bondestånden ha skildrats med mycken sakkunskap av rektor J. E. Nilsson och lektor Ragnar Olsson. På statistisk väg har Nilsson vunnit bekräftelse på den gamla iakttagelsen, att ämbetsmannaelementet även inom borgarståndet intog en stark parlamentarisk position under frihetstiden. Visserligen sökte borgerskapet redan vid valen till de första riksdagarna att frigöra sig från magistratens övervägande inflytande. Men det kvarstod under hela perioden som ett faktum, att majoriteten inom borgarståndet alltid utgjordes av magistratspersoner. Att borgarståndet mot periodens slut var i så snabb tillväxt, synes främst ha hängt samman med partiernas ökade livaktighet. Då man inom borgarståndet röstade per capita, hade den som representerade två eller

tre städer likväl endast en röst. För röstmobiliseringen i ståndet blev det därför en angelägen partiuppgift att låta småstäderna sända egna representanter till riksdagen.

Frihetstiden är icke minst ur den synpunkten ett fängslande kapitel i riksdagens historia, att det har att uppvisa våra första parlamentariska partibildningar. Vilken rik utveckling partiväsendet uppnådde belyses av ett par intressanta påpekanden i Lagerroths arbete. Både hattar och mössor förberedde valen till riksdagen 1769—70 genom tillskapandet av formliga landsorganisationer. Instruerade ombud anställdes i landsorten, och i huvudstaden upprättade mössorna en särskild korrespondensbyrå. Till den påföljande riksdagen planerade mössorna en permanent partipropaganda, vilken skulle skötas dels av en stockholmsdirektion med två kontor för granskning och distribuering av tryckalster, dels av ett antal medhjälpare i rikets tjugo provinser. Dessa på lång sikt organiserade valförberedelser avbrötos emellertid genom Adolf Fredriks död. I själva verket måste det frihetstida partiväsendet anses ha varit av den betydelse, att en speciell redogörelse för detsamma hade varit väl motiverad. Icke minst med tanke på att en hel volym kommer att ägnas nutidens riksdagspartier, synas deras mäktiga föregångare under frihetstiden ha varit förtjänta av ett eget kapitel. En mera djupgående undersökning på denna punkt hade måhända också varit ägnad att något nyansera Lagerroths karakteristik av de frihetstida partierna. Dessa voro, förklarar han, »inga intressepartier utan åsiktspartier» (VI, s. 32); »hattpartiet är till sitt innersta väsen ett idéparti», heter det i ett annat sammanhang (V, s. 145). Vad ett parti är »till sitt innersta väsen» får nog hänföras till samhällsforskningens mera svårlösta problem. Men så mycket synes visst, att ganska notoriska gruppintressen ha sökt hävda sig i och genom de båda frihetstida partierna. Detta torde i synnerhet ha gällt hattpartiet. Dess tid var byråkratiens glansperiod i vår historia. Hattpartiet hade emellertid starka försänkningar även inom de stora industriella och kommersiella kretsarna, vilka just genom hattpartiets ekonomiska system uppnått större betydelse i samhället. Å andra sidan var det otvivelaktigt så att partistriderna stodo hetast kring frågor, som icke ägde direkt anknytning till sociala gruppintressen. Det må vara riktigt, att frihetstidens partier härutinnan stå den klassiska engelska partitypen närmare än den moderna svenska — det ger oss dock icke anledning att helt förneka intressemomentets betydelse.

I senare delen av sitt arbete övergår Lagerroth till en systematisk framställning av frihetstidens riksdagsskick. »Riksdagens organisation och arbetsformer» liksom »Ständernas maktutövning» ha blivit föremål för de mest minutiösa utredningar. Genom det enorma källmaterial, som här bearbetats, ha dessa avdelningar utan tvivel blivit arbetets värdefullaste. Endast ett par frågor av större principiell vikt skall här i korthet beröras.

Den frihetstida ständerregeringen har en gång av Stavenow be-

tecknats som en »byråkratisk parlamentarism» (Det adertonde århundradets parlamentarism i Sverige, s. 14). Avgörande för Stavenows karakteristik var, att den till makten komna fyrståndsriksdagen hade ett så dominerande byråkratiskt inslag. »Riksdagen kunde sägas vara ett ganska troget uttryck för den samlade byråkratiens åskådning och strävanden». I fråga om rådets tillsättning medger visserligen Stavenow, att byråkratiska hänsyn mer och mer fingo träda tillbaka för parlamentariska och partipolitiska meriter. Men, betonade han, »den parlamentariska principen förmådde icke bliva allena bestämmande vid rådsregeringens bildande». Hos Lagerroth framträder en motsatt tendens. Den kommer till synes redan i framställningen av 1723 års riksdagsordning. Stånd för stånd söker Lagerroth uppvisa, hurusom en antibyråkratisk inriktning gjorde sig gällande vid utformningen av ståndens sammansättning (V, s. 101 ff.). Och i sin redogörelse för ständernas förhållande till rådsregeringen lägger Lagerroth helt tonvikten på den parlamentariska principen. Han hävdar, att man redan vid systemskiftet 1738—39 principiellt bröt »med den byråkratiska uppfattningen om rådsämbetet såsom sista trappsteget på en förtjänstfull ämbetsmannabana genom att till rådsherrar befodra män uteslutande efter partimeriter» (V, s. 144). Ständernas förtroende förblev under hela epoken det avgörande för förvärvet av rådspurpurn. »Så till vida kan det knappast vara berättigat att känneteckna frihetstidens regeringssätt såsom en 'byråkratisk' parlamentarism. Den parlamentariska principen var den dominerande inom frihetstidens författning och verkade i grunden förstörande på den byråkratiska, mera ju längre tiden led» (VI, s. 189). Att de flesta rådsherrar förut innehåft någon ämbetspost, vill Lagerroth icke fördölja, men då detta faktum sammanhänger med den frihetstida adelns sociala inriktning, anses det sakna statsrättslig relevans.

För så vitt det är ett avgörande kriterium på parlamentarism, att regeringen representerar en majoritet i riksdagen, var det frihetstida statsskicket otvivelaktigt parlamentariskt. Att det i övrigt har föga gemensamt med den klassiska engelska typen, är välbekant. På den punkten ansluter sig Lagerroth oreserverat till den gängse uppfattningen. Han betonar, att vare sig regeringsmedlemmarna betraktades som konungens ämbetsmän eller som ständernas fullmäktige förblev ständernas misstro oförminskad och därmed också deras vilja till självhävdelse. Trots att inträdet i råds-kammaren blev alltmer beroende av parlamentariska meriter, ville man icke tillåta riksråden att inta en parlamentariskt ledande ställning. »I stället representera ständernas beslut för regeringen en heteronom vilja, som den passivt måste underordna sig. Intet blir mera ödesdigert för statsskicket, som trots sin monistiska princip måste dras med en dualism mellan den ordinära regeringen och ett åtminstone tidvis regerande sekret utskott» (VI, s. 195).

På andra områden av statslivet kan man emellertid iakttaga en tendens mot »fortgående fullkomning». Ett modernare representa-

tionsbegrepp vann insteg. Valmenigheternas emancipation från olika ämbetsmyndigheter vilade på förutsättningen, att ständerna icke voro att betrakta som en gren av förvaltningen utan som en verklig folkrepresentation. De maktägande ständernas förmåga av självbegränsning demonstrerades i förordningen av 1766, som bestämde att förändringar i rikets grundlagar icke skulle definitivt beslutas, förrän folket i val fått ge sin mening till känna. I viss mån supplerande verkade 1766 års Tryckfrihetsförordning, som tillät en offentlig debatt av betydelsefulla frågor. Om härtill lägges, att sanerade finanser och moderna budgetprinciper kunna uppföras på ständerväldets kreditsida, synas fullgoda skäl vara förebragta för Lagerroths huvudtes, att ständerväldet var på väg mot »fortgående fullkomning», då det störtades av den monarkistiska revolutionen.

Genom sina omfattande källforskningar har Lagerroth kunnat ge en helhetsbild av det frihetstida riksdagsskicket, som ger ett imponerande intryck av dess rika utveckling. I sitt lilla klassiska arbete om frihetstiden uttalade Niklas Tengberg en stilla undran, om icke tidevarvets största förtjänst i själva verket låg på det konstitutionella området. I intet annat europeiskt land — utom möjligen i England — fann han de parlamentariska formerna under 1700-talet så rikt utbildade som i Sverige. Sedan Lagerroth framlagt sitt stora verk, synes riktigheten av Tengbergs värdesättning vara till fullo bekräftad.

Carl Arvid Hessler.

ENGELSK DEMOKRATI UNDER GRANSKNING.

HAROLD LASKI: *Democracy in Crisis*. George Allen & Unwin. 1933.

SIR STAFFORD CRIPPS m. fl.: *Problems of a Socialist Government*. Victor Gollancz. 1933.

HUGH SELLON: *Democracy and Dictatorship*. Lovet Dickson. 1934.

J. A. HOBSON: *Democracy*. John Lane. 1934.

Det har gått därhän under de sista åren, att till och med engelsmännen ha börjat begrunda principerna för sin styrelse. Det är demokratins kris, sedan ett årtionde observerad på Europas fastland och nu till sist skönjbar även i England, som har åstadkommit denna överraskande verkan. Naturligtvis kan man inte tala om någon allmänt utbredd krisstämning. Tills vidare tycks det till övervägande del vara teoretiker, som med hjälp av sina subtila iakttagelseorgan ha kunnat inregistrera fenomenet.

En man som professorn vid The London School of Economics Harold J. Laski är utan tvivel övervägande teoretiker. Men hans personlighet uttöms inte med denna beteckning. Laski är också politiker ehuru inte medlem av underhuset, och han kan då och då under pauser mellan två större systematiska arbeten släppa ut

små broschyrer, där dagens politiska problem diskuteras. Hans ståndpunkt är arbetarpartiets eller snarare dess vänsterflygels. Han har sitt politiska hemvist i The Socialist League, en sammanslutning av till Labour Party anslutna personer, som ha föresatt sig att påverka detta i klart socialistisk riktning.

Det är teoretikerna inom The Socialist League, som ha äran av att ha upptäckt den engelska demokratis kris. Representativa företrädare för nämnda riktning som Laski, G. D. H. Cole och Sir Stafford Cripps ha från sina socialistiska utgångspunkter granskat det engelska styrelsesättet och därvid kommit till resultat, som kasta ett dystert skimmer över demokratis framtidsmöjligheter. De bekänna sig alla med en mun som svurna anhängare av det demokratiska statsskicket, men de hämta ur sina erfarenheter av de sista årens utveckling i England en fast förvisning om att den engelska demokratin inom en nära framtid kommer att utsättas för en press, som måhända kommer att framtvinga väsentliga konstitutionella modifikationer. Beträktsesättet är alltigenom färgat av den åskådning The Socialist League företräder. Man har tänkt sig in i den situation, som också kommer att inträffa, om The Socialist League får råda, nämligen att arbetarpartiet efter nästkommande underhusval återfår sin gamla slagkraft och denna gång förbinder sig att realisera ett klart socialistiskt program. Det är inför denna tänkta — och eftersträfvade — situation medlemmarna av The Socialist League ha prövat det demokratiska statsskickets hållfasthet.

Resultatet av granskningen föreligger i ett samlingsarbete med titeln »Problems of a socialist government». Sir Stafford Cripps har här utrett problemet »Can socialism come by constitutional methods?», under det att andra socialistiska teoretiker ha tagit den tänkta socialistiska regeringens finansiella och sociala problem under granskning. Ett särskilt intresse anknyter sig här till G. D. H. Cole's studie »Socialist control of industry». En sammanställning av Cripps och Coles konstitutionella teorier föreligger i ett arbete av Hugh Sellon, »Democracy and dictatorship», där de även sammanställas med andra samtida diktaturdoktriner.

Den främsta systematiska utläggningen av den på en gång radikalt socialistiska och demokratiska ideologi, som präglar The Socialist League är emellertid Laski's »Democracy in crisis». Laski utgår här från den doktrin, som åtminstone officiellt hyllas av hela skolan, nämligen att krisen gäller det kapitalistiska systemet och inte det demokratiska statsskicket som sådant. Demokratin har råkat in i en tragisk ödesgemenskap med kapitalismen, förvandlats till en »kapitalistisk demokrati» och härigenom ställts inför de problem, som kapitalismens eget påstådda sönderfall har aktualiserat. Däremot kan Laski inte finna, att de demokratiska eller representativa institutionerna själva ha råkat i förfall. Han bekänner sin tilltro till deras bärighet och till deras förmåga att bättre än vilket som helst diktatursystem bemästra de politiska problemen.

Tyvär kan man inte fästa alltför mycket avseende vid denna deklARATION. Det är ju problemet demokrati och socialism, som för Laski undantränger alla andra, och man kan inte undgå intrycket, att han själv innerst inte tror på dess lösning i samarbetets tecken. Laski betonar, att de representativa principerna och demokratin fungerade förträffligt under den victorianska eran, emedan partimotsättningarna mellan tidens liberala och konservativa voro obetydliga. Laski ger otvivelaktigt en något överdriven bild av de nämnda partiernas påstådda »enighet», men han har självfallet rätt i att partimotsättningarna ha skärpts oerhört i och med att socialismen har vuxit fram till att bli en politisk maktfaktor. De komma att skärpas än mer, om Labour Party efter en underhuseger inför sina valmän står förpliktigat att genomföra en klart socialistisk politik. Partimotsättningen blir för stor: »Ett konservativt parti, som betraktar vinstmotivet som den kapitalistiska demokratins grundval har föga andlig gemenskap med ett arbetarparti, som vill avlägsna detta motiv i avsikt att göra den kapitalistiska demokratin till en egalitär». Men kommer överhuset, the civil service, armén, flottan och monarken att finna sig i en så radikal förändring av den politiska kursen, som den ett radikaliserat arbetarparti skulle kräva? Och skulle, om den socialistiska regeringen väl hade installerats, en växling mellan socialistiska och kapitalistiska regeringar som på Gladstones tid vara tänkbar?

Laski kommer till resultatet, att den engelska parlamentarismen i sin traditionella form näppeligen skulle kunna överleva en ny valseger för arbetarpartiet. Enligt hans uppfattning har i själva verket det brittiska styrelsesättets principer redan på ett uppseendeväckande sätt kränkts, nämligen vid den sittande nationalregeringens tillkomst. I en liten skrift med titeln »The crisis and the constitution (1932)» har Laski gjort gällande, att MacDonald handlade på ett fullt irreguljärt sätt, då han efter att ha avsatts som ordförande för arbetarpartiet bildade en ny regering inneslutande arbetarpartiets motståndare. Det är endast i egenskap av partichef en engelsk politiker kan bilda regering, menar Laski, och då MacDonald trädde i spetsen för nationalregeringen utan att ha sitt parti bakom sig handlade han i själva verket i egenskap av »konungens favorit» — så som ofta skedde före den klassiska parlamentarismens tid.

Med den uppfattning Laski har av kronans avgörande roll under 1931 års kris måste han skatta dess potentiella inflytande efter en kommande seger för arbetarpartiet mycket högt. Han föreslår därför, att den nya arbetarregeringen avtvingar monarken en förbindelse om att hans personliga prerogativ inte komma att begagnas i strid mot regeringens önskan. Sålunda betraktas upplösningsrätten fortfarande som en monarkens personliga prerogativ, och den nya regeringen måste ha garantier för att denna inte kommer att begagnas en gång till på det sätt, som skedde 1931. Vidare bör den nya regeringen skaffa sig en försäkran om monarkens bistånd vid knäckandet av överhusets motstånd genom utnämning av ett tillräckligt antal nya pärer.

Laski tänker sig möjligheten av att monarken vägrar att lämna arbetarregeringen så vittgående försäkringar och alltså tvingas att fortsätta att regera med den gamla regeringen. Han kan då pånytt upplösa underhuset, och han har då, menar Laski, goda utsikter att vinna slaget i egenskap av konstitutionens försvarare mot det diktaturkrävande arbetarpartiet. Även om han inte tar denna risk utan helt enkelt fortsätter att regera utan att sammankalla det socialistiska underhuset kan han vänta ett visst folkligt stöd. Men då skulle statsskicket på ett mera flagrant sätt glida in på diktatoriska banor.

Laski tänker sig emellertid även möjligheten av att kronan underkastar sig och tillåter bildandet av en socialistisk regering beredd för »bold measures». Även härvid trycker han med en viss emfas på nödvändigheten att orubbligt hålla fast vid ett strikt konstitutionellt tillvägagångssätt. Han förklarar sig vara övertygad om att en diktatur i England med säkerhet kommer att gå ut över arbetarklassen och den socialism, denna klass företräder. En medelklassens diktatur av liknande slag om också inte av samma form som den italienska synes honom vinka som en möjlighet i England, så fort det konstitutionella statsskicket väl inför folket har fått en avgörande knäck. Det är med detta mycket oangenäma perspektiv för ögonen Laski för den kommande socialistiska regeringens del rekommenderar den väg han själv betecknar som den strikt konstitutionella. För flertalet konservativa engelsmän torde det emellertid stå klart, att även Laski är inne på diktaturvägar, då han föreslår genomdrivandet av kronans och överhusets fullständiga underkastelse under ett segerrikt Labour Party.

Sir Stafford Cripps och G. D. H. Cole röra sig i sina här ovan nämnda smärre bidrag i samma tankebanor som Laski. Då Cripps' utläggningar ur föreliggande synpunkt speciellt intressera skall jag i det följande uteslutande uppehålla mig vid honom. Den framställda frågan i studien, »Can socialism come by constitutional methods?», vill förf. tydligen besvara jakande, men läsaren undgår inte intrycket av att Cripps umgås med diktaturideologin på ett än intimare sätt än Laski. Även Sir Stafford Cripps utgår från eventualiteten av att en seger för arbetarpartiet resulterar i bildandet av en regering »irrevocably pledged to socialism». Det första denna regering har att göra är att av parlamentet skaffa sig en fullmaktslag liknande dem regeringen erhöll under kriget. I kraft av denna fullmaktslag skall regeringen bli i stånd att omedelbart sätta igång med sina socialiseringsplaner. Hugh Sellon påpekar i sitt ovannämnda arbete, att planen röjer vissa likheter med den metod Hitler begagnade vid sin utnämning till rikskansler, och iakttagelsen är riktig. Intrycket förstärks än mer, då man finner att Cripps vill överlåta delar av parlamentets befogenheter på regeringen inte i form av ett i ett extraordinärt läge givet bemyndigande utan som inledning till en ny konstitutionell praxis. Hans mening är tydligen, att den omständliga parlamentariska apparaten inte

lämpar sig för utarbetandet av den planering för näringslivet, som den socialistiska regeringen kommer att iscensätta, i varje fall inte i detaljerna och att dessa därför måste överlämnas till regeringen. Denna kommer att årligen förelägga parlamentet en »planning and finance bill», där huvudlinjerna för årets politik läggas fram. Parlamentsledamöterna få rätt att framföra kritik mot billens principer, och de kunna även genom voteringar modifiera regeringens plan. Men då planen väl har antagits kunna inga ytterligare ändringar ske. Det blir sen regeringens uppgift att utarbeta detaljbestämmelserna. Detta sker utan parlamentets medverkan genom orders in council eller provisional orders, en lagstiftningsform som redan den sittande nationalregeringen i hög grad har betjänat sig av och som den socialistiska regeringen reguljärt kommer att använda.

Cripps har inga illusioner beträffande de fientliga, »kapitalistiska» krafternas medgörlighet vid det socialistiska programmets iscensättande. Han medger frankt, att den socialistiska regeringen måste räkna med alla former av sabotage från de av socialiseringen hotade klassernas sida. För att förekomma, att den socialistiska regeringen redan vid starten störtas, gäller det därför att genom raska åtgärder hastigt slå vapnen ur motståndarnas händer, varvid det eventuellt kan bli nödvändigt att »temporärt omvandla arbetarregeringen i diktatur».

Man måste ge Sellon rätt i att diktaturtanken har fått en tämligen bred plats i denna radikala ideologi. De refererade författarna bekänna sig visserligen till demokratin och förklara sig övertygade om dess tjänlighet. De konstitutionella modifikationer de föreslå — åsidosättandet av överhusets motstånd och av monarkens prerogativ, delegering av parlamentets lagstiftningsmakt till regeringen — motiveras genomgående med hänvisningar till den utveckling, som har skett under nationalregeringens tid. De kungliga prerogativen och regeringens i viss mån diktatoriska ställning gentemot parlamentet har under nationalregeringens tid utnyttjats till arbetarpartiets nackdel, heter det. Den socialistiska diktaturen söker berättigande genom hänvisning till den borgerliga.

J. A. Hobson presenterar i »Democracy» en annan lösning av »kapitalismens kris» än den av The Socialist League rekommenderade. Hobsons arbete har såtillvida mindre intresse, som han betraktar problemet rent teoretiskt utan hänsyn till praktiska politiska realiteter. Men hans resonemang är upplysande ifråga om de vägar den nutida demokratiska tanken kan slå in på, då den söker sig en teoretiskt framkomlig väg ut ur den innevarande krisen.

Den väg Hobson från demokratiska och socialistiska utgångspunkter rekommenderar är intresserepresentationen. Hans socialism är inte på långt när lika radikal som The Socialist League's. Den stannar vid kravet på en fortgående statlig kontroll över näringslivet och kapitalismens omvandling i »social service». Som bäraren av lagstiftningsmakten i social-service-staten tänker sig nu Hobson

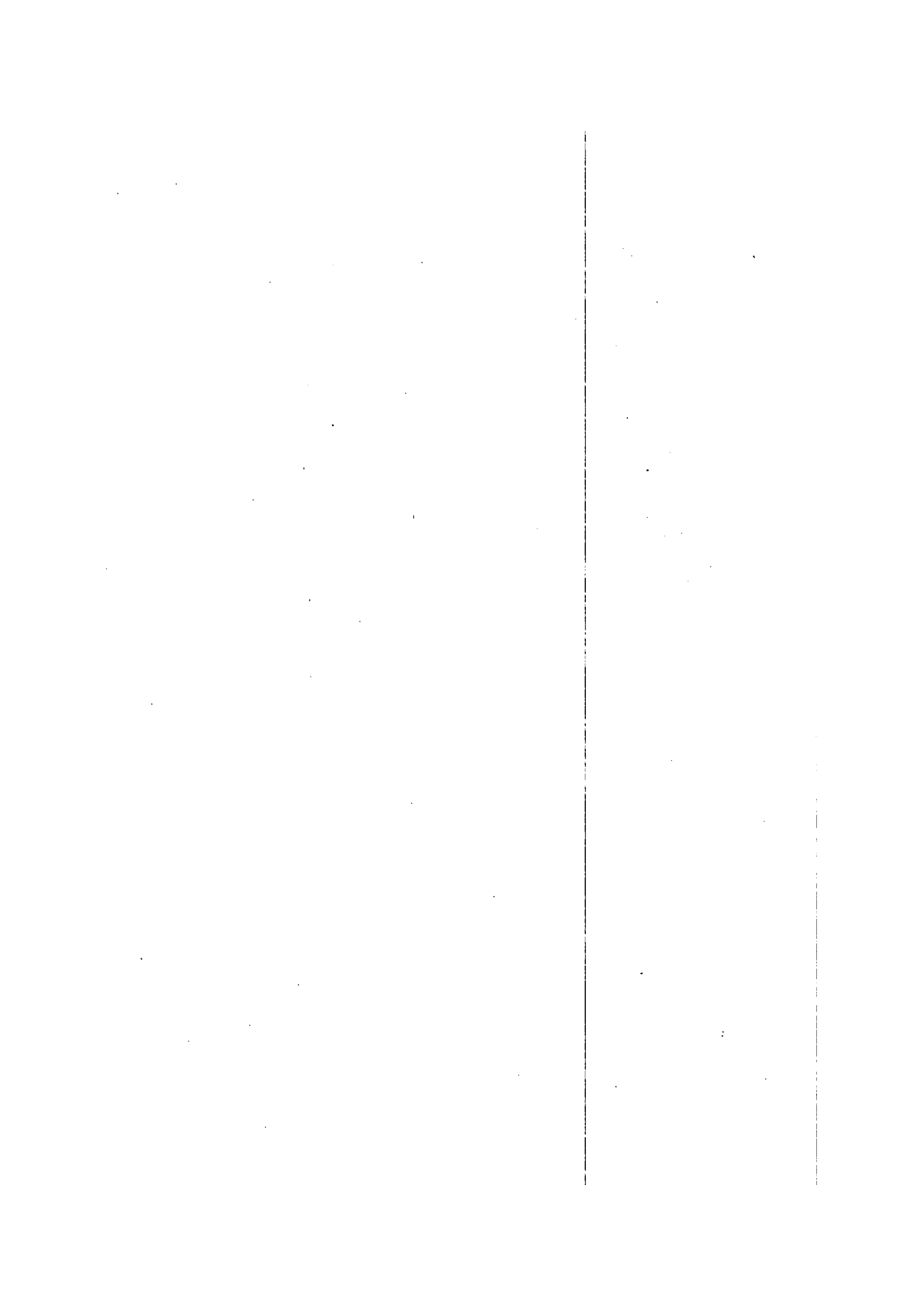
förutom underhuset, som får vara kvar, en kammare av representanter för olika närings- och yrkeskorporationer. Underhuset skall som förut återspegla den allmänna politiska meningen, och regeringen skall vara homogen med underhusmajoriteten.

Skillnaden mellan den av Hobson påyrkade social-cervice-socialismen och den som representeras av The Socialist League söker Hobson själv klargöra med påpekandet, att han eftersträvar en »demokratisk» socialism, vilken i motsats till den av arbetarpartiet företrädde socialismen inte skall anknyta till något speciellt gruppintresse utan i lika hög grad tillgodose alla intressen.

Det kan inte nekas, att programmet på många punkter gör ett verklighetsfrämmande intryck. Det är en produkt av kammar-spekulation och har i denna egenskap ett visst intresse. J. A. Hobson är just en av dessa »liberaler», för vilka medlemmarna av The Socialist League hysa en alldeles speciell misstro och som de, enligt vad de själva försäkra, med all kraft ämna hålla borta från allt inflytande över arbetarpartiets politik. Katastrofen 1931 anses ha förorsakats av partiets kompromissvänliga, »liberala» element.

Hobsons arbete är en kompromissprodukt, ett försök att jämka ihop den socialistiska opinionen med den demokratiska. Det är signifikativt, att inte ens Hobson tror på möjligheten att genomföra denna kompromiss i hägnen av de existerande konstitutionella instituten i deras nuvarande skick.

Åke Thulstrup.

Till red. insända skrifter.

- Anales de la Facultad de Ciencias Jurídicas y Sociales de la Universidad de La Plata.* Dirigidos por ENRIQUE V. GALLI. Tome VI. Año 1933. La Plata 1933.
- Ekonomiska Samfundets Tidskrift.* Ny serie. H. 31. Hfors 1934.
- Finlands officiella statistik XXVI.* Olycksfallsstatistik år 1930. Hfors 1934.
- Finsk Kommunaltidskrift.* 1934. N:r 7—8. Hfors 1934.
- Finsk Tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik.* T. CXXVII. H. IV—V. Hfors 1934.
- Industria.* Arg. XXX. N:o 22—25. Sthlm 1934.
- Institut International d'Agriculture, Rome.* Revue Internationale d'Agriculture. 1934. N:o 10—11. Rome 1934.
- International labour review.* Vol. XXX. N:o 5. Genève 1934.
- Kommersiella Meddelanden.* Arg. 21. N:r 20—22. Sthlm 1934.
- Konsumentbladet.* 1934. N:r 43—51. Sthlm 1934.
- Ed obra de Carlos Marx.* Conferencias pronunciadas en la Facultad de Ciencias Jurídicas y Sociales de la Universidad nacional de la Plata en abril—mayo de 1933. La Plata 1934.
- Mercator.* Tidskrift för Finlands näringslif. Arg. XXIX. N:r 43—49. Hfors 1934.
- Nationalökonomisk Tidsskrift.* 1934. H. 5. Kbhvn 1934.
- Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri.* 1934. H. 6—7. Sthlm 1934.
- Riksgäldskontoret budgetåret 1933—1934.* Årsbok utarbetad inom Riksgäldskontorets kameralbyrå. Sthlm 1934.
- Social Tidskrift.* 1934. N:r 10—11. Hfors 1934.
- Societa Meddelanden.* 1934. N:r 10—11. Sthlm 1934.
- Stalens järnvägars publikationer.* Utredningar m.m. 1934. N:o 4. Sthlm 1934.
- Statistisk Maanedsskrift.* udg. af Københavns Statistiske Kontor. 1934. N:o 8—9. Kbhvn 1934.
- Statistisk Månadsskrift.* Arg. 29. N:r 9—10. Sthlm 1934.
- Statsökonomisk Tidsskrift.* 1934. H. 4. Oslo.
- Sunt Förnuft.* Arg. XIV. N:r 8—10. Sthlm 1934.
- Svensk Finanstidning.* Arg. XIII. N:r 2—5. Sthlm 1934.
- Svenska Stadsförbundets Tidskrift.* 1934. H. 7. Sthlm 1934.
- Sveriges officiella statistik.* Arbetsinställelser och kollektivavtal samt förlikningsmännens verksamhet år 1933. Av K. Socialstyrelsen. — Bergshantering år 1933. Av Kommerskollegium. Sthlm 1934.
- The L. M. Ericsson Review.* 1934. N:r 4. Sthlm 1934.
- Tiden.* 1934. N:r 11—12. Sthlm 1934.
- Weltwirtschaftliches Archiv.* Band 40. Heft 3. Jena 1934. (tr. Hamburg).
- Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft.* 95. Band. Erstes Heft. Tübingen 1934.
- Økonomi og Politik.* Aarg. 8. N:r 3. Kbhvn 1934.
- BIRCK, L. V., Den økonomiske Virksomhed. Forkortet Udgave. Kbhvn 1934. G. E. C. Gads Forlag.
- BUUS, MARIUS, Kampen om Saar. Saarspørgsmaalets Historie. (Studier fra Institutet for Historie og Samfundsøkonomi. III.) Kbhvn 1934.
- HELLER, HERMANN, Staatslehre. Leiden 1934. A. W. Sijthoffs Uitgeversmaatschappij.
- HÖHN, REINHARD, Der individualistische Staatsbegriff und die juristische Staatsperson. Berlin 1935. Carl Heymanns Verlag.
- JENSEN, HANS, De danske Stænderforsamlings Historie 1830—1848. Anden Del. (Udg. af den danske Rigsdag i Anledning af Hundredeaaret for Stænderforordningerne af 15. Maj 1834.) Kbhvn 1934. J. H. Schultz Forlag.
- LIND, C., Driftsstatistiske Undersøgelser over Detailhandelens Økonomi. Hefte I. Kolonialbranchen i Hovedstaden. (Udg. af Institutet for Historie og Samfundsøkonomi.) Kbhvn 1934. Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag.
- , Statistical investigations into the economy of retailing. Bulletin No. 1. The Grocery Trade. (Published by The Institute of Economics and History, Copenhagen.) Kbhvn 1934. Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag.
- LUNDBORG, RAGNAR, Islands völkerrechtliche Stellung. (Internationale rechtliche Abhandlungen. Herausgegeben von Dr. Herbert Kraus. Abhandlung 25.) Berlin-Grünwald 1934. Verlag für Staatswissenschaften und Geschichte.
- SJÖQVIST, GÖSTA, Katrineholm. En undersökning för att utröna vad Katrineholm har att erbjuda svenska företagare. Katrineholm 1934.
- WATKINS, FREDERICK MUNDLELL, The state as a concept of political science. (Studies in systematic political science and comparative government. Volume III.) New York and London 1934. Harper & Brothers Publishers.
- Kungl. Maj:s kanslis historia. Del II. Kungl. Maj:ts kanslis ämbetslokaler. Av NILS G. WÖLLIN. Uppsala 1934. Almqvist & Wiksell.

Försäkringsaktiebolagen
"Skåne" och "Malmö"

Huvudkontor i Malmö

—
Brand=
Liv=
Olycksfalls=
Automobil=
och andra
Försäkringar
—

Den 1 januari 1934 ansvarade »Skåne» för

Brandförsäkringar c:a 2.300.000.000 kronor
Kapitalförsäkringar c:a 225.000.000 kronor
Ränteförsäkringar c:a (ärligen) 1.600.000 kronor

Den 1 januari 1934 utgjorde »Skånes»

Samtliga fonder c:a 90.000.000 kronor
(incl. garantifondförbindelser 9.300.000 kronor)